

NEGATİ BEY DİVANI

[kutuphaneci - eskikitaplarim.com](http://kutuphaneci-eskikitaplarim.com)

Tercüman 1001 TEMEL ESER

**Tercüman gazetesinde hazırlanan
bu eser Kervan Kitapçılık A. Ş.
ofset tesislerinde basılmıştır**

Tercüman
1001 TEMEL ESER
13

Hazırlayan:

Mehmed ÇAVUŞOĞLU

NECATİ BEY
DİVANI
(SEÇMELER)

1001 Temel Eser'i iftiharla sunuyoruz

Tarihimize mânâ, millî benliğimize güç katan kütüphaneler dolusu birbirinden seçme eserlere sahip bulunuyoruz. Edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe, folklor gibi millî ruhu geliştiren, ona yön veren konularda "Gerçek eserler" elimizin altındadır. Ne var ki, elimizin altındaki bu eserlerden çoğunlukla istifade edemeyiz. Çünkü devirler değişmelere yol açmış, dil değişmiş, yazı değişmiştir.

Gözden ve gönülden uzak kalmış unutulmaya yüz tutmuş -Ama değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, çoğunluğu daha da önem kazanmış- binlerce cilt eser, bir süre daha el atılmazsa, tarihin derinliklerinde kaybolup gideceklerdir. Çünkü onları derleyip - toparlayacak ve günümüzün türkçesi ile baskıya hazırlayacak değerdeki kâlemler, gün geçtikçe azalmaktadır.

Bin yıllık tarihimizin içinden süzölüp gelen ve bizi biz yapan, kültürümüzde "Köşetaşı" vazifesi gören bu eserleri, tozlu raflardan kurtarıp, nesillere ulaştırmayı plânladık.

Sevinçle karşılayıp, ümitle alkışladığımız "1000 Temel Eser" serisi, Millî Eğitim Bakanlığınca durdurulunca, bugüne kadar yayınlanan 66 esere yüzlerce ek yapmayı düşündük ve "Tercüman 1001 Temel Eser" dizisini yayınlamaya karar verdik. "1000 Temel Eser" serisini hazırlayan çok değerli bilginler heyetini, yeni üyelerle genişlettik. Ayrıca 200 ilim adamımızdan yardım vaadi aldık. Tercüman'ın yayın hayatındaki geniş imkânlarını 1001 Temel Eser için daha da güçlendirdik. Artık karşınıza gururla, cesaretle çıkmamız, eserlerimizi gözlere ve gönüllere sergilememiz zamanı gelmiş bulunuyor. Millî değer ve mânâda her kitap ve her yazar bu serimizde yerini bulacak, hiç bir art düşünce ile değerli değersiz, değersiz de değerli gibi ortaya konmayacaktır. Çünkü esas gaye bin yıllık tarihimizin temelini, mayasını gözler

önüne sermek, onları lâayık oldukları yere oturtmaktır.

Bu bakımdan 1001 Temel Eser'den maddî hiç bir kâr beklemiyoruz. Kârımız sadece gurur, iftihar, hizmet zevki olacaktır.

KEMAL ILICAK

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Kemal Ilıcak', with a stylized, cursive script.

Tercüman Gazetesi Sahibi

NECÂTÎ BEY

Doğumu: ? — Ölümü: 17 Mart 1509, Cuma

Hayatı:

Onbeşinci Yüzyılın son yarısında yaşamış ve Onaltıncı Yüzyılın başlarında ölmüş olan Necâtî Bey, Türk edebiyatının önde gelen büyük şâirlerinden biridir. Asıl adı İsâ'dır. Doğum yeri ve tarihi kesin olarak bilinmiyor. Edirne'de bir hanım tarafından köle olarak alınıp sonra evlâtlık edinilmiştir. Şâirin hayatını bize nakleden kaynaklarda ismi açıklanmayan bu hanımın onu terbiye edip iyi bir tahsil görmesini sağladığını Âşık Çelebi söylüyor. Yine Âşık Çelebi'ye göre şâir ergenlik çağına gelince tahsilin yüksek kademelerine devam etmekten vazgeçip şiir ve nesir yazmaya heves eder. Bu sıralarda her nasılsa Kastamonu'ya giderek orada atasözü gibi beyitlerle dolu güzel gazelleriyle ününü duyurmaya başlar. Kastamonu'ya gelip gidenler tarafından, ünü memleketin diğer taraflarına yayılmaktadır. Bu sırada, Fatih Sultan Mehmed'in hocası olmak dolayısıyla ve biraz da şâirliği ve ince zekâsı yönünden padişah tarafından pek sevilip sayılan bir kimse iken bir münasebetsizliğinden dolayı Bursa'ya sürülmüş olan devrin büyük şâiri Ahmed Paşa'nın aralarında Kınalızâde Hasan Çelebi'nin dedesi Mirî Çelebi'nin de bulunduğu meclisine Kastamonu'dan gelen bir kervan-

la gelip katılan birisi, o şehirde Necâtî Bey adında bir şâirin ortaya çıktığını «döne döne» redifli iki gazel de-yip herkes tarafından bilinip tanındığını söyleyerek:

**Bu cefâdan ki kadeh ağzun öper döne döne
Nâr-ı gayrette kebâb oldu ciğer döne döne**

beytiyle başlayan gazelle, şâirin gazellerinden seçmeler bölümüne aldığımız 52 sayılıyı çıkarıp okur. Böylece Ahmed Paşa ile Necâtî Bey biri diğerini görmeden tanışır. Fakat, dîvânında Bursa'dan ve kaplıcalardan bahsedip bir de «kapluca» redifli gazel yazdığına göre, Necâtî Bey sonraları Bursa'ya da gitmiştir. Hattâ, Âşık Çelebi'nin anlattığına göre, Necâtî'ye «Sizünle Ahmed Paşa'nın mâbeyni nicedür?», Kühnü'l-ahbâr adlı ünlü tarihin yazarı Gelibolulu Mustafa Âlî'ye göre «Siz Ahmed Paşa ile şi'riyette nicesiz?» diye sorduklarında:

**Necâtînün dîrisinden ölüsü Ahmedün yeğdür
Ki İsâ göklere ağsa yine dem urur Ahmedden**

beytiyle cevap vermiştir.

Nitekim Lâtîfî de şâirin isminin bazılarının dediği gibi Nuh değil de İsâ olduğunu ispat etmek için bu beyitin, şâirin el yazısıyla yazılmış bir kopyasını gördüğünü ve onunla buluşup görüşen bazı kişilerden şöyle işittiğini yazıyor:

Bir gün, bir toplulukta Ahmed Paşa'nın şu beyiti okunur ve ulular ikiye ayrılarak herbiri bir tarafa çeker:

**Destimi kessen kalur dâmân-ı lutfunda elüm
Dâmenün kessen kalur destümde lutfun dâmeni**

Bir kısmı da Necâtî'nin bu mânâyı içine alan beyitini okurlar:

**Söyle muhkem tutayın ışk ile dildâr eteğin
Ya elüm kat' ideler ya keseler yâr eteğin**

Meclistekilerden birtakımı Necâtî Bey'i Ahmed Paşa'dan üstün tutarlarken şâir o meclise çıkagelir. Kendisinden fikrini sormuş olacaklar ki, o da alçakgönüllük gösterip beyiti orada okumakla yetinir. Eğer bu rivâyet doğru ise, soru Necâtî Bey'e Ahmed Paşa'nın ölümünden sonra sorulmuş olabilir ve şâirin kendisinden 12 yıl önce 1497 yılında ölen Ahmed Paşa ile Bursa'da veya herhangi bir yerde görüşmüş olması mümkündür. Necâtî Bey'in herhalde Ahmed Paşa'ya çok hürmet duyduğu muhakkaktır. Hattâ Ahmed Paşa'nın:

**Bugün bir mâh-ı nev gördüm giyer bir şeb-külâh eğri
Şarâb-ı nâzî nûş itmiş yürür geh toğru gâh eğri**

beyitiyle başlayan bir gazeli vardır ki, Necâtî Bey'in bu kitaba aldığımız 59 sayılı gazeli buna nazîre olarak söylemiş olması imkân dışında değildir.

Necâtî Bey'in bu ünlü «döne döne» redifli gazeline Amasyalı Mihrî Hatun da:

**Âteş-i gamda kebâb oldu ciğer döne döne
Göklere çıkdı dühân ile şerer döne döne**

beyitiyle başlayan bir gazelle nazîre söylemiştir. Ayırı-

ca onun birçok gazellerine nazîreler dediği gibi, bir gazelindeki:

**Tek yerde gökde zerre kaçır minnet olmasun
Örtü döşek Necâtîye bir bürîyâ yeter**

beytine:

**Sen ey Necâtî ister isen bürîyâ döşek
Yâr işğinde Mîhrîye bir kuru câ yeter**

diye cevap vererek târizde bulunmuştur.

Necâtî Bey, Kastamonu'da ünü etrafa yayıldıktan bir süre sonra kalkıp İstanbul'a gelerek şâirlikteki kudretini Fatih Sultan Mehmed'e duyurur. Âşık Çelebi'ye göre Fatih'in Necâtî'yi duyup onunla ilgilenmesi şöyle olur:

O devrin şâirlerinden Nakşî Çelebi'nin Necâtî Bey'in oğlu Hüseyin Çelebi'den rivayet ettiğine göre, Necâtî Bey bu kitaba aldığımız 1 sayılı

**Eser itmez nidelüm âh-ı sehergâh sana
Meğer insâf vire dostum Allâh sana**

beyitiyle başlayan gazeli yazarak, Fatih'in sohbet arkadaşı ve sadrazam Mahmud Paşa'nın akrabasından olan Trabzonlu Yorgi Amiruki'nin, padişahla buluşmaya giderken, külâhına sokar. Padişah, Yorgi ile satranç oynarken külâhtaki kâğıt gözüne çarpar, alır okur, beğenir ve şâiri onyedî akça ulûfe ile divân kâtibi eder. Bundan sonra Necâtî Bey padişaha üç, veziri Karamanlı Mehmed Paşa'ya bir kasîde sunar.

Bir süre sonra bu büyük padişahın vefatiyle Sultan İkinci Bayezid tahta geçer. Oğullarından Şehzade

Abdullah, daha önce Karaman (Bugünkü Konya ili ve çevresinin o zamanki idâri bölümdeki adı) valisi olan amcası Şehzade Cem'in taht kavgasına girip 1481 yılında Yenişehir savaşında yenilerek Mısır'a sığınması ile yerine valiliğe tâyin olununca Necâtî Bey de divân kâtibi olarak birlikte gönderilir. Bu şehzadeye terkîb-i bend şeklinde:

Zülf ü ruhsârın ırağ ideh gözden dîlber

Mûnistim nâle-i şeb-girdurur âh-ı. seher

beyitiyle başlayan bir kasîde sunar. Bu kasîdedeki:

Zülf ile baht-ı sıyeh benden elin çeksünler

Olmışam şâh-ı cuvân-baht işğine çâker

beyitinden anlaşıldığına göre yeni görevinden ve şehzadenin kendisine gösterdiği alâkadan memnundur. Fakat üç yıl sonra, 1484'de, Şehzade Abdullah'ın ölümü, onu fevkalâde üzer ve üzüntüsünü, bu kitaba aldığımız bir ağıtla belirterek İstanbul'a dönüp bu ağıtı padişaha verir. Bu arada birisi 1484 yılında Karabuğdan, Kili ve Akkerman'ın alınışları dolayısıyla olmak üzere Sultan Bayezid'e ayrıca vezirlerden Dâvud, Kasım, Mesih Paşalara kasîdeler sunar. Bir yandan da devrin ünlü ve hatırlı kişileriyle tanışır. Bunlardan biri olan, daha sonra divânını adına düzenlediği Kazasker Müeyyede Abdurrahman Çelebi ile tanışır ve ona başlangıç beyiti:

Âsîtânun her küdürëtden zihî âli-cenâb

Pâk ider cârûb-ı zerrin ile her subh âfitâb

olan bir kasîde sunarak içindeki:

**Kıl nazar ayn-ı inâyetle Necâtî bendene
K'âsitân-ı âlem-ârâna idüpdür intisâb**

beyitinde belirttiği gibi, daha sonra Yavuz Sultan Selim'in bile saygısını kazanmış olan bu bilgine, kendilerinde parlak bir gelecek gördüğü kişileri koruyup gözetken bu seçkin insana bağlanır. Hâtemî mahlâsıyla şiirler de yazan Müeyyedzade'ye bağlanmakla aralarında başlayan ve şâirin ölümüne kadar süren dostluk, her sıkıntıya düşüşünde şâirin onun tarafından korunup gözetilmesini sağlar. Nitekim onun aracılığıyla 1504 yılında Manisa Valiliğine tâyin edilen Şehzade Mahmud'a nişancı verilerek Manisa'ya gider.

Necâtî Bey'in Şehzade Mahmud'un yanındaki nişancılık görevi, şehzadenin ölümüne, 1507 - 8 yılına kadar 3 - 4 yıl sürmüştür. Bu sefer, yanında defterdarlık göreviyle Tâliî, divân kâtipliği görevleriyle Sun'î ve Şevkî gibi şâirler de bulunmaktadır. Sun'î, aynı mahlâsı taşıyan diğer iki şâirden ayırd edilmek ve Necâtî Bey'e bağlılığı dolayısıyla Necâtî Sun'îsi diye anılır. Bu şâirin Necâtî'ye hürmet ve bağlılığını ve onun şehzadenin yanındaki itibarını belirten bir beyiti vardır ki, kendisinin terfiine aracı olmaları için Necâtî Bey'i ve Tâliî'yi zikretmektedir:

**Sun'î kulını tiz onarurdu Necâtî Bey
Ammâ nidem ki Tâliî itmez muâvenet**

Sun'î ile Necâtî Bey arasındaki dostluk ve onun Necâtî Bey'e bağlılığı, büyük şâirin ölümüne kadar sürer. Şevkî'ye gelince; Kınalızade Hasan Çelebi onun diğer üçüyle beraber bulunmak için onlara sonradan katıldığını söylüyor.

Necâtî Bey böyle bir çevrenin ve herhalde çok sevip bağlandığı şehzadenin iltifatlarının tesiriyle şehzadeye, ikisini bu kitaba aldığımız yedi kasîde yazar. Bu sırada, artık ünü her tarafa yayılmıştır ve devrin ileri gelen şâirleri onu üstâd olarak tanıyıp hürmet ederler. Zâtî'nin Âşık Çelebi'ye anlattığına göre, Necâtî Bey bir ara Şehzade Mahmud tarafından elçilikle Edirne'ye Sultan Bayezid'in yanına gitmiş, ona kasîde verip hediyeler ve ihsanlar aldıktan sonra dönüşünde İstanbul'a uğramış. Devrin ünlü şâirlerinden Revânî, Feruhî, Mesihî, Şem'î, Âhî ve Zâtî toplanıp ona şiirlerini okurlar. Bu sırada Fatih Camii müezzinlerinden Hallac Zâtî denilen biri de oraya gelir. Necâtî Bey ona kim olduğunu sorar. Oradakiler **«Zâtî derler»** deyip alaylı bir şekilde öğerler. Necâtî Bey de, onların övgülerini gerçek sanıp **«Zâtî gibi bir şâir varken onun mahlâsiyle şiirler yazmak için çok kuvvetli bir şâir olmak gerekir, buyurun»** diyerek Hallac Zâtî'ye şiirlerinden okutur. Adamın şâirlikteki derecesini anlayınca **«Bre edepsiz, bu sermaye ile Zâtî'yle boy ölçüşmek senin ne haddindir! Vallahi, eğer padişah eşliğine şimdi gider olsam, dönmüş bulunmasam, kasîde ile arzederdim, bir mahlâsda güçlü bir şâir varken her küstâh ve taklitçi onun mahlâsiyle şiirde tutunup boy ölçüşmeye kalkmasın diye yasak ettirip, padişahın mübarek emirlerini elde ederdim»** der ve adamı kovar. Zâtî gibi büyük bir şâir tarafından anlatılan şu olay, Necâtî Bey'in devrinin şâirleri tarafından nasıl görüldüğünü belirtmeye yeterlidir.

Şâir, Şehzade Mahmud'un ölümüyle büyük bir üzüntü duyar. Terkîb-i bend şeklinde ve:

**Dünyâ evi meşakkat ü renc ü anâ imiş
Sahn-ı safâ didükleri mâtem-serâ imiş**

beyitiyle başlayan yedi bendlik bir ağıt yazar. İçinde:

**Bir destmâl ile siler âhır kefen bizi
Dimez ki bu gedâ imiş ol pâdişâ imiş**

.....

**Yığılığında hayf ki ol tâze şehriyâr
Toprağa düşdi niteki suya düşer şeker**

.....

**Gözüme karşı gitdi evet mü'min olmağın
Vallâhi bana olduğu dahi yalan gibi**

**Bir kimsesini bile alup gitmedi dirîğ
Bin kuş var iken şu fülân bin fülân gibi**

.....

**Varmayısar mı Hazret-i Hâtûna bu peyâm
Çözsün aziz saçlarını yekser ağlasun**

.....

**Yaz deftere bu hâleti miskin Necâti kim
Geysün kara ve haşre değın defter ağlasun**

gibi beyitler bulunan bu acı ağıtı:

**Umar kim ide Hazret-i Hünkâr ihtimâm
Kulları vü nökerleri hakkında vesselâm**

beyitiyle bitirerek, şehzadenin kullarını ve hizmetçilerini sultan babasına emanet ettiğini söyler ve yalnız

kendi adına değil, aynı zamanda şehzadenin kapı halkı ve kendisinin yoldaşları için Sultan Bayezid'in himayesini talep eder. Fakat kendisi her türlü devlet hizmetinden elini ayağını çekerek padişahın sadakasından kendisine verilen aylık bin akça ile idare eder. Vefa semtinde bir ev edinip, vaktinin çoğunu Müeyyedzade Abdurrahman Çelebi ile bulunmakla geçirir. Yani kalan ömrünü eşi dostu ile buluşup sohbetler ederek doldurmaya başlar. Bunlar arasında damadı Ümmülveledzade Abdülaziz Çelebi, Sehi Bey, Sun'î, Nakkaş Bayram adı, kaynaklardan Aşık Çelebi Tezkiresinde anılanlardır. Şâir, yaşı oldukça ilerlemiş olmasına rağmen yine güzellere gönül kaptırmaktan kurtulamaz. Bunu:

**Kocalmağ ile Necâtî halâs olam sanma
Ki bir salım gibidür ışk şeyh ü şâb üzre**

beyitinde görüldüğü gibi açıklamaktan çekinmez. Fakat, vaktin böyle aşk heyecanlarıyla dalgalanmak için çok geç olduğunun da farkındadır:

**Necâtî kocalıkda oldu âşık
Dirîğâ irdi geç vakt irdi konuk**

1509 yılında hastalanıp yatağa düşünce, artık yolun sonuna gelmiş olduğunu anlar ve damadını, oğullarını ve dostlarını çağırıp bu kitaptaki 38 sayılı gazeli ellerine vererek «size ve şilre vedâumdur» deyip ısmarlaşır, sonra tövbe ve istiğfar ederek bu dünyadan göçer, gider. Bir başka rivayete göre son gazeli:

**Ey sabâ zülf-i nigârı anber-efşân eyledün
Hâk olan bî-dilleri hâk ile yeksân eyledün**

beyitiyle başlayan gazeldir.

Rüyasında Hz. Peygamber'i görüp, Peygamber'in
«Son şilrin bana dâir olsun» buyruğu üzerine, başlangıç
beyiti:

**Şu söz kim ola misâl-i kelâm-ı ehl-i kemâl
Selâsetinden hacil ola Selsebil ü Zülâl**

olan na'ti yazdığını Âşık Çelebi söylüyor.

Cenazesini Şeyh Vefa türbesi yanına defnederler.
Ölümüne Sehî Bey şu beyitle tarih söylemiştir:

**Nakl-i Necâtî âleme târîh olmağın
Târîhini Sehî didi gıtdi Necâtî hây**

Necâtî Sun'isi de Hicrî târihle 914 tutan «gıtdi Ne-
câtî hây» sözünü «gıtdün Necâtî âh» şekline koyarak
başka bir tarih söylemiştir:

**Sen ey Necâtî ma'rifet-i nazm u nesr ile
Olmış iken diyâr-ı suhen içre pâdişâh**

**Zilka'denün yigirmi beşinci günü tamâm
Cum'a glcesi yatsu namâzında tutdu râh**

**Nâgâh işitdi Sun'i-yi biçâre rihletün
Târîh didi mevtüne gıtdi Necâtî âh.**

Sehî Bey, mezarını mermerle yaptırarak, şâirin:

**Divânunı eğerçi Necâtî karaladun
Umar mısın ki nâme-i âmâlün ağ ola**

**İllâ meğer ki hayr duâdan unutmaya
Okunacak olanları anlar ki sağ ola**

dörtlüğünü ve:

**Bir seng-dil firâkına ölen Necâtî'nün
Billâhi mermer ile yapasız mezârını**

beyitini lâcivert yaldızla yazdırır. Bu Âşık Çelebi'nin rivayetidir. Sehî Bey ise yukarıdaki beyiti ve kendi söylediği tarih beyitini yazdığını söylüyor.

Necâtî Bey'in çocukları olduğunu, bunların hiçbir kabiliyet gösteremediklerini ve bu yüzden de unutulup gittiklerini biliyoruz. Oğullarından yalnız birisinin adı bize gelmiştir: Hüseyin. Bir tek kızı olduğunu, onu da Ümmülveled Çelebizade Abdülazîz Çelebi ile evlendirdiğini söyleyen Âşık Çelebi, Necâtî Bey'in bu kızından torunları olmadığını da lâve eder. Kınalızade Hasan Çelebi ise, tezkiresindeki şairlerden Alî Çelebi adlı birine bize «**daha önce adı geçen Ümmülveledzâde Abdülazîz merhûmun hayırlı oğludur**» diye tanıtmaktadır. Ayrıca, Necâtî Bey'in torunudur, diye bir ilâvede bulunmadığına göre bu Alî Çelebi, Ümmülveledzade'nin başka bir evliliğinden doğmuş olsa gerektir.

Damadı Abdülazîz Çelebi, Arap dili ve edebiyâtı üzerindeki bilgisi ile ün yapmış bir kimse olup meşhur İshak Çelebi'nin de arkadaşıdır. Âşık Çelebi'nin anlattığına göre, İshak Çelebi ile ikisi, diğer ahabplarını da alarak şarap köpüğü gibi şaraba düşerler, acı şarabı görseler sineğin şeker ve bala üşmesi gibi üşerler. İşte bu harâbâtî, fakat bilgili ve zekî adam Necâtî Bey'in damadı ve dostu olur. Her ikisi de birbirilerinden yararlanırlar.

Necâtî Bey'in kabri, şimdi Vezneciler'deki Manifaturacılar Çarşısı'nın bulunduğu yerde idi. Çarşının yapımıyla tamamen ortadan kaybolmuştur. Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan'ın teşebbüsü ve Vali Vefa Poyraz'ın himmetiyle çarşının avlusuna, hatırasına bir taş diktirilmiş, taşın üstüne Sehî Bey'in Tezkiresinde söylediği beyitler yazdırılmıştır.

Eserleri :

Necâtî Bey'in günümüze kadar gelen tek eseri, şiirlerini toplayan divânıdır. Yakın dostu Sehî Bey, **Münâzara-i Gül ü Hüsrev** adlı bir kitabı da olup, bunun ortadan kaybolduğunu yazıyor. Lâtîfî ise divânından başka manzum ve mensur eseri olmadığını, talebelerinden Sun'î ve Sehî'nin herbirinin bir çeşit eserden bahsettiğini söyler. Bunlardan biri **Gül ü Sabâ**, diğeri de **Mihr ü Mâh** adında imiş. Yine Lâtîfî «**Lâkin naklettikleri iki parça kitaptan halk arasında bir eser, görmüşlerden bir haber yok**» deyip, bu iki kişinin iki kitaptan aruzun hezec ve recez gibi iki bahrinde yazılmış beyitler naklettiklerini söyleyerek, **Gül ü Sabâ**'dan şu beyitleri örnek olarak verir ki, şâirin divânında yoktur:

**Elâ ey peyk-i bâd-ı subh-ı enver
Yedi deryâdan olmaz dâmenün ter**

**Tabîb-i servsın kehhâl-i nergis
Sen olmasan nolurdu hâl-i nergis.**

**Mübârek makdemün çün basdı bâğa
O gözün açdı bu bindi ayağa**

Şu beyitleri de **Mihr-ü Mâh**'dan örnektir diye verir:

Yay gerıldükçe süner' oldu ok
Cana ecel gibi sunar oldu ok

Ok çekilür dırnağa denlû tolar
Haylı ulaşıdurmağa tırnak çalar

Ötdi kırış itdi sadâ-yı hazin
Pek çekene uz atana âferin

Olmasa ger arada mâni' nişân
Bir adım olur idi iki cihân

Kırışını bir kezîn ötdürse yay
Tağla pamuk gibi nice alay

Âşık Çelebi'nin yazdığına göre Manisa'da, Şehzade Mahmud'un nişancısı iken, şehzadenin emriyle Gazzâlî'nin **Kımyâ-yı Saâdet** adlı eserini, Afvî'nin **Câmîü'l-hikâyât**'ını çevirmiş, bir de **Leylâ ve Mecnûn** mesnevîsi yazmıştır. Yine Âşık Çelebi, **Kımyâ-yı Saâdet** tercümesinin şâirin eliyle yazılmış nüshasının işitildiğine göre şehzadenin kızlarında bulunduğunu, diğer ikisinin kaybolduğunu söylüyor. Lâtîfî'nin, Sun'î ve Sehî'nin **Mihr ü Mâh** mesnevîsindendir diye rivayet ettiklerini söylediği kıt'anın ilk beyitini kaydederek **Leylâ ile Mecnûn**'dan olduğunu yazıyor.

Bu eserler, büyük bir ihtimalle yazılmaya başlandığı Necâtî Bey tarafından etrafındakilere duyurulmuş ve belki de artık oldukça ihtiyarlamış olan şâir hiçbirisini tamamlamaya zaman bulamamıştır. Eğer söylenenler doğru olup da şâir bunları yazmış olsaydı, nüshalarından en az birkaç tanesinin bugün elimizde bu-

lunması gerekirdi. Çünkü, devrini etkilemiş ve daha sonraki yüzyıllarda bile etkisi devam etmiş olan böyle büyük bir şâirin eserlerinin okunmak için kopya edilmediğini ve bundan dolayı da kaybolduğunu düşünmek pek tutarsız bir tahminde bulunmak olur. Nitekim tarihçi Âlî bu eserlerin bir bölümüne bile rastlayanın bulunmadığını söyleyerek, bu söylentilerin hayalden başka bir şey olamayacağını yazar.

Tesiri :

Necâtî Bey'in Sâfî mahlâslı Cezrî Kasım Paşa ile başlayan özlü söz, veya atasözü gibi söz söylemek geleneğini alıp bu hünerde en yüksek noktaya ulaştığı, hattâ bu tarzın temsilcisi olduğu, hayatından bahsedilen kaynaklarda ısrarla üzerinde durulan bir gerçektir. Kendisine gelinceye kadar İran Edebiyatından pek de farklı bir özellik göstermeyen Türk şiirine, halk ağzındaki deyimleri, atasözleri ve mahallî özellikleri sokarak vezin ve kâideler yönünden değilse de, muhtevâ yönünden bir yenilik getirmiş veya Sâfî ile başlayan yeniliği olgunlaştırıp kökleştirerek, ona kendi damgasını vurmuştur. Kendisi de, şiirlerinin yeni ve benzersiz olduğunu söyleyerek, zamanındaki şâirleri hırsızlıkla suçlar.

Hayatı hakkında, aralarındaki bazı tutarsızlıklara rağmen bize en sağlam bilgileri veren Latîfî, Aşık Çelebi ve Kınalızade Hasan Çelebi, Necâtî Bey'i öğmekte yarış halindedirler. Hemen hepsi, çağdaşları birçok şâirle beraber, onun o zamana kadar gelen şâirlerin en büyüğü olduğunu söylerler. Hattâ Ahmed Paşa ile karşılaştırdıklarında Necâtî Bey'i Paşa'ya üstün tutarlar.

Filhakika, Necâtî Bey'in güzel ve ince hayallerle dolu şiirleri, kendinden önce gelenlerin ve çağdaşlarının çoğunda olduğu gibi, İran şâirlerinin tesiri, hattâ daha cesaretli bir ifade ile bazan tercümesi görüntüsü yerine, kendi müşahedelerinin ve bunları ince bir şekilde işleyen şâir ruhuyla zekâsının damgasını taşır. Lâtîfi onun şiiriyle Osmanlı şâirlerinin yüzüsuyu olduğunu, Âşık Çelebi de İran şâirlerinin, bizde, kendileri aya- rında şâir bulunmadığı yolunda kınayıp, lâf atarak yaralayıcı sözler söylemelerinden bizi Necâtî Bey'in kurtardığını söyleyerek, onu bizde, ilk orijinal şâir olarak gösterir. Yine Lâtîfi, Necâtî Bey'in kendinden önce gelen şâirlerin, gazel yazmadaki üslûbunu, Kur'an'ın önceki kitapların hükmünü ortadan kaldırması gibi kaldırdığını, itibarlarını da bozup hiç ettiğini yazar. Hattâ daha ileri giderek, sözün ruhunu önce onun bulduğunu, diğerlerinin bu bakımdan, ancak onun izinden gittiklerini, Necâtî Bey'in tatlı ve büyüleyici şiiri durdukça, başkalarının dîvân düzenlemeye kalkmalarının haram olacağını söyler.

Âşık Çelebi, Necâtî Bey'in Anadolu'yu bülbül bahçesine döndürdüğünü yazar. Onu Ahmed Paşa ile karşılaştırarak, Paşa'nın şiirde tek olduğunu, eğer şâirleri değerlendirmek gerekse, yine hatıra onun isminin geleceğini, fakat Necâtî Bey'le aralarında mucize ile sihir, güneş ışığı ile mum aydınlığı kadar fark bulunduğunu söyledikten sonra, Zâtî ile karşılaştırarak, Zâtî'nin şâirliğinin çalışma ve gayret ile kazanıldığını, halbuki Necâtî'nin yaradılışında bulunduğunu iddia eder. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nda şiirin temelini ilk defa o koymuştur, bu ülkenin şâirlerinin ilk üstadı-

dır, şiirleri dillerde atasözü gibi dolaşır, eski şâirler arasında böyle güzel edalı ve renkli şiirler yazan şâirlerin çıkması pek az görülen olaylardandır, der. Amasyalı Refikî'yi anlatırken, o zamanki şâirlerin Şeyhî'nin **Hüsrev ü Şîrin**'inin, Hamdullah Hamdî'nin **Yûsuf ve Zeliha**'sının, Necâtî'nin divânının, Mesîhî'nin **Şehengiz**'inin, Delibirâder Gazâlî'nin dörtlüklerinin, Sâgarî'nin hicivlerinin ve bunun Tercî-i bend'inin eşi olamayacağı görüşünde olduklarını söyler. Kendisi de Osmanlı şâirleri arasında mesnevîde Şeyhî'nin, kasîdede Ahmed Paşa'nın, gazelde Necâtî'nin çıkıp kendilerinden öncekileri yok derecesine indirdiklerini yazıyor.

Kınalızade Hasan Çelebi de, bilhassa gazel yazmak, deyimler, atasözleriyle veya atasözü gibi sözlerle dolu beyitler söylemek yolunda herkesten üstün olduğunu belirttikten sonra, babası tanınmış bilgin Ali Çelebi'nin şu beyitini vererek kanaatini destekler:

**Haşre dek her şâir ü kâmil dise şî'r ü gazel
Gelmeye kimse Necâtî gibi mâhir fi'l-mesel**

Tarihçi Gelibolulu Âlî ise, yine ünlü bir tarihçi olan Bitlisli İdris'in Necâtî Bey'i, İran edebiyatının en büyük şâirlerinden ve soyca Türk olan Delhli Hüsrev'e benzetişini tenkid ederek, eğer Molla İdris, bunu Türk şâirlerine kıyasla söylemişse, az söylemiştir, der.

Devrindeki şâirlerden başka, Onaltıncı Yüzyılda yaşamış olanlar da Necâtî Bey'e büyük bir hayranlık beslemişlerdir. Şiirlerine, sağlığında olduğu gibi, ölümünden sonra da nazîreler söylenmiştir. Daha Kastamonu'da şöhretini yapmaya başladığı sıralarda iken

Mihri Hatun'un Necâti Bey'e nazîreler yazdığını, böyle yapmakla, şiirde onun derecesine erişmek istediğini, yazdığı her şiiri şâire göndererek onun kanaatini öğrenmek istediğini Lâtîfi söyler. Ayrıca Necâti Bey'in bundan memnun olmadığını, hattâ öfkelenerek şu kıt'a-yı onun için yazdığını ilâve eder:

**Ey benüm şî'rüme nazîre diyen
Çıkma râh-ı edebden eyle hazer**

**Dime kim işde vezn ü kâfiyede
Şî'rüm oldı Necâtiye hem-ser**

**Harfi üç olmağ ile ikisinin
Bir mîdür filhakika ayb u hüner**

Yine Lâtîfi, Tokatlı Vâlihî'yi şöyle tanıtır: «Necâti'nin bütün şiirleri hatırında idi. Türkçede Necâti'nin şiirine benzer olmaz ve eşi Anadolu'ya bir daha gelmez, diye iddia ederdi. Eğer bir nazîre dese, onun şiirine nazîre derdi. Merhûm Necâti'nin:

**Bir içim su umarum hançer-i bürrânundan
Nola bir kerre içürsen ne gider yanundan**

beyitiyle başlayan gazeline, şâirler nâzire dedikte o da demişdi» diyerek, Vâlihî'nin başlangıç beyiti:

**Kimseler söz alamaz gonca-i handânundan
Kimse dil kurtaramaz hançer-i bürrânundan**

olan nazîresinden bu beyitle birlikte iki beyit örnek verir.

Âşık Çelebi de, Subhî (Mustafa Çelebi)nin, şâirler içinde ancak Necâti Bey'i kabul ettiğini yazar.

Yine Lâtîfî, o devir şâirlerinden Vasfî Şâver ve Sâkî'nin, Necâtî'nin üslûbunu uygulayıp yolundan gittiklerini söyler. Bunlardan gayrı Sûzî-yi Nakşibendî'nin, Necâtî Bey'in:

**Çınarun kadd-î yâra nisbeti var
Eli yufka velî hoş himmeti var**

beyitiyle başlayan gazeline, başlangıcı:

**Demi hoş gör ki dehrün lu'beti var
Bu deyrün dürlü dürlü sûreti var**

beyiti olan bir nazîre yazdığını haber veriyor. Yine Lâtîfî ve Kınalızâde Hasan Çelebi, Necâtî Bey'in «döne döne» redifli gazeline nazîre söyleyenler arasında Üsküplü Zârî'nin adını ve nazîresinin başlangıç beyitini verirler:

**Kemeri koçmağa ol sim-beri döne döne
Der-miyân itdi nice sim ü zeri döne döne**

Ayrıca Lâtîfî'den, Necâtî Bey'in başlangıç beyiti:

**Gül yanağunda zülf-î perîşân girih girih
Bâğ-ı İremde sünbül ü reyhân girih girih**

olan gazeline birçok şâirin nazîre söylediğini, Filibeli Rızâyî'nin:.

**Kaşun nişân-ı möhr-î Süleymân girih girih
Oldı berât-ı hüsnüne unvân girih girih**

beyitiyle başlayan nazîresinin bunların en üstünü olduğunu öğreniyoruz. Kınalızâde Hasan Çelebi, dedesi Ispartalı Mirî Efendi'nin Necâtî ile çağdaş ve gazelleri-

nin çoğunun onun üslûbunda olduğunu ve Necâtî Bey'e nazîreler söylediğini bildirir. Bundan başka, Âhî'nin, Necâtî Bey'in bu kitaba aldığımız «eğri» redifli gazeline dediği nazîreden:

**O kad bâlâ vü zülf eğri diyâr-ı hüsn pür-âşûb
Memâlik fitne şeh zâlim alem serkeş sipâh eğri**

beyitini örnek olarak verir.

Âşık Çelebi, Necâtî Bey'in başlangıç beyiti:

**Saçunla eğlenürüz ey büt-i cefâ-pişe
Ki halka halka durur çün kilid-i endişe**

olan gazeline Revânî'nin:

**Benefşe nice açar gönlüm ey cefâ-pişe
Anahtar ile açılmaz kilid-i endişe**

beyitiyle başlayan bir nazîre yazdığını haber verir.

Necâtî Bey'in gazelleri, zamanında ve sonraki asırlarda birçok şâir tarafından tahmis edilmiştir. Bunlardan biri de:

**Bir alay oldu perî şîvelü âhû beğler
Gözi âhûların alayına yâhû beğler**

beyitiyle başlayan gazeline, Onaltıncı Yüzyılın büyük şâiri Bâkî'nin yazdığı tahmisdir.

Bu nazîrelerin ve tahmislerin örneklerini çoğaltmak ve şâirin çağına ve sonraki çağlara ne gibi bir etki yaptığını bütûn yönleriyle görmek mümkündür. Fakat divânların, şiir ve nazîre mecmualarının hemen hepsi yazmalar halinde bulunduğu, hiçbirinin indeksli

bir yayımı yapılmadığı için, bu imkândan mahrumuz. Bu eksiklik, yalnız Necâtî Bey için değil, diğer bütün eski şâirlerimiz için de söz konusudur. Biz bu kısa yazımızda onu tanıyan veya tanıyıp bilenlerle görüşüp, konuşmuş olan tenkidçilerin, Necâtî Bey'in şiirlerini okuyan hemen herkesin uyup doğru bulacağı yargılarını vermekle yetindik.

Başvurduğumuz kaynak eserlerden başlıcaları:

Âgâh Sırrı Levend Divan Edebiyatı (Kelimeler ve remizler, mazmunlar ve mefhumlar) İstanbul, 1943.

Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Necâtî Bey Divânı, (Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarından), İstanbul, 1963

Gelibolulu Mustafa Âli Kühü'l-ahbâr (yazma), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. 5959

Âşık Çelebi Meşâirü's-şuarâ, (G.M. Meredith - Owens tarafından hazırlanan tıpkıbasım), London, 1971

E.J.W.Gibb A History of Ottoman Poetry, vol. 2, London, 1965

Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiretü's-şuarâ (yazma), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. 1737

Dr. Mehmed Çavuşoğlu Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili, (Millî Eğitim Bakanlığı yayınlarından), İstanbul, 1971

KASIDELERDEN SEÇMELER
VE
ŞEHZADE ABDULLAH MERSİYESİ

Kasîde der vâsıf-ı Sultan Mehmed Aleyhi'r-rahme

Mef'ûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün

- 1 Handân eder cihânı yine fasl-ı nevbahâr
Nite ki cân-ı âşık-ı gamgini vâsı-ı yâr
- 2 Cem'-i şükûfe sahne-i deyden ferâğ edip
Tutarlar elde başı açık câm-ı hoşgüvâr
- 3 Dirler ki devr-i câm u zamân-ı ferahdurur
Bu devri virme âkil isen bâda zinhâr
- 4 Mestâne her çiçek ege komuş külâhını
Gûya ki bir nigârdurur şûh u şivegâr
- 5 Gussa denizi garkasını itmege halâs
Hak hâzır itdi sebzeyi her yirde Hızr-vâr
- 6 Zindân-ı hâkden bu nebâtâtı çekmege
Bârâm rismân ider eltâf-ı Kirdigâr
- 7 Bu sahn-ı sebze arsa-i mahşerdurur meğer
Anun için turur bir ayağ üzre bin çınar

— 1 —

Tanrı ona rahmet eylesin, Sultan Mehmed'in vasfında kaside.

- 1 «Sevgiliye kavuşma nasıl gamlı âşığın canını sevindirir-se, bahar mevsimi de yeryüzünü öyle güldürüyor.»
- 2 «Çiçekler kış zabıtasından kurtulmuş, baş açık, elde hoş içimli kadeh tutuyorlar.»

Şahne adı verilen zabıta memurlarının içki yasağını uygulayarak içenleri yakalayıp cezalandırdığına işaret edilmektedir.

- 3 «Derler ki bahar mevsimi içki kadehini döndürüp ferahlanma zamanıdır. Akıllıysan bu dönemi yele verme sakın!»

Devr kelimesiyle, meclislerde halka halinde oturularak şarap kadehinin sâki tarafından dolaştırılmasına işaret ediyor.

- 4 «Her çiçek sarhoşça külâhını eğivermiş; sanki oynak ve şakrak bir güzel...»
- 5 «Tanrı keder denizine batmış olanları kurtarmak için yeşilliği her yerde Hızır gibi hazır etti.»

Hızır, inanışa göre, denizlerde kazaya uğrayanların imdadına koşar. Bu beyitte ayrıca Arapça olan «hızır» kelimesinin «yeşillik» anlamından da yararlanılmaktadır. Kıvayete göre Hızır Peygamber, hep yeşilliklerde bulunduğu için kendisine bu ad verilmiştir.

- 6 «Toprağın zındanından bu bitkileri çekip çıkarmak için Tanrı'nın lütufları yağmuru ip eder.»
- 7 «Bu yeşil alan sanki mahşer arsasıdır da, o yüzden bin çınar bir ayak üzre durur.»

Mahşer günü öyle kalabalık olacaktır ki, insan öteki ayağını basmaya yer bulamayacak, hattâ bin, bir ayak üstünde olacaktır.

- 8 Sahn-ı çemende lâle midür görinen yâ hod
Kanlara boyanu mu yatar nâfe-i tatar
- 9 Yâ hod arûs-ı gülşene virmeğe armağan
Vâlâ-yı surha müşg-i siyeh sardı lâlezâr
- 10 Tiryâk koydı hokka-i lâ'line lâleler
Görüp çemende âb-ı revânı misâl-i mâr
- 11 Bir servün ayagına yüz urmağ için gider
Döne döne terâne ile bâğa cûybâr
- 12 Gösterdi köni gözüme virüp cılâ çemen
Sebze gökünde encüm-i ezhârı âşıkâr
- 13 Açmasa goncanun girihin jâle dişleri
Yıllar geçeydi nâhun ile açmayaydı hâr
- 14 Gül hâr sûzeniyle turup dâmenin iler
Tâ ola bezm-i Şâhda rakkâs-ı gül-izâr

- 8 «Çimenlikte görülen lâle midir yahut tatar miski kanlara boyanmış yatıyor mu?»

Misk, misk keçisi denilen hayvanın göbeğinde meydana gelen bir urdan elde edilir. Göbeğin farsçası Nâfedir. Misk elde etmek için misk âhusunun geçeceği veya bulunduğu yerlere kazıklar dikerlerdi. Urun doğurduğu kaşıntıyı gidermek için hayvan bu kazıklara sürtününce ur düşerdi. Buna ilâve olarak, miski kırmızı ipeğe sararak satmaları da Misk-kan münâsebetini hatıra getirmektedir.

- 9 «Yahut çiçek bahçesi gelinine armağan vermek için lâle bahçesi kırmızı ipeğe kara misk mi sardı?»
- 10 «Lâleler çimende akarsuyu yılan gibi kıvrımı kıvrım görünce la'l hokkaya tiryak koydular.»

Tiryâk, yılan veya öbür zehirli hayvanların sokmasına ve ısırmasına karşı kullanılan ünlü ilâçtır. En ünlüsü Irak veya Bağdad tiryâkıdır. Burada, kırmızı renkli lâlenin ortasındaki siyahlık, yakut hokkaya konulmuş tiryâkı temsil etmektedir.

- 11 «Bir servinin ayağına yüz vurmak için ırmak döne döne, nağme ile bağa gider.»
- 12 «Çimen hasta gözüme cîlâ vererek yeşilliğin göğünde yıldız çiçeklerini apaçık gösterdi.»

Göğ renk ve yeşil ikisi de aynı rengin değişik tonları olarak farzedildikleri için çok zaman bir arada hattâ biri diğerinin yerine kullanılmaktadır. Bu yüzden göğün göğ rengiyle, çimenliğin yeşili bir tutulup, çiçekler yıldızlara teşbih edilmiştir.

- 13 «Eğer çiyin/dişleri goncanın düğümünü açmasaydı, diken yıllar geçse tırnak ile açamazdı.»

Bilindiği gibi sabahleyin düşen çiy, goncanın açılmasını sağlar. Düğümün çözülmesinde diş ve tırnaktan istifade edilir. Burada, dikenin goncanın açılmasında hiçbir rolü olmadığı, bu sebeple gerçekten çiy olmadan goncanın diken tarafından açılmayacağı hatırlanmalıdır.

- 14 «Gül, pâdişâhın meclisinde gül yanaklı rakkâs olmak için, durup diken iğnesi ile eteğini iler.»

- 15 Zî meclis-i şerif ü zihî reşk-i bâğ-ı huld
Zî işret-i lâtif ü zihî gayret-i bahâr
- 16 Bâğ-ı İrem gözine görünmez kimeşnenün
Min-ba'd kimse cennet için çekmez intizâr
- 17 Câm-ı şarâb-ı nâb mıdır anda devr iden
Yâ hod siphr virdi mi her ferde ihtiyâr
- 18 Kim kamunun elinde ola bahtı kevkebi
Geh dileğince seyr ide geh eyleye karâr
- 19 Çini tabakta çarh meh ü mîhr ü encümi
Bu bezme dizdi sib ü bih ü dâne-i enâr
- 20 Gül yüzini eline alup geldi sohbeta
Kızardı haclet odı ile oldu şermsâr
- 21 Nergisler eşrefiyyi sarup ağ kâğada
Kıldı nisâr-ı urs-i cuvân-baht-ı kâmgâr
- 22 Şehzâde-i yegâne gül-i bâğ-ı saltanat
Şeh devletinde çekdi dür-i bahtı der-kenâr
- 23 Gülzâr-ı saltanatda yetişdi iki nihâl
Bâlîde vü reside semen-çihre gül-izâr

- 15 «Ne şerefli meclis, cennet bağını kuskandıran ne güzel bağ! Ne hoş işret, bütün bunları hazırlamak için bahâ-
rın gösterdiği gayret ne güzel!»
- 16 «İrem bağı kimsenin gözüne görünmez, kimsenin ona
aldırdığı yoktur. Bundan böyle kimse cennete girmek
için beklemez.»

*İrem, inanışa göre Sana ile Hadramut arasında, Şeddâd tarafından cenneti taklid etmek için yaptırılmış bir bahçe-
nin adıdır. Bahçenin yapımı bittikten sonra, Şeddâd adam-
ları ile birlikte onu görmeye gelirken Tanrı tarafından kan-
lara gömülerek yok edildi.*

- 17 «Sâf şarap kadehi midir ortada dönen, yoksa felek her-
kese kendi irâdesini kullanma izni mi verdi?»

*Yıldızların insanların kaderi üzerinde tesir yaptığı ve bu
tesirlerin karşılıklı olarak birbirleriyle ilgili durumlarından
ileri geldiği öteden beri inanılan bir husustur. Feleğin devri
(dönüşü) ile bu durumlar da değişir. Böylece insanın ka-
deri üzerinde meydana gelen değişikliklerden felek sorum-
lu tutulur.*

- 18 «Ki herkes tâlihinin yıldızına hükmedebilsin, gâh dile-
ğince döndürüp gâh durdursun.»

- 19 «Felek ay'ı, güneşi ve yıldızları elma, ayva ve nar tâne-
leri gibi çini tabakta bu meclise dizdi.»

*Çini, Çin'de yapılan bir çeşit mavi renkte toprak boyadır.
Burada «çini tabak» deyiimiyle, renginden dolayı gökyüzül
kastedilmektedir.*

- 20 «Gül yüzünü eline alıp kendini göstermek için sohbete
geldi, fakat meclislerdeki güzelleri görünce utanç ate-
şi ile kızarıp mahcûb oldu.»

- 21 «Nergisler eşrefiyi ak kâğıda sarıp o murâdına ermiş
genç tâlihlinin düğününde saçı yaptı.»

*Eşrefi, o devirde kullanılan bir altın para çeşididir. Bura-
da, beyaz nergisin ortasındaki değirmi sarı kısım ona ben-
zetiliyor.*

- 22 «Biricik şehzâde, o saltanat bağının gülü, pâdişâhın
devletinde tâlih incisini kıyıya çekti.»

- 23 «Saltanat çiçekliğinde, nazlı edâlı, beyaz gül çehreli ve
gül yanaklı iki fidan yetiştii.»

- 24 Peyvend itdi rişte-i şer' ile şâh-ı asr
Tâ hâsıl ola mîve-i şîrin ü âbdâr
- 25 Yâ Rab saâdet ile cihânda bu izdivâc
Çün devr-i mîhr ü ömr-i Mesîh ola pâydâr
- 26 Ola safâ vü ayş ü murâd ile ber-devâm
Nite ki ahd-i Husrev-i Cemşid-iktîdâr
- 27 Sultan Mehemmed ibn-i Murâd eşref-i mülûk
Dârâ-yı tâc-bahş-ı selâtîn-i rûzîgâr
- 28 Şâh-ı nücûm-kevkebe horşid-i meh-rîkâb
Mîr-i kazâ-tüvân ü kader-kadr ü yem-yesâr
- 29 Tâb-ı temûz-ı zulmden üşenmesün şu kim
Oldı penâhı sâye-i insâf-ı Şehriyâr
- 30 Dâim sînân ü gürzi ser-efrâz u saf-şiken
Her dem kemend ü tîri adû-bend ü can-şîkâr

- 24 «Asrın pâdişâhı aşılıp şeriatın ipliğiyle bağladı ki tâze ve tatlı bir meyve hâsıl olsun.»

Burada «şeriatın ipliği» deyimiiyle dinî nikâh ve «aşılacak» ile de kalem aşısı kastedilmektedir.

- 25 «Yâ Rabbi, bu evlilik güneşin dönüşü ve İsâ Peygamberin ömrü gibi saâdetle devâm edip dursun.»

Burada kullanılan İsâ, güneş ve saâdet kelimeleri şu yüzden birlikte kullanılmıştır: Güneş 4. felektir. Yıldızların bazılarının insanların kaderine mes'ud, bazılarının uğursuz tesirleri olduğuna inanılır. Güneş uğurlu tesirine inanılanlardan, bu yüzden saâdet kelimesiyle ilgilidir. Rivâyete göre, İsâ Peygamber, Tanrı tarafından göğe çıkartıldığında, 4. katta melekler Tanrı'nın bir emri ile üstünü aramışlar, sağ yeminde bir iğne ve cebinde bir kırık bardak bulmuşlar ve dünya ile ilgili bu eşyanın beraberinde bulunması yüzünden orada kalmıştır. Güneş ile İsâ Peygamber münasebeti de bundandır.

- 26 «Cemşid kudretli pâdişâhın çağı gibi neş'e, zevk ve isteklere erme ile dolu olup sürsün.»

Cemşid veya Cem, İran'ın Müslümanlıktan önceki efsânevi kiralardan birisidir. Dünya saltanatının örneği olarak gösterildiği gibi, şarabı bu zatın icat ettiği de söylendiğinden zevk ve eğlencenin de temsilcisi olarak gösterilmektedir.

- 27 «Murad'ın oğlu Sultân Mehmed; hükümdârların en şerefli, zamânın sultanlarına tâc veren Dârâ.»

Dârâ, eski İran kiralardanandır. Ondört sene saltanat sürdükten sonra İskender tarafından mağlûp edilmiştir. Darius'un Arapçada kullanılışdır.

- 28 «Yıldız ılaylı pâdişâh; ay üzengili güneş, deniz elli, kader kudretli ve kazâ güçlü hükümdar.»

- 29 «Sığınağı pâdişâhın insâfının gölgesi olan kimse zulüm temmuzunun sığağından yılmasın.»

- 30 «Dâimâ mızrağı ve topuzu baş kaldırıp saf dağıtır, her dem kemendi ve oku düşman bağlar, cân avlar.»

- 31 Bahr-i kefinde kılıcı şol mâhî gibidür
Kim arkasında nazm-ı zemîn ola üstüvâr
- 32 Ahdünde kimse eylemesün çarha ilticâ
Dârü'l-emânda olana hâcet degül hisâr
- 33 Dest-i cevâdun ile meğer da'vi itdi kim
Şermende oldu yüzine tutar kefin blhâr
- 34 Her gün sürer yüzini cenâbuna âfitâb
Anun için irürdi göke fark-ı iftihâr
- 35 Şâhâ Necâtî gevherünün tab'ı cevheri
Dizdi beyâz kâgada lûlû-yı bi-şümâr
- 36 Tâ kim varup düğün günü saçu tarîkile
Şâhun ayağı toprağına eyleye nisâr
- 37 Olgıl hemîşe işret ü ayş ile ber-devâm
Olgıl hemîşe laht ü saâdetle ber-karâr
- 38 Her dem serîr-i saltanat üzre mukîm olup
Ömrün ola bu devr-i felek gibi bi-şümâr

31 «Elinin denizinde kılıcı şu balık gibidir ki, arkasında yeryüzünün düzeni ve dengesi durur.»

El'in denize benzetilmesi cömertlik münasebetiyledir. Denizde ne kadar inci varsa onun elinde de o kadar altın ve gümüş vardır, yani cömertliğinin sınırı yoktur. Balığın üzerinde yeryüzünün durmasına gelince, çok iptidai bir inanışa göre dünya düz olup kendisini çevreleyen Kaf Dağı ve denizlerle birlikte başlangıçta sallanıp dururken, Tanrı bir melek gönderdi ve ona onları yakalayıp omuzunda yerleştirmesini emretti. Yine Tanrı, bu meleğin altına sağlam bir kaya, kayanın altına kocaman bir öküz, öküzün altına büyük bir balık, balığın altına bir okyanus, okyanusun altına cehennemin yedi katlarını, bunların altına da fırtınalı bir rüzgâr vs. yerleştirdi.

32 «Zamanında kimse feleğe sığınmasın; herkesin emniyetinin sağlandığı yerde olana hisar lâzım değildir.»

Dârülemân sınımlanacak yer demektir. Eskiden suçlular veya düşmanlarının intikamından korkanlar mâbedlere veya ünlü ve nüfuzlu kimselerin evlerine sığınarlardı ki, böyle olan yerlere bu ad verilirdi. Felek ile hisâr münasebetine gelince, eskilere göre âlem iç içe dokuz kat felekten meydana gelmiştir. Bu katlar burada iç içe yapılmış hisara benzetilmektedir.

33 «Senin cömerd elinle boy ölçüşmeye kalışmış olmalı ki, denizler utanıp, köpükten elini, yüzüne tutmaktadır.» Köpük ve el münasebeti keş kelimesinin avuç içi yani el ayası ve köpük mânâlarında olması dolayısıyledir.

34 «Güneş her gün yüzünü senin eşiğine sürer; onun için öğünmenin tepesini göğe erıştirdi.»

Güneş her gün bir ufuktan doğar, tepeye çıkar ve öbür ufuktan batar. Bu doğuş veya batış, yüz şeklinde değirmi olarak tasavvur edilen güneşin yüzünü eşiğe sürmesi ve göğe yükselmesi de, bir şeyde son hadde ulaşmak mânâsında olan «başını göğe erıştirmek» deyimiiyle ifade edilmiştir.

35 «Ey pâdişâh, senin mücevherin Necâtî'nin yaratılışının cevheri beyaz kâğıda sayısız inciler dizdi.»

36 «Tâ ki düğün günü varıp saçı diye pâdişâhın ayağına saçsın.»

37 «Hep yiyip içerek zevk ve safâ ile ömür sür, hep tâlîle ve mutlulukla yaşamakta devâm et.»

38 «Her zaman saltanat tahtı üzerinde kalasın, ömrün bu feleğin dönüşü gibi sayısız olsun.»

Kaside-i Mehmed Hân aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân

Feilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün

- 1 Oldı çünkim melah-ı berf havâdan nâzil
Mezra-ı sebz-i tarabdan gönül umma hâsıl
- 2 Üştür-i mest gibi saçdı kefin yire sehâb
Bağladı kâfile-i işret ü şâdî mahmûl
- 3 Şem'i horşid-i cihân-tâb kanı kim yakup
Berf pervânelerin ide cihândan zâil
- 4 Salalı kal'a-i pûlâd-ı yah içre suyu bâd
Top-ı horşid ile feth olmaz ise key müşkil
- 5 Eriyüp yerlere geçse yiridür hacletden
Berf kim hor idüben yüzini depdi yire il
- 6 Ebr dürdi yüzini bu işe saht oldı zemîn
Mihr başın aluban kaçdı ve mâh oldı hacil
- 7 Gündüzin halk çerâğ ile ararlar güneşi
Bulmayup derd ile bir pâre od oldı her dil
- 8 Bittürürler dem ile kuru ağaçdan gülînâr
Pir-i berf itdi riyâzetle bu halkı kâmil
- 9 Hışm ile halk-ı cihânun yağar ağzından od
Şir-i pür-sûzumı sen dahi dilâ ezber kıl
- 10 Yakışur ruhlarınınun şem'ine pervâne-i dil
Belî divâne olur âteşe ekser mâyil

— 2 —

Tanrı'nın rahmeti ve bağışı üstüne olsun, Mehmed Han'a kaside

- 1 «Kar çekirge gibi gökten indi ey gönül; zevk ve eğlen-
cenin yeşil tarlasından mahsûl umma.»
- 2 «Bulutlar sarhoş deve gibi ağzının köpüğünü saçtı,
içip coşma katarı yükünü bağladı.»
- 3 «Nerededir cihânı ısıtıp aydınlatan güneş mumu ki,
kar pervânelerini yakıp dünyâdan kaldıra?...»
- 4 «Buzun sert kalesinin içine rüzgâr suyu salalı beri gü-
neş topuyla bile fethedilmesi güç oldu.»
- 5 «Kar utançdan eriyip yere geçse yeridir, çünkü elâlem
horlayıp yüzünü yere tepti.»
- 6 «Bulut bu işe yüzünü buruşturdu, yer katılıp kaldı, gü-
neş başını alıp kaçtı, ay utanıp örtündü.»
- 7 «Halk gündüzün güneşi çıra ile arar; bulamadıkları için
üzüntüden her gönül bir ateş parçası oldu.»
- 8 «Nefesle kuru ağaçtan korlu ateş bitiriyorlar; kar şey-
hi bu halkı çileye sokup olgunlaştırdı, kerâmet sâhibi
yaptı.»
- 9 «Herkesin ağzından öfkeyle ateş yağıyor, ey gönül sen
de ateş gibi yakıcı şiirini ezberden oku:
- 10 «Gönül pervânesi yanağının mumuna yakışır; elbette,
divâne olan çoğunlukia ateşe düşkün olur.

*Buradaki «yakışır» kelimesi hem «uygun düşmek, yaraş-
mak» mânâlarını, hem de «yakmak, kendini yakmak» fîli-
ni hatırlatmaktadır.*

- 11 Zülf ü ruhsârun arasında hat-ı kâfir-kîş
Benzer ol leşkere kim pusuda durup ala dil
- 12 Bu hadîs içre ki Şâm altıdurur bâğ-ı Naîm
Zâhidâ sâye-i zülfinde ruhın cennet bil
- 13 Başın ortaya koyup giceleri irteye dek
Şem'-i dil-sûz arar tapunı mahfil mahfil
- 14 Ol perî-çihre eğer gizler ise gün yüzini
Dün garîbüdürür ey dil saçın elden komagıl
- 15 Çalaram âh ile tâsın felekün olur ise
Meh küsûfı gıbl ruhsâruna zülfün hâyıl
- 16 Zülfünün zulmini ey dost nice bir çekeyın
Demidür hâlûme vâkıf ola Şâh-ı âdil

- 11 «Saçınla yanağının arasında kâfir dinli tüyler, haberci yakalamak için pusuda bekleyen kâfir askerine benzer.»

Kâfir kelimesi Arapçada çiftçi yani toprağı tohumun üstüne örten mânâsında olup bundan hareketle hakikati inkâr eden, hakikatin üstünü örten mânâsında ve Allah'ı ve onun emirlerini dinlemeyip ipkâra kalkışanlar hakkında kullanılmıştır. Burada güneş gibi parlak olan yanağı örten tüyler ayrıca siyahlıkları dolayısıyla da kâfire benzetilmektedir. «Dil» gönül mânâsındadır. Bunun yanında düşmanın durumunu haber verecek esir, casus mânâsı da vardır. Burada, bu sonuncusu esas olmak üzere her ikisi de kasdolunmaktadır.

- 12 «Ey sofı, «Şâm'ın altı Nâim cennetidir» hadîsine uyarak, onun saçının gölgesindeki yanağını cennet diye belle.»
- 13 «Gönlü yanık mum, senin huzûruna ermek için başını ortaya koyup geceleri sabaha kadar bu toplantı yerinden ötekine gider.»
- 14 «O perî çehreli eğer gün yüzünü gizlerse, saçını elden koma ey gönül, geceler garibindir.»

Peri göze görünmez. Bu yüzden sevgilinin örtülü yüzü veya yüzünü örtmesi için «gizlemek» fiili kullanılmıştır.

«Dün» gece demektir. Saç kara rengi dolayısıyla geceye benzetiliyor.

- 15 «Ay tutulması gibi saçın yüzünü örterse, âh tokmağı ile feleğin tasını çalarım.

Bugün de Anadolu'da bazı yerlerde kalıntı halindeki bir inanca göre, ay tutulması, ayın önüne büyük bir yılanın gelmesiyle olur. Yılanı ürkütmek için halk silâh atmak, te-neke veya çan çalmak gibi usûllerle gürültü yapar. Burada bu inanca işaret vardır.

- 16 «Senin saçının zulmünü daha ne kadar çekeceğim, o edâletli pâdişâhın hâlimden haberli olmasının zamanıdır.»

«Zulüm, zulmet» kelimelerinin karanlık ve gece mânâları ile «zulm» kelimesinin «eziyet, işkence, ceâ» mânâları zülften bahsedildikçe onun tarifi gibi kullanılmaktadır.

- 17 **Mihr-i bürc-i kerem ü sâye-i eltâf-ı İlâh
Şâh-ı encüm-haşem ü mâh-ı Utârid-menzil**
- 18 **Han Mehemed ki o gerdûn-azamet dergehinün
Bendesı olmağa Keyhusrev ü Dârâ kâyıl**
- 19 **Rismân-ı zer ile haşre dek ölçerse güneş
Bulmaya devletinün bahrına umk u sâhil**
- 20 **Nisbet itme eline özünü ey bahr-ı amik
Bu yalanun dibi yakın olur olma gâfil**
- 21 **Eline gönline nisbet ola mı bahr ile kân
Şol kerimün ki ola âleme cûdı şâmil**
- 22 **Bahrün acır içi kânun yüreği pârelenür
Kişi bir gevheri idince bulardan hâsıl**
- 23 **Kân anun tab'-ı sehâ-pîşesine göre leim
Bahr anun keff-i güher-pâşına göre sâyıl**
- 24 **Dirhemi izzet idüp tutduğı el üstine il
Şeref-i nâm-ı hümayûnidur anı bilgil**
- 25 **Mihr-i islâmdürür tâc-ı drefşün Şâhâ
Kim ider küfr şebn rûy-ı cihândan zâyıl**

17 «Cömertlik burcunun güneşi, Tanrı lûtuflarının gölgesi; yıldız askerli pâdişâh, konağı Utârid yıldızı olan ay»
Ay birinci felekte, Utârid de ikinci felektedir. Eski yıldız ilmine göre bazı yıldızların, bazıları dostu veya düşmanı olurdu, Utârid'in dostu da ay'dır.

18 «Mehmed Han ki, o felek yüceliğinde olanın kapısının kulu olmağa Keyhusrev ve Dârâ râzıdır.»

Keyhusrev ve Dârâ eski İran kırıllarındandır.

19 «Altundan iplikte kıyâmete kadar ölçse bile güneş onun saltanat ve yüceliği denizinin dibini ve kıyısını bulamaz.»

Burada «altun iplik»le kasdedilen güneş ışınlarıdır.

20 «Ey derin deniz, bilmezlikle kendini onun eliyle bir tutmağa kalkma; bu yalanın dibi yakın olur, senin ona kıyasla bir şey olmadığın ortaya çıkar.»

21 «O kimse ki, cömerdliği bütün dünyaya yayılmıştır ve herkes istifade etmektedir, onun eliyle ve gönlüyle deniz ve mâden ocağı nasıl ölçülür.»

22 «İnsan bunlardan bir inci, bir kıymetli taş elde edince denizin içi acır, mâden ocağının yüreği parçalanır.

«İçi acır» deyiimiyle aynı zamanda denizin tuzluluğuna işaret edilmektedir. «Yüreği parçalanmak» deyiimiyle de mâden elde etmek için maden ocağının kazılıp parçalanması ayrıca belirtilmektedir.

23 «Mâden ocağı, onun cömerdliği veyâ dağıtmaya alışkın yaradılışına kıyasla nekesdir, deniz onun inci saçan elinin yanında dilencinin biridir.»

24 «Şunu bil ki; herkesin paraya değer verip el üstünde tutması, üstünde onun şerefli ismi bulunduğuandandır.»

Eskiden paraların üzerinde tuğra adı verilen bir imza şeklinde, para hangi padişahın adına basıldıysa onun ismi bulunurdu.

25 «Ey pâdişâh, senin sancağının tacı İslâmın güneşidir ki, küfrün gecesini yeryüzünden siler.

Sancağın tacından kasdedilen tepedeki 'alemdir. Padişahın sancağının kâfir ülkesinde dalgalandığı ve oralara Müslümanlığı götürdüğü söylenilmektedir.

- 26 Perçem-i tûğuna dinildi hümâ-yı nusrat
Ki yire konmaz ider rûy-ı havâda menzil
- 27 Her ne hidmet dir isen tîğüne baş üstine dir
Rûşen oldu bu k'olur bende-i hindû mukbil
- 28 Hasm gürzün görüben tîğüne cân virdüğü bu
Kim ecel irse olur her kişi mâya mâyıl
- 29 Küre-i hâke düşer zelzele dîtrer horşid
Na'ra-i topun ile hasmun olur lâ-ya'kıl
- 30 Başın ortaya koyup âteş-i kahr ile varur
Getürür kal'a-i küffâr kilidinden dil
- 31 Âsumandan irişür dürlü kazâ düşmanuna
Yedi tâsı geçüp ol resme ki zehr-i kâtil
- 32 Zâhiri râst olup bâtını kimün kec ise
Kalemün gibi kalem kıl dilin andan iki dil

26 «Yere konmayıp gökyüzünde konakladığı için tuğunun saçaklarına zafer hümâsı denildi.

Hümâ devlet kuşu dediğimiz kuştur ki, daima gökte uçup yere konmaz olarak tasavvur edilmiştir. Bundan başka üzerinde bu kuşun resmi bulunan sancağa da hümâ adı verilir.

27 «Kılıcına ne buyursan «başüstüne» der; bu apaçık belli oldu ki, Hindü köle ikballi ve gözde olur.

«Başüstüne» deyimiyle, kılıcın başlara inip yarması da belirtilmektedir.

28 «Hasımların güzrünü görünce kılıcına can verir; çünkü ölümü gelen herkes suya istekli olur.

«Cân vermek» deyimi «ölmek, ruhunu teslim etmek» mânâsıyla beraber «kuvvetle istemek, benimsemek, sığınmak» mânâsına da gelir ki, burada her ikisi birden kasdedilmiştir. Kılıç ile su münasebetine gelince, bu iki yöndendir: Farsçada «âb» kelimesi su ve «âbdâr» kelimesi de parlak mânâsına gelir. Kılıca âbdâr denildiğinde buradan şu kelimesi de çağrışım yoluyla hatırlanır. İkincisi de kılıca su verilmesidir ki, çeliğin su verilerek sertleştirilmesidir.

29 «Topunun nârasıyle yeryüzü yuvarlağına zelzele düşer, güneş titrer, hasmının aklı başından gider;»

30 «Başını ortaya koyup kahredici bir ateşle varır, düşman kalesinin kilidini açar.

31 Senin düşmanına gökten yedi tasdan süzölmüş keskin zehir gibi türlü belâ erişir.

Burada «âsumândan erişen belâ» ile ok ve gülle yağmurları kasdedilmektedir. Gökyüzü her birine felek denilen, iç içe geçmiş yedi kat olarak tasavvur edildiği için, yedi tase benzetilmektedir.

32 Kimin dışı doğru, içi eğri ise, yani her kim dıştan doğru görünüp de içinde fesatlıklar bulunduruyorsa kalemin gibi kes ve sonra da dilini ikiye dil.

Kamış kalemin içinde nâl denen tellerin gayrimuntazam duruşu burada «içi eğri olmak» diye ifade edilmiştir. Kamış kalemle yazı yazmak için başı muntazam bir şekilde açılır ve dil şeklindeki ucu düzgün olarak kesildikten sonra yarılırdı.

- 33 Pây-i dîvaruna sürer ruh-i zerdin horşid
Ya'ni kim muhkem olur halt olıcak kâh ile gil
- 34 Yüz safâ ile güneş dahi gelür baş üzre
Kapun üftâdesi Şâhâ yalunuz mâh değül
- 35 Husrevâ çarh-ı sitemgâr Necâti kulunı
Ağladur dâmen-i rahm ile gözi yaşın sil
- 36 Kim izün tozu için yollara saldum yaşımı
Umaram kuhl-i cilâ-yı basar ide hâsıl
- 37 Şem'dür terbiyetün dâr-ı cihân bir zindân
Kişi zindânda bî-şem' oturmak müşkil
- 38 Nice kim ola çerâğ ile müzeyyen meclis
Nice kim deyde bula nâr ile revnak mahfil
- 39 Ola fânûs-i felek bâd-ı hatardan hâfız
Gün gibi rûşen ola şem'-i murâdun bin yıl

- 33 Güneş sarı yanğını senin duvarının dibine sürer; çünkü çamur samanla karışınca sağlam olur.

Bu beyitte samanla çamuru karıştırarak kerpiç yapımına işaret edilmektedir. Güneş, sarılığıyla samana benzetilmiştir.

- 34 Kapındaki düşkün yalnız ay değildir ey şâh, yüz safâ ile güneş bile baş üstünde gelir.

Dünya, padişahın sarayı; ufuklar da eşiği olarak tasavvur olunmakta ve buralardan doğup batan güneş ve ay, şekil ve durumuna göre değişik hüviyetlerde tasavvur edilmektedir. Burada ay, padişahın eşiğinde geçinen fukaradan biridir. Safâ kelimesi, berraklık ve toz ve bulanıklıktan temiz olma mânâsındadır. Güneşte de leke olmadığından safâ veya safvet kelimeleri onun tarifinde kullanılır. Değirmiliği ile başa, ufuklardaki durumu ile başı yerde sürüne-ne benzetiliyor.

- 35 Ey pâdişâh, zâlim felek senin Necâti kulunu ağlatmaktadır, acıyıp esirgeme eteğiyle gözünün yaşını sil.

- 36 İzinin tozunu aramak için gözyaşımı yollara saldım, umarım ki göze parlaklık ve görüş kuvveti veren sürmeyi elde eder.

Sürme, gözü güzel göstermek için olduğu kadar, göz hastalıkları ve bilhassa görme zayıflığı tedavisinde de kullanılırdı.

- 37 Senin gözetip yetiştirmen bir mumdur, dünyâ evi de zundân; kişinin zindânda mumsuz oturması ne güçtür!

- 38 Meclisler çıra ile süslendikçe, kış mevsimi toplantılar, ateşle aydınlık ve güzellik buldukça

- 39 Senin murâdının mumu gün gibi aydın olsun, feleğin fânûsu onu her türlü tehlikenin rüzgârından korusun.

Kaside der-vasf-ı Sultân Bâyezîd aleyhi'r-rahme

Mef'ûlü Fâilâtü Mefâilü Fâilün

- 1 Bidâr olun ki derde irişür devâ seher
Âdetdür açılır der-i dârü's-şifâ seher
- 2 Âfâkı tutdı dâvet-i Ahmed gibi güneş
Siddik oldu sâhib-i sıdk u safâ seher
- 3 Zühhâda vird ü âşıkâ mestâne na'reler
Buna cemâl-i yâr-i semen-ber ana seher
- 4 Fasl-ı bahâr bülbül okur şî'r-i gül-redif
Vakt-i sabâh mukrı' ider hoş salâ seher
- 5 Yılduz sayar sabâha değin çeşm-i dür-fişân
K'ol âfitâb bize ne yüzden toğa seher
- 6 Pervânesine şem' her akşamın itdüğün
Bir bir gele başına uş anı bula seher
- 7 Hecr-i ruhunla irteye çıkmayıyazdı şem'
Bir pâre yummadı gözün olunca tâ seher

Tanrı rahmet eylesin, Sultan Bâyezid vâsfinda kaside

- 1 Uyanık durun, sabah vakti derdlere derman erişir; âdet-
tir, şifâ yurdunun kapısı seherde açılır.

*Seherden işe başlamanın faydası ve güzelliği hakkında bir
hadis vardır. Gök kapıları seherde açılır ve seherde edi-
len dualar en makbul dualardır.*

- 2 Hazret-i Muhammed'in İslâmlığa çağrısı gibi güneş
ufukları tuttu; temizlik ve doğruluk sâhibi seher de bu
sıfatlarıyla Siddik unvanlı Hz. Ebûbekir oldu.

*Hız. Ebûbekir, Peygamberin en yakın dostu idi. Ona dai-
ma tam bir güvenle hayatının sonuna kadar bağlı kaldı.
Mirâc hadisesi üzerine, kendisine bunun doğru olup ola-
mayacağını soranlara «eğer söyleyen Tanrı'nın elçisi ise
doğrudur» dediği için «son derece doğru ve yürekten inanı-
cı» mânâsında olan Siddik diye anılır oldu.*

- 3 Zâhidler tesbih çekip zikretmekte, âşıklar da kendile-
rinden geçip nâralar atmakta; bunun düşüncesi ak gül
göğüslü sevgilinin güzelliği, onunki de seher vakti...

*Seher vakti dualar kabul edildiği için zâhid sehre râğ-
bet etmektedir.*

- 4 Bahar mevsiminde bülbül «gül» redifli şiir okur; sa-
bahleyin hâfız da bülbül gibi seherden hoş salâ verir.
5 O güneş yüzlü sevgili bize nasıl görünecek diye inci gi-
bi gözyaşı saçan göz sabaha kadar yıldız sayar.
6 Pervânesine her akşamleyin yaptıkları mumun bir bir
başına gelsin de seherde ettiğini bulsun.

*Mum pervâneleri birer birer yakar. Bu arada başından iti-
baren sabaha kadar yana yana tükenir. Buradaki «başına
gelmek» tâbiri buna işaret eder.*

- 7 Senin yanağından ayrı olmanın hastalığıyla mum ne-
redeyse ertesi güne çıkmayacaktı; seher vaktine kadar
gözünü bir parça yummadı.

*Burada mumun hali ile ağır hastanın bütün gece ateşler
içinde yana yana sabaha güçlkle ulaşması, yekdiğerine
benzetilmektedir.*

- 8 Dil oldu şem' bezmüne pervâne şem'üne
Maksûdî yanmadur nice olursa tâ seher
- 9 Şevk-i izârun ile delürmişdür âfitâb
Uryân olup tekin mi düşer tağlara seher
- 10 Benzer ki urdu deste-i sünbüllerüne dest
K'esdi savurdu hirmen-i gülde sabâ seher
- 11 Hatt u izâr-ı yâra iki subh olur misâl
Kim biri kâzib ola biri sâdıkâ seher
- 12 Her sâde-rû sanem ki beyâz ola serd olur
Nev'â bürûdet itse aceb olmaya seher
- 13 Bir gün irişe zulmet-i hicrân açukluğa
Gice ne denlü olsa bulur intihâ seher
- 14 Hengâmegîr çâderini kurdı subh-gâh
Mîhr oldu anda lu'bet ü lu'bet-nümâ seher

- 8 Gönül senin meclisinde hem mum, hem de mumuna pervâne oldu; nasıl olursa olsun, niyeti sabaha kadar yanmaktır.
- 9 Güneş senin yanağının parlaklığını görünce delirmiştir; yoksa seherde çırılçıplak dağlara düşmesi sebepsiz değildir.
- 10 Senin sünbül saçının bir örgüsüne el dokundurabilmiş gibi, bahar yeli çiçek bahçesinde esip savurdu.

«Esip savurmak» böbürlenmek, öğünmek mânâlarına da gelir.

- 11 Sevgilinin ayva tüylerine ve yanağına iki sabah misâl olabilir; birisi yalancı seherdir, diğeri de sâdık olanıdır.

Subh-ı kâzib, şafaktan önce göğün şafak söker gibi aydınlanır görünmesidir ki, kısa bir müddet sonra yine kararır. Subh-ı sâdık, şafakta hakiki şafağın sökmesidir. Sevgilinin yanağını bürüyen ayva tüyleri, yalancı seher aydınlığını bürüyen karanlık gibidir ki, hakiki seherle yani yanak üstünden bertaraf edilmekle yanağın tekrar ortaya çıkışıyla giderilebilir.

- 12 Her tüysüz yüzlü put gibi güzel beyaz olursa sert olur; bu yüzden seher bir çeşit soğukluk ederse şaşılmamalıdır.

Seherde karanlığın gidip ortalığın ağarması, onun tüysüz yüzlü put gibi beyaz güzel olarak tasavvuruna hareket noktasıdır. Beyaz tenli güzellerin soğuk olduğu müşahedesine dayanarak seherdeki soğukluk izah edilmektedir.

- 13 Ayrılığın doğurduğu hüznün karanlığı bir gün açıklığa erişir, sona erer; gece ne kadar uzun veya koyu olsa da seherde son bulur.

Burada, kısaca her gecenin bir gündüzü olduğu anlatılmaktadır.

- 14 Sabah vakti hokkabaz çadırını kurdu; güneş orada kukla, seher de kukla oynatan oldu.

- 15 Her lahza tâze-rûy cuvân olsa tan midur
Bir mihr-i mâh-rûy ile sürer safâ seher
- 16 Sıddık gibi k'ola mukârin Muhammede
Mihr ile tutdı ülfet-i vahşetzedâ seher
- 17 Her tanla şeh cenâbına arz it niyâzı kim
Gökler kapısı açılır ey meh-likâ seher
- 18 Yâr olsa baht u devlet-i Sultân-ı rûzgâr
Gün bi-zevâl ola vü cihânı tuta seher
- 19 Şeh Bâyezid hüsrev-i âfâk kim anun
Adli nesîmi ile olur hoş-havâ seher
- 20 Hışm u gazâb iderse sîpîhr-i mu'ânide
Reng-i şafak tuta hor ü şekl-i mesâ seher
- 21 Mânend-i hâk-i Kâ'be-i dergâh-ı Şehriyâr
Olur safâ-atıyyet ü hâcet-revâ seher
- 22 Dünyâyı tutsalar ne aceb ola k'oldılar
İskender âfitâb u Aristo ana seher
- 23 Bürc-i şerefde ahter-i kadri k'ide tulû'
Görünür âfitâb nite kim sühâ seher

15 Her ân tâze yüzlü ve genç olsa şaşılmalıdır, çünkü seher bir ay yüzlü güneşle safâ sürer.

«Mîhr» kelimesi hem güneş, hem de sevgi, muhabbet mânâlarına gelir. Bu sebeple «Bir ay yüzlünün sevgisiyle safâ süren seher» şeklinde bir mânâ tevcih etmek de mümkündür. Güneş, seher, safâ kelimeleri birbiriyle çok yakından alâkalıdır. Güneşin doğuşuyla seher karanlıktan temizlenir yani safâlanır, parlaklık ve berraklık kazanır.

16 Hz. Muhammed'e yakın olan Sıddik unvanlı Hz. Ebûbekir gibi, seher, güneşle yalnızlığın karanlığını ortadan kaldıran bir dostluk kurdu.

17 Her tan vakti pâdişâhın huzûruna dileğini sun ey ay yüzlü ki göklerin kapısı seherde açılır.

Seherde ufukta batan ay, eşiğe baş koyan insanın yüzüne benzetilmiştir.

18 Zamânın sultanının ululuğu ve tâlihi onlara yâr olsa güneş batmaz olur ve seher dünyâyı tutar.

Burada seherin, ufkun yalnız doğu tarafından olduğu hatırlanmalıdır.

19 Ufuklar sultanı pâdişâh Bâyezîd ki, onun adâletinin hafif rüzgârıyla seherin havâsı ılımlı olur.

Buradaki «husrev-i âfâk» sözüyle güneş hatırlanmalıdır.

20 İnatçı feleğe öfkelenip kızarsa, güneş kızarıp şafak rengini ve seher, akşam şeklini alır.

Yani, seherin korkudan ödü patlayıp benzi kararır.

21 Pâdişâhın Kâbe'ye benzeyen sarayının toprağı gibi, seher rahatlık, huzûr dağıtıcı ve dilekleri kabûl edici olur.

Kâbe nasıl bütün Müslümanların yüzlerini dönüp dualarını ilettiği mevki ise, padişâhın sarayın da halkın isteklerinin teveccüh ettiği mahaldir, bu yüzden Kâbeye teşbih ediliyor.

22 İkisinin birden dünyâyı ele geçirdiğine şaşılmalıdır; İskender güneş oldu, Aristo da ona seher.

İskender'e Aristo'nun hocalık ettiği burada hatırlanmalıdır.

23 Ululuk burcunda yüceliğinin yıldızı doğsa, güneş seherde Sühâ yıldızı gibi görünür.

Sühâ, Büyükhay burcunda bir küçük yıldızdır. Küçüklüğü dolayısıyla eskiden gözlerin görüş kuvvetini onunla imtihan ederlerdi.

- 24 Adlün şu resmedür ki söyündürmek istemez
Bir pîre-zen fetîlesini bî-rızâ seher
- 25 Sahn-ı sarây-ı izzetün içinde Husrevâ
Bir mürğdur ki erzen idinür gıdâ seher
- 26 Şâhâ görüp zamîr-i münîrün utanmasa
Tutmazdı mihr âyinesin ardına seher
- 27 Şâd ol ki gird-i bâlîş-i zer-beftin âfitâb
İtdi yesâr-i devletüne müttekâ seher
- 28 Sahn-ı çemen araklarını jâle sanma kim
Hulkun işidüp itdi çiçekler hayâ seher
- 29 Arz u semâ arasına düşürdi şeb keder
Adlünle virdi aralarına safâ seher
- 30 Sıdk ile hidmetünde seher-hîz olmasa
Olmaz idi bu resme mücâbü'd-duâ seher
- 31 Kesb ideli nesâyim-i adlünle i'tidâl
Derd ehline devâ olur oldu Şehâ seher
- 32 Fi'l-cümle benzeyeydi zamîr-i münîrüne
Bulsa cihân-ı fânide resm-i bakâ seher

- 24 Senin adâletin o derecededir ki, bir ihtiyar kadıncağının kandilini seher izin almadan söndürmez.
- 25 Ey pâdişâh, senin ulu sarayında seher, gıdâsı darı olan bir kuşdur.

«Erzen» yani darı kelimesiyle seher vakti kaybolan yıldızlar kasdedilmektedir ki, bu kayboluş, kuşa benzetilen seherin onları yemesidir.

- 26 Ey pâdişâh, aydınlık içini görüp de kendisinininkinden utanmasaydı, seher güneş aynasını arkasına tutmaz, saklamazdı.
- 27 Şâd ol ki güneş altın işlemeli yuvarlak yastığını seher vaktinde senin sol tarafına dayanak yaptı.

İnsan yüzünü Kâbe'ye dönünce gün doğuşunun sola düştüğü hatırlanmalıdır.

- 28 Çimenliğin terlerini çiy sanma, senin ahlâkını duyunca çiçekler kendilerinden utandılar.
- 29 Gece yer ile gök arasına bulanıklık düşürdü; seher de senin adâletinin yardımıyla aralarına berraklık ve neş'e getirdi.
- 30 Seher eğer doğruluk ve iç temizliğiyle senin hizmetini yapmak için erkenden kalkmasaydı, seher vakti edilen duâların kabûlü mümkün olmazdı.
- 31 Ey pâdişâh, seher senin adâletinin yeliyle ılımlı olalı beri derdililere devâ olmaktadır.

Gecenin soğuk veya serin saatlerinden sonra sabahleyin ılık ılık esen bahar yeliyle havanın ılması ve hastaların ılımlı havadan hoşlanması bu beyitteki hüsn-i ta'lîl sanatına hareket noktası olmuştur.

- 32 Eğer seher tamamı tamamına senin aydınlık yüreğine benzeseydi, bu ölümlü dünyâda devâmlı olarak bir hâlde kalmanın usûlünü bulurdu.

Seherin kâzib ve sâdık diye iki halde bulunduğu ve bu hâllerin hiçbirinde devâmlı olarak kalmadığı ifade edilmektedir.

- 33 Oldı sipihre kâbe işigün tavâfı farz
Kim sîm ü zerle kesb idüpdür gnâ seher
- 34 Dünyâyı tutmağa sana baht oldı bedraka
Nite ki âfitâba olur pişvâ seher
- 35 Râyun tabîbi itdi sifidâc-ı subh ile
Yüzinün ebreşine semânun devâ seher
- 36 Horşidi ditreten kılıcun korkusıdurur
Yâ yok yire mi ağarup oldı dü-tâ seher
- 37 Her subh sîm ü zer döker eflâk işigüne
Oldur ki mihr zer gibidür sîm-sâ seher
- 38 Adlün eliyle âleme kesb-i maâş için
Her subh-dem bir eşrefi ider atâ seher
- 39 Gûyâ ki mihr revzenesidür sarâyunun
K'andan ider zemânede kesb-i ziyâ seher
- 40 Hoş-vakt olmasun mı ki ahdünde her sabâh
Bir eşrefi başının ucında bula seher
- 41 Bir dem içinde zâhir olur âfitâb-ı feth
Çün dest-i devletün çeke tiğ-i gazâ seher
- 42 Zühhâda meylün işideli gelmez oldular
Bî-taylesân Müşterî vü bî-ridâ seher

- 33 Feleğe senin Kâbe'ye benzeyen eşigini tavâf etmek farzoldu, çünkü seherde altun ve gümüş derleyerek zengin oldu.

Seherde yıldızların ve ayın kayboluşu ve güneşin ortaya çıkışı ifâde edilmektedir ki, yıldızlar ve ay gümüşe ve güneş de altına benzetilmiştir.

Bundan başka İslâmın beş şartından biri olan haccın zengin kimselere farzolduğu hususu da belirtilmektedir.

- 34 Dünyayı ele geçirmek için sana tâlih kılavuz oldu; nasıl ki güneşe seher öncü olur.
- 35 Senin fikir ve görüşünün tabibi sabahın üstübeci ile göğün yüzünün abraşını tedâvi etti.

Abraş bilindiği gibi yüzünde lekeleri olan adam demektir. O devirde bu hastalık üstübeğe tedâvi ediliyor olmalıdır. Burada sabahın beyazlığı, üstübece, yıldızlı gök de abraş hastalığına uğramış insana teşbih edilmiştir.

- 36 Güneşi titreten senin kılıcının korkusudur; seherin de yok yere mi ağarıp iki kat olduğunu sanıyorsun?

İki kat seherle kâzib ve sâdık seher kastedilmektedir.

- 37 Göikler senin eşigine her sabah altun ve gümüş döker; o yüzdendir ki güneş altun, seher de gümüş gibidir.
- 38 Seher senin adâletinin eliyle âleme geçimini sağlasın diye her sabah bir eşrefi altun bağışlar.
- 39 Güneş sanki sarayının penceresidir de seher bu zamanda aydınlığı ondan alır.
- 40 Vakti hoş geçip keyfi yerinde olmasın mı ki, seher senin zamanında her sabah bir eşrefiyi başının ucunda bulur.
- 41 Senin devletin eli seherde gazâ kılıcını çekince fetih güneşi bir ân içinde görünür.
- 42 Senin zâhidlere meylin olduğunu iştince Müşteri yıldızı taylesansız seher de cübbesiz gelmez oldular.

Müşteri Jüpiter yıldızıdır. Kâdî-i çarh da denilen bu yıldız, altıncı felektedir. Akıl ve hikmet sahibidir. Taylesân, zâhidlerin sardıkları sarığın ucuna denir. Cübbe ve taylesân bilginlerin ve zâhidlerin kıyafetlerini gösteren belirtiler-dendir.

- 43 Bir cündidür ki memleket-i Şâmdan gelür
Kul olmağa kapuna geyer ak abâ seher
- 44 Şâhâ yolunda sâf-derûn olduğı ile
Buldı bu denlü menzıl-ı izz ü ulâ seher
- 45 Olursa devletünle ne tan baht hem-inân
Rûşendür âfitâbdan olmaz cüdâ seher
- 46 Gerdûn ururdu kendüyi âhî cenâbuna
Her subh-dem sitâresini bozmasa seher
- 47 Bulurdu cennet ehli gibi ömr-i sermedi
İdeydi yüce dergehüne ilticâ seher
- 48 Şâhâ Necâtî medhüni kıldı seher-redif
K'olur karib icâbete ekser duâ seher
- 49 İd ola her günün nitekim rûz-ı rûzede
Vakt-i mesâda cû' ola vü imtilâ seher
- 50 Her bi-nazar ki sofra-i lutfundan el çeker
Ahşâma karşı aç ola vü-bi-nevâ seher
- 51 Târik ide şâm-ı ecel rûz-ı hasmunı
Bula çerâğı devletnün intifâ seher

- 43 Seher bir askerdir ki, beyazlar giyip Şam'dan senin kapına kul olmak için gelir.

«Şâm» gece, akşam ve Şam şehri mânâlarındadır.

- 44 Ey pâdişâh, senin yolunda temiz yürekli olduğu için seher bu denli yücelik ve yükseklik buldu.
- 45 Tâlih senin saltanat ve ululuğunla atbaşı berâber olur, sende ayrılmazsa şaşmamak gerektir; herkes bilir ki seher güneşten ayrılmaz.
- 46 Eğer seher her sabah yıldızını dağıtıp onu tâlihsiz kılmasa idi, felek kendisini senin yüksek huzûruna getirirdi.

Burada insanların tâlihinin yıldızlara bağlı olduğu inancı belirtilmektedir. Seher, gökyüzündeki yıldızları dağıtıp yok etmiş, yani onu bahtsız kılmıştır.

- 47 Seher yüce konağına sığınaydı, cennette oturanlar gibi ebedî ömüre kavuşurdu.
- 48 Ey pâdişâh, Necâtî seni «seher» redifli kaside ile öğdü. çünkü duâ ekseriyâ seherde kabûle yakın olur.
- 49 Ramazan gününde akşama doğru açlık, seherde doygunluk olur; senin her günün bayram olsun ki, bunların hiçbirisi söz konusu değildir.
- 50 Senin lûtfunun sofrasından el çeken her idrâksiz akşama karşı aç olsun, seherde de yiyecek bulamasın.
- 51 Ecel gecesi düşmanın gününü karanlık etsin, devletin çirası da seherde sönsün.

Gül Kasîdesi

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1, Yıldı bir kerre menâr-ı şâhdan didâr gül
Gösterür nite ki nûr-ı Ahmed-i Muhtâr gül
- 2 Oldı mânend-i Medîne hoş münevver gülsitân
Devha-i güldür menâre pertev-i envâr gül
- 3 Cem' idüp evrâk-ı âl üstüne itmiş zer-fişân
Yazmış ol mecmûaya vâsf-ı ruhun ey yâr gül
- 4 Dâimâ mecmûası düşmez elinden rûz ü şeb
Benzer ider ruhların vâsfını istihzâr gül
- 5 Umaram senden vefâ ey serv-i bostân-ı cemâl
Gerçi gülzâr-ı cihânda virdüğü yok bâr gül
- 6 Var iken yüzün güle meyl eylemez dil bûlbûli
Ârife bir gül yeter lâzım değül tekrâr gül
- 7 Bâğa gel kim eyledi peydâ Yed-i Beyzâ semen
Gözün aç kim gösterür ahdar şecerde nâr gül
- 8 El salar etrâfa durmuş sebze sahnında çınâr
Gel ki işret ni'metini eyledi isâr gül
- 9 Bâde-i hamrâ ile çeng ü neye virdi amel
Tevbe vü zühd-ü-salâhı eyledi bi-kâr gül

Gül Kasidesi

- 1 Gül, dalın minâresinden yılda bir kere Hz. Muhammed' in nûru gibi yüz gösterir.
- 2 Gül bahçesi Medîne gibi ne hoş aydınlık oldu; Minâre gül ağacıdır, gül de nûr parıltısı.
- 3 Gül, al yaprak üstüne altun saçıp zerefşân kâğıdı yapmış, sonra da o mecmuaya yanağının vâfını yazmış ey sevgili!
- 4 Gece gündüz elinden mecmuası düşmez; gül her halde senin yanaklarının vâfını hatırlıyor olmalı.

Gül, yapraklarıyla bir mecmuaya veya kitaba benzetilmektedir. Burada gülün yaprakları açık bir mecmua, gül de o mecmuayı okuyup hatırdı tutmaya veya hatırlamaya çalışan biri olarak tasavvur edilmiştir.

- 5 Ey güzellik bostanının servisi, her ne kadar bu cihan bahçesinde gülün meyve verdiği görülmemişse de ben yine senden vefâ göstermeni umuyorum.
- 6 Senin yüzün varken gönül bülbülü güle bakmaz; ârif olana bir gül yeter, başka gül lâzım değildir.
- 7 Bâğa gel ki beyaz gül Yed-i Beyzâ peydâ etti; gözünü aç, bak, gül yeşil ağaçta ateş gösteriyor.

Yed-i Beyzâ bembeyaz el demektir. Mûsâ Peygambere verilen mucizelerden biridir ki, firavuna peygamberliğini ispat için elini koynuna sokup çıkarınca parıl parıl parlamıştır. Yeşil, yani yaş ağacın yakılması zordur. Buna rağmen gülün yeşil ağaçta ateş, beyaz gülün Yed-i Beyzâ göstermesi bahçede görülen mucizeler olarak takdim edilmektedir.

- 8 Çınar çimenlikte durmuş etrâfa el sallayıp dâvet ediyor; gel ki gül yeyip içme için gerekli olan şeyleri ortaya döktü.
- 9 Gül kırmızı şaraba, çeng ve neye verdi kendini; tövbe, sofuluğu her türlü ibâdeti bir yana bıraktı.

- 10 Başdan ayağa zer ü yâkût ile pîrûzeden
Donanur diler kim ola şâhid-i bâzâr gül
- 11 Câm-ı nevrûzî içüp mestâne yüzbin nâz ile
Şâh-ı şûhun salınur boynına şâhid-vâr gül
- 12 Gonca gibi gam dikenlerinde bülbül kan yudar
Karşusunda bâd-ı subh ile güler oynar gül
- 13 Sağlu sollu hârdan hançer takınmış gûyi-yâ
Zâhid-i yâbîs dîmâğ ile ider peykâr gül
- 15 Âh-ı âşıkdur seni hüsnünden âgâh eyleyen
- 14 Eyle redd ağıârı kim dillerde makbûl olasın
Başlar üzre yiri vardır itse terk-i hâr gül
- Na'ra-i bülbülden olur her seher bîdâr gül
- 16 Bunca nâz u bunca şiveyle bir aylık ömri var
Kendüyl zînet iderse tan mı şehri-vâr gül

- 10 Gül baştan aşağı altun, yâkût ve firûze donanır; çarşıda pazarda ünlü bir güzel olmak diler.

Gülün ortasındaki sarı tomurcuklar altına, yaprakları yakuta, diğer kısımları yeşil bir kıymetli taş olan firûzeye benzetilmiştir.

- 11 Gül, nevrüz şarabını içip kendinden geçerek güzeller gibi kıvrak dalın boynuna sarılır.

Cemşid, dünyayı dolaşırken Azerbaycan'da konaklamış. İlkbaharın başlangıcında bir gün türlü mücevherle bezenecek muhteşem bir tahtın üstüne oturmuş. Orada bulunanların bu ihtişamdan ve kendisinin güzelliğinden gözleri kamaşmış. O güne nevrûz denilerek her sene büyük ziyafetler tertip edilerek kutlanmaya başlamış. Nevruz «yeni gün» demek olup ilkbaharın ilk günü yani gecenin gündüze müsvi olup kışın bittiği gündür.

- 12 Bülbul gonca gibi gam dikenlerinde kan yutar, gül ise onun karşısına geçip sabah yeli ile gülüp oynar.
13 Gül sağına soluna dikenden hançerler takınmış, sanki kuru beyinli sofı ile savaş ediyor.
14 Yabancıları kov ki gönüller seni kabul etsin; gül dikenini bırakırsa başlar üzerinde yeri vardır.

Eurada, o devirde dikensiz gülün süs olarak başa takıldığına işaret var.

- 15 Sana güzel olduğunu farkettilen aşğın âhıdır; gül her şehir bülbul sesinden uyanır.
16 Bunca nazı, bunca işvesi olduğu halde bir aylık ömrü var; gül kendisini şehirli gibi süsleyip bezerse şaşılmalıdır.

Burada şehir kelimesinin hem şehir, hem de ay mânâsına geldiği hatırlanmalıdır. Bunun dışında, «şehri» şehirli ve ayrıca ince ve kibar mânâlarına gelir. Gülün bir aylık ömrüne rağmen süslenip püslenmesi, kısa sürecek hayatını zevk ve eğlence içinde yaşamaya kalkışmasıdır. Şâir böylece «ömrümüz çok kısadır, bu güzel bahar günlerini boş geçirmeyelim, yeyip içip eğlenelim» demek istiyor.

- 17 Şâh-ı âdil devridür var gûşmâl it ey sabâ
Bûlbûle cevri eylemekden itsün istiğfâr gül
- 18 Pâdişâh-ı dâdger deryâ-dil ü vâlâ-güher
Kim nem-i hulkından eyler sebzeler izhâr gül
- 19 Âsumân-ı saltanat Hân Bâyezîd ol kim anun
Kadri bâğında niçe horşid gibi var gül
- 20 Âb-ı lûtfı irmese ser-sebz olmaya çınâr
Bâd-ı hulkı esmese bîtürmeye gülzâr gül
- 21 Nevbahâr-ı lûtfı bezl itse kerem ni'metlerin
Sath-ı sebze sahn-ı çini ola hansâlâr gül
- 22 Âb-ı cûd irse sehâb-ı himmetinden sebze
Bî-tekellûf serv yemiş vire isfidâr gül
- 23 Atı na'linden cihân mihrâb gibi secdegâh
İti izinden olupdur yer yüzi hemvâr gül
- 24 Şemse-i şems-i zıyâ-efrûz-ı âlem Husrevâ
Safha-i tîğ-i cihângîründe bir zerkâr gül
- 25 Meclisünde bâğ bir mahbûb hîdmetgârdur
Çeşm nergis kad sanevber hat çemen ruhsâr gül
- 26 Pâyuna isâr için ey serv-i bâğ-ı saltanat
Eylemiş lâ'lîn tabaklar içre zer ihzâr gül
- 27 Goncalar arz itmeyince tapuna hemyân-ı zer
Nasb olunmadı çemen iklimine serdâr gül
- 28 Tâc-ı yâkûtî geyer pîrûzeden bağlar kemer
Gülsitân-ı bezmüne olalı hîdmetgâr gül
- 29 Tûti-yi gülzâr-ı bezmün olmağ için eyledi
Hârı nâhun bergi şehper goncayı mînkâr gül

- 17 Ey bahar yeli, adâletli pâdişâhın devridir; var gülün kulağını büküp ihtar et de bülbulü incitmekten vazgeçip tövbe etsin.

Başından beri söylenenlerden anlaşılacağı gibi, bu kasîde bahar mevsiminde yazılmıştır. Bahar mutedil yani ılık bir mevsimdir. Adalet kelimesi de mutedil kelimesi ile aynı köktendir. «Adaletli pâdişâhın devridir» derken şâir, bahar mevsimin bu vasfına da işaret etmiş oluyor.

- 18 Deryâ gönüllü, yüksek yaradılışı ve adâletli pâdişâh ki, onun yaradılışının nemiyle yeşillikler gül bitirir.
19 O saltanat göğü olan Bâyezid Han ki, onun ululuğunun bağında güneş gibi nice gül vardır.
20 Lûtfunun suyu erişmese çınar yeşermez, yaradılışının yeli esmese çiçek bahçesi gül bitirmez.

Çünkü padişahın yaradılışı yumuşaktır, onun ılımlı yeliyle güller açar.

- 21 Lûtfunun ilkbaharı cömertlik nimetlerini saçsa, yeşillik çini bir avlu olur, gül de sofraya donatan.
22 Cömerdlik yeli onun mânevî teveccühiyle çimenliğe erişse hemen servi yemiş verir, akkavak da çiçek.
23 Atırın nalından dünyânın her tarafı mihrab gibi secde yeridir, itinın izinden yeryüzü gül gibi olmaktadır. *Burada nal izi mihrâba, köpek izi de güle benzetilmiştir.*
24 Âleme ışık saçan güneşin şemsesi, senin dünyâyı fetheden kılıcının üzerinde altunla işlenmiş bir güldür.

Şemse, güneş şeklinde oyulmuş veya işlenmiş süse denir.

- 25 Senin meclisinde bağ bir güzel hizmetkârdır; göz nergis, boy ardıç ağacı, yanaktaki tüyler çimen, yanak da güldür.
26 Ey saltanat bağının servisi, gül senin ayağına saçmak için lâlden tabaklar içinde altun hazırlamıştır.
27 Goncalar senin huzûruna altın kesesi sunmayınca, gül çimen ülkesine başkumandan tâyin olunmadı. *Burada goncaların açılıp sarı tohumcukların görülmesi yani gülün açılışı ifade edilmektedir.*
28 Gül senin çiçek bahçesi gibi olan meclisine hizmetkar olalıberi yâkûtdan taç giyip firûzeden kemer bağlar.
29 Gül senin meclisinin çiçek bahçesine papağan olmak için dikenî tırnak, yaprağı kanat, goncayı gaga yaptı.

- 30 Âb-ı adlünden humârını ider ıslâh mül
Bûy-ı hulkundan sudâına kılur timâr gül
- 31 Mevkiinde itdüğünçün lutf-ı mahz olur gazab
Nitekim fasl-ı zemistânda görünür nâr gül
- 32 Ağ destârı ridâ-yı sebzi varken yakdılar
Ahd-i adlünde meğer kim bağladı zünnâr gül
- 33 Bâd-ı hulkun itmeyince ta'n ile bağrını kan
Virmedi gülşende bûy-i nâfe-i tâtâr gül
- 34 Ni'met-i hulkun kohusından ire diyu nasîb
Dâmenin açup gedâlar gibi durur zâr gül
- 35 Bâd-ı subh ol denlü hulkun tîbini pür itdi kim
Çâk çâk olmuş görür dâmânını her bâr gül
- 36 Şehriyârâ hîmmetün mahbûb-i hâs u âmdur
Hiç meclis var mıdur k'anda ola ağyâr gül
- 37 Pâdişâhâ bir şikâyet var kulundan tapuna
Kim bu ma'niden idüpdür didesin hunbâr gül
- 38 Serv urur gögsine kef-dest-i tehi âşık-misâl
Goncanun zer kîsesin açmakla kocar hâr gül

- 30 Senin adâletinin suyu ile şarap sarhoşunu ayıltır, yaradılışının kokusu ile gül başağrısı verdiğinin ağrısını tedâvi eder.
- 31 Tıpkı kış mevsiminde ateşin gül olarak görünmesi gibi, gazab bile yerinde ettiğin için lütfun ta kendisi olur.
- 32 Ak sarığı, yeşil cübbesi olduğu halde yaktılar; her halde senin adâletli zamanında gül papaz kuşağı bağladı.

İslâm dininden çıkıp bir başka dine girenin, yani irtidâd edenin cezası, şeriate göre ölümdür. Burada ak destarlı ve yeşil cübbeli diye tarif edilen, yüksek kademede bir din adamı kıyafetidir. Zünnar bağlamak da, Müslümanlıktan çıkıp Hıristiyan olmaktır. Zünnar, Hıristiyan keşişlerinin kuşandıkları sert ve kaba yünden yapılmış kuşağa denir.

- 33 Yaradılışının yeli azarlayarak bağrına kan oturtmadıkça bahçede gül tatar nâfesi gibi kokmadı.

Burada gülün rüzgârla açılıp güzel koku saçmasına işaret vardır.

- 34 Senin yaradılışının nimetinin kokusundan bir nasib erişir diye gül eteğini açıp dilenciler gibi mahcûb ve zavallı durur.
- 35 Sabah yeli yaradılışının kokusunu o kadar arttırdı ki, gül her ân eteğini parça parça olmuş görür.

Burada gülün eteğinin parça parça olması pâdişâhın yaradılışının kokusunu kıskanmaktan veya kokunun fazla gelerek gülün eteğine sığmayışından olabilir.

- 36 Ey hükümdâr, cömertliğin ve iyiliğin her sınıftan insanın sevgilisidir; hiç meclis var mıdır ki, gül orada yabancısı telâkki edilsin.
- 37 Ey pâdişâh, kulundan huzûruna bir şikâyet var; bundan dolayı gülün gözleri kan saçmaktadır.
- 38 Servi eli boş, isteğine ermemiş fakir âşık gibi göğsünü döğür de diken altın kesesine benzeyen goncayı açarak, yani para dökerek, gülü kucaklar.

- 39 Yakdı zillet nârına ben hâki tab'ı âbdâr
Nitekim her dem gülâb için yanar nâçar gül
- 40 Cân ile meddâhunam dil-teng koma beni kim
Andelibinden cihânda olmdı bizâr gül
- 41 Gülşen-i vâsfunda her beyti Necâtî çâkerün
Benzer ol mehzun nihâle kim ucında var gül
- 42 Zineti eyyâmıdur hatt ile şi'rün söyle kim
Reng ü bûy ile olur ârâyîş-i gülzâr gül
- 43 Bezmüne bir nahl-i rengin bağladı kim yaraşur
Andan itse lutf yollarını istifsâr gül
- 44 Tâc-verler üzre şâhâ şehriyâr ol şehriyâr
Nice kim her nevbahâr olur şeh-i ezhâr gül

- 39 Gülsuyu elde etmek için zavallı gülün yakıldığı gibi, parlak yaradılışım yüzünden horlanma ve sefâlet ateşine yakıldım.

«Âbdâr» kelimesi sulu, parlak, taze mânâlarına gelir. «Gülâb» da, gülsuyu demektir. Farsça olan «âb» kelimesi de su demektir. Şâir, «gülâb» ve «âbdâr» kelimelerinin bünyesinde bulunan «âb» ile oynamaktadır.

- 40 Seni cândan övenim ben, gönlümü darda koma; gül hiçbir zaman bülbülünden bıkmadı.
- 41 Senin vasıfların bir çiçek bahçesidir ki, orada Necâti kulunun her beyti ucunda gül bulunan o düzgün fidana benzer.
- 42 Güzel yazı ile şiiri süslemenin zamanıdır; çünkü gül koku ve renk ile çiçek bahçesinin süsü olur.

Necâti Bey'in hayatından bahseden tezkireler, onun yazısının çok güzel olduğunu, yani hattatlığını söylerler. Bu beyitten anlaşıldığına göre, şâir bu şiiri bizzat eli ile yazıp padişaha sunmuş olmalı.

- 43 Necâti senin meclisine öyle bir güzel ve süslü nahil bağladı ki, gül ondan incelik ve hoşluk yolunu sorarsa yeridir.

Nahil, balmumundan yapılmış ağaç taklidi ki, sonradan gelin odasına konmak üzere gelinin önünde getirilir ve yapma meyveler ve çiçeklerle ve altun veya gümüş yapraklarla süslenirdi.

- 44 Ey pâdişâh, nasıl ki her bahar gül çiçeklerin şâhı olur, sen de tâc sâhiblerinin üstüne sultan ol.

Kasîde der-vasf-ı tiğ berây-ı Sultân Bâyezîd

Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Ey ceng-cûy ü arbede-sâz u yegâne tiğ
Vey hısm u kın ü hiddet odına zebâne tiğ
- 2 Serdâr-ı kârzâr ü ser-efrâz-ı ma'reke
Bebr-i beyân ü pil-i demân ü jlyâne tiğ
- 3 Rûşen-zamîr ü pâk-sirişt ü adû-figen
Dîn-i Nebî yolında yeğîn ü yegâne tiğ
- 4 Küfrün ne tâkati ola kim ola pâydâr
Şol dem ki Allah Allah ide sâdıkâne tiğ
- 5 Şol bir demür kuşaklu cihân-pehlevân gibi
Demdür ki kuşağın iki yirden kuşana tiğ
- 6 İslâma meyll olmasa durmazdı solda
Kendüyl nisbet eyleyüben taylesâna tiğ
- 7 Def'i hılâl-i id-i zafer âşikâr olur
Bir kerre salsa pertevini âsumâna tiğ
- 8 Döndürdi Allah emri ile selsebîl-vâr
İslâm bûstânını bâğ-ı cînâna tiğ
- 9 Yûsuf-cemâl ü Mısır-nijâd olduğı için
Allah ki bunca lutflar ider sinâna tiğ
- 10 Feth âyetini yazsa ızârına fi'l-mesel
Benzer şu bir güzel hatı gelmiş cuvâna tiğ

Sultan Bâyezid için kılıç vafında kaside

- 1 Ey savaş kovalayan, kavgalar koparan ve eşsiz kılıç;
ey öfke, kin ve hiddet ateşine yalaz olan kılıç.

Burada «eşsiz» diye karşıladığımız «yegâne» kelimesi Farsçada bir de «fâtih» mânâsına gelir.

- 2 Savaşta önde giden başkumandan, muhârebe meydanının seçkini; çevik kaplan, güçlü ve kükremit fil gibi olan kılıç,
- 3 İçi parlak, temiz yaradılışlı, düşmanı yere deviren ve Müslümanlık yolunda üstün ve eşsiz olan kılıç.
- 4 Küfrün ne tâkati var ki, kılıç «Allah Allah» deyip atıldığı zaman ayakta kalsın?
- 5 Kılıcın, demir kuşaklı cihan pehlivanı gibi iki kuşağını iki yerden kuşanmasının zamânıdır.
- 6 Eğer Müslümanlığa meyli olmasaydı, kendisini sarıktan sarkan dolağa benzetmek için solda durmazdı.
- 7 Işığını bir kere gökyüzüne salsa zafer bayramının ayı görülür.
- 8 Selsebil ırmağı gibi, Allah'ın emriyle Müslümanlık bostanını cennet bağına döndürdü.

Selsebil, cennetteki ırmaklardan birinin adıdır. Kılıcın, ırmağa benzetilmesi uzunluğu, parlaklığı yönündendir.

- 9 Yûsuf Peygamberin güzelliğinde ve Mısır soylu olduğu için mızrağa kılıç bu kadar çok lûtuflar eder.
- 10 Diyelim ki yüzüne Fetih Âyeti'ni yazdı, kılıç o zaman tüyü gelmiş bir güzel gence benzer.

Eskiden kılıç, hançer ve benzeri diğer savaş aletlerinin üzerine Kur'an âyetlerinden münasip olanları yazmak bir gelenektir. Burada Feth âyeti ile Sâf Süresinin 13. âyeti veya Fetih Süresinin birinci âyeti kastedilmiş olabilir.

- 11 Horşid-i âsümân gibi baş üzre yiri var
Dil uzadursa tan mı fülân bin fülâna tiğ
- 12 Kâr itmez oldu hançer-i hûn-riz-i rûzîgâr
Kudret sunalı Husrev-i sâhlb-kırâna tiğ
- 13 Yer yüzünün halifesi Sultân Bâyezid
K'anun şerif adına geldi cihâna tiğ
- 14 Cânın alur adûnun irer yıldırım gibi
Durduğu yırde salsa Hıdiv-i zemâne tiğ
- 15 Ummâna dür-nisârdurur dest-i pâdişâh
Dil gibîdür o kulzûm-i gevher-feşâna tiğ
- 16 Sultân-ı bezm ü Husrev-i rezm olmağın tutar
Sol elde câm-ı devlet ü sağda nişâne tiğ
- 17 Düşman günü ki kından el urup çıkara Şâh
Benzer şu pûstdan çıkan ef'i yılana tiğ
- 18 Devrân Sikenderinün elinden Hızır gibi
Her dem Hayât Suyın içer kana kana tiğ
- 19 Kul oldu ışiginde salâtin-i nâmdâr
Bel bağlayalı hidmet-i Şâh-ı cihâna tiğ
- 20 Hak sundı dest-i Şâha hidâyet çerâğıdur
Tâ kim yolını göstere yol varmayana tiğ
- 21 Hükm eyler ise çekmeye horşid-i subh-dem
Şem'-i sitâre-peyker-i âteş-zebâna tiğ

- 11 Filân oğlu falana dil uzatırsa şaşılmalı, çünkü kılıcın gökteki güneş gibi baş üstünde yeri vardır.

Burada «filân oğlu falan» deyiimiyle, değersiz kişi mânâsında herkes; kılıcın baş üstünde yeri olmasıyla da itibarlı ve gözde olmasından kinaye başlara çalındığı veya başlar kestiği ifade edilmektedir.

- 12 Tanrı yüksek tâlihli pâdişâha kılıç sunalıberi, zamânenin kan dökücü bıçağı ona tesir edemez oldu.

Furada, dövüşen iki kişiden kılıç kullananın bıçak kullana üstün olacağı hatırlanmalıdır.

- 13 Yeryüzünün halifesi olan Sultân Bâyezid ki kılıç onun şerefli adına bu cihâna geldi.
 14 Zamânın sultânı durduğu yerde salsa, kılıç yıldırım gibi erişip düşmanın canını alır.
 15 Pâdişâhın eli denize inciler döker, kılıç o cevherler saçan denize uzanan yarımada gibidir.
 16 Meclislerin sultânı, savaş meydanının pâdişâhı olduğu için sol elde saltanat kadehini, sağ elde ise âlâmet olarak kılıç tutar.

Burada kadeh, içmek yönünden meclis ile; kılıç da savaş meydanı ile ilgilidir. Husrev eski İran kırıllarından birisi olup, Hz. Peygamber, devrindeki hükümdarları Müslüman olmaya davet ederken buna da mektup yazmıştır. Kendisi hem kahraman ve savaşçı olup, hem de zevk ve eğlence-den hoşlanırdı. Burada husrev kelimesi her iki mânâda kullanılmıştır.

- 17 Düşmanla karşılaştığı gün pâdişâh el atıp kınından sıyırdığı zaman kılıç, derisinden çıkan yılanı benzer.
 18 Kılıç, zamânın İskender'inin elinden Hızır gibi her dem Hayat Suyu'nu içer.
 19 Kılıç dünyâ pâdişâhına hizmet etmek için bel bağlayalı beri ünlü sultanlar onun kapısında kul oldu.
 20 Kılıç, yol varmayana yolunu göstereyin diye pâdişâhın eline Tanrı'nın sunduğu çıradır.
 21 Eğer o buyursa, sabah güneşi yıldız gibi parlayan ateş dilli muma kılıç çekmez.

- 22 Meydân yüzine hasm kanından mekr sürüp
Yir yir adû kafâsın ider hâl-dâne tiğ
- 23 Zâtında cevheri var anunçün açup zebân
Tahsîn ider bu matla'-ı nâzik-beyâna tiğ
- 24 Düşman yolında benzer ol âb-ı revâna tiğ
Kim gâh başdan aş aşıh ire miyâna tiğ
- 25 Geh boğazın alur eke geh beline girtür
Göz açdurur mu değme cihân-pehlevâna tiğ
- 26 Ey server-i zemâne vü yâ mâlikü'r-rıkâb
Sal kim cihâna hükm ide hoş mâlikâne tiğ
- 27 Adı vefâsuz idi yanun beklemek ile
Hindû-yı mukbil anılır uş câvidâne tiğ
- 28 Her dem salâh-ı âlem içün adldür işün
Yan bassa tan mı sen Şeh-i kişver-sitâna tiğ
- 29 Devr-i felek ki arpa kadar zulme meyl ide
Dest-i adâletün sala çak kehkeşâna tiğ
- 30 Lâzım değül saâdet-i şâh-ı cihâna hışm
Lâyık değül salâbet-i şîr-i jiyâna tiğ
- 31 Ben şöyle anların ki ecelden serî'dür
Hâzırdurur inanmaz isen imtîhâna tiğ
- 32 Her gün gelir kinârına ma'sûka-i zafer
Bu resme beğlerün ki salar âşıkâne tiğ

- 22 Kılıç, meydan yüzüne düşman kanından kızılıklar sürerek düşman kellelerini kırmızı yanak üzerinde benler gibi onun üzerine düşürür.
- 23 Mayasında cevher vardır, onun için kılıç dilini açıp bu incelikle söylenmiş matlaa «âferin» der.

«Zâtında cevheri var» ifadesi kılıcın altın veya kıymetli taşlarla süslü olduğuna da delâlet eder. Burada, bu mânâdan hareketle cevher, anlayış, kabiliyet mânâlarında kullanılmıştır.

- 24 Düşman yolunda kılıç o akarsuya benzer ki gâh baştan aşar, gâh bele erişir.
- 25 Gâh boğazını alır, gâh beline girer; kılıç öyle değme cihân pehlivânına göz açtırır mı...
- 26 Ey zamânın önde geleni, ey efendi; sal kılıcını ki dünyâyâ hükmetsin.
- 27 Adı vefâsız idi, fakat senin yanını beklediği için kılıç bir sâdık köle diye ebedi olarak anılacaktır.
- 28 Dünyayı dâimâ düzenli tutmak için işin adâlet ile hükmetmektir; senin gibi ülkeler alan bir pâdişâha kılıç yan bassa şaşılır mı.
- 29 Eğer feleğin dönüşü arpa kadar zulme meyl ederse senin adâletinin eli samanyoluna bile kılıç salar.
- 30 Cihân pâdişâhının mutluluk ve yüceliğinin yanında öfkenin ne gereği var; güçlü ve sağlam yapılı arslana kılıç yakışmaz.
- 31 Benim anladığıma göre, kılıç ecelden daha çabuktur; eğer inanmıyorsan sınanmaya hazırır.
- 32 Senin beylerin öyle âşıkâne, severek ve içten kılıç çarlar ki; kucaklarına zafer sevgilisi her gün gelir.

- 33 Cömerd elin mi aldı ki yolında sen şehün
Bakmayup aza çoğa kıyar başa câna tiğ
- 34 Havf ile hasmı giceler uyutmasun diyu
Ekser kara libâs geyer şebrevâne tiğ
- 35 Düşmanların gözine ecel uykusu gelür
Çün sergüzeşti hasmuna ide fesâne tiğ
- 36 Meydân-ı rezmi bezmgeh idindi Husrevâ
İdüp adû kafâsını câm-ı şebâne tiğ
- 37 Ne denlü karga derneği gibi çoğ ise hasm
Şehbâz-ı tîz-bâldürür husrevâne tiğ
- 38 Gavgâyı başına satun almakda dâimâ
Olur miyâncı ortada hasm-ı cebâna tiğ
- 39 Gûyâ ki oldu nâhun-ı tîz-i ukâb-ı merg
Kim hasm sinesinde ider âşiyâne tiğ
- 40 Sevdâ-yı mülk iderdi adû nâgehân irüp
Sevdâ ilâcın eyledi ol nâtüvânâ tiğ
- 41 Tâc üstüne horoslanup hasmı döndürür
Başını şâh idüp mâkiyâna tiğ
- 42 Hasmun gözinden akanı yaş sanma kandur ol
K'ezdi eritdi bağrını döndürdü kana tiğ
- 43 Bir tâb vardur anda ki kân bağrını ezüp
Döndürdi lâ'l-i nâbı mey-i ergavâna tiğ

33 Senin cömerd elini mi aldı ki, kılıç yolunda aza çoğa bakmayıp cana başa kıyıyor?

«El almak» deyimi bir şeyhe mürid olmak ve bey'at etmek mânâlarına gelir. Bir şeyhe mürid olan, yani ona iradesini teslim eden kişi, şeyhinin fiil ve hareketlerine uymak zorundadır. Pâdişâhın elinde bulunan kılıç da, onun cömert yaradılışına uyarak kelleleri kesmekte, canlara kıymaktadır.

34 Hasımı geceleri korkudan uyutmamak için kılıç ekseriya ya hırsızlar gibi kara elbise giyer.

35 Kılıç baştan geçenleri anlatınca, düşmanların gözüne ecel uykusu gelir.

Kılıç başları dilip kestiği için «sergüzeşt» kelimesiyle bu mânâ ve bir de «kılıcın başından geçen serüvenler» kasdedilmiştir. Bu beyitte yatak başında masal söyleme âdetine atıf vardır.

36 Ey pâdişâh, kılıç düşman kafasını gece sohbeti kadehi edinerek, savaş alanını içki ve eğlence meclisine çevirdi.

37 Düşman, karga derneği gibi ne kadar çok olursa olsun, kılıç şâhâne bir hızlı doğandır.

38 Kavgayı başına satın almakta korkak hasma dâimâ ortada aracı olur.

«Miyancı» alış-verişte ortada bulunan kişi, yani aracıdır. Buradaki «başına satın almak» ve «miyancı» deyimleriyle —miyân kelimesinin orta ve bel mânâları gözönünde tutularak— kılıcın yukarıda da geçen bele ve başa çalınması kasdedilmektedir.

39 Kılıç sanki ölüm kartalının keskin pençesi oldu; hasmın bağrında yuva ediniyor.

40 Düşman memleket sevdâsında idi; kılıç ansızın erişip o zavallıyı karasevdâ ilâciyle tedâvi etti.

41 Kılıç tacının üstüne horoz gibi binip başını dilim dilim ederek hasmı tavuğa döndürür.

42 Hasımın gözünden akani yaş sanma, o kandır; çünkü kılıç onun bağrını ezdi, eritti, kana döndürdü.

43 Kılıçta öyle bir güç, öyle bir parlaklık var ki, mâden ocağının bağrını ezip sâf yâkûtu erguvan renkli şarâba döndürdü.

- 44 Bir berg-i sebz diyu sunup düşmana ecel
Döndürdi hasm çihresini za'ferâna tiğ
- 45 Küfr açılır ve fitne-i âhır zamân uyur
Çünkü niyâm-ı hâbgehinden uyana tiğ
- 46 Saflar söker dolablar açar kalbler yarar
Bebr-i yabân ü pil-i demân-ı zemâne tiğ
- 47 Gûş eyler ise bu gazel-i âbdârımı
Her şairi getüre gibi tercemâna tiğ
- 48 Sal kim dokuna yâ cigerüme ya câna tiğ
Lâyık değıl ki mûrçelerden yacana tiğ
- 49 Devr-i ruhunda kirpüğüne dayanur gözüün
Lâzımdurur arûs-ı memâlik kocana tiğ
- 50 Kaddüine karşı idemezsin âh-ı âteşin
Yazuk değıl mi kim çala serv-i revâna tiğ
- 51 Ey serv-i nâz gamzeye öğretme gözlerün
Zinhâr virme mest olıcak türkmana tiğ
- 52 Zülf itmeseydi sihr ile her kılın ejdehâ
Göstermez idi gamzelerün caduvâne tiğ
- 53 Dil hânesinde gamzesi dursun ko parlayup
Çok çok sevâb olur imiş saklayana tiğ
- 54 Sık dost olmuşuz ki su sızmaz aramuza
Düşman olalı ol hat-ı anber-feşâna tiğ

- 44 Yeşil ve tâze bir yaprak diye ölüm sunarak kılıç düşmanın çehresini safrana döndürdü.
- 45 Kılıç uyku yatağından uyandığı zaman küfür uzaklaşp kaybolur, âhır zaman fitnesi bastırılır.
- 46 Zamânın dehşet salan fili ve yabâni kaplanı olan kılıç saflar söker, lâbirentler açar, kalpler yarar.
- 47 Bu parlak gazelimi işitince kılıç her şairi söyletmeğe başlar.
- 48 Sal ki ya canıma ya ciğerime dokunsun; kılıcın pastan sakınması lâzımdır?
- 49 Senin yanağının devrinde gözün kirpiğine dayanır; elbette kılıcın ülkelerin gelinine sarılması lâzımdır.
- 50 Senin boyunu görünce âh edemem; yürüyen serviye kılıç çalmak yazık olmaz mı?
- 51 Ey sevgilim, gözlerini gamzeye alıştırma; Türkmen sarhoş olunca sakın eline kılıç verme.
- 52 Eğer saçın her kılını büyü ile yılan etmeseydi, buna karşılık olarak gamzelerin cazular gibi kılıç göstermezdi.
- 53 Bırak gönül evinde kılıcı parlayıp dursun; kılıç saklayanın sevâbı pek çok olurmuş.
- 54 Kılıç o anber kokusu saçan ayva tüylarine düşman olalıberi kendisiyle öyle sıkı dost olmuşuz ki aramızdan su sızmaz.

Kılıcın tüylere düşman olması, onların kılıçla traş edilmesidir.

- 55 Neyler ki ârızunda senün hatt-ı mûrçe
K'itmez safâ ile heves-i mûriyâne tiğ
- 56 Hak budurur ki gamze yaraşur güzellere
Şol vech ile ki Husrev-i sâhib-kırâna tiğ
- 57 Şol şâh kim kemâlini vasf idemez kalem
İdüp redif kâfiye-i şâyegâna tiğ
- 58 Ben nice âciz olmayayın kim dil uzadup
Vasfun ne hâme şerh idebilür Şehâ ne tiğ
- 59 Vasfunla derc olursa güherbâr sözlerüm
İşitdüği dem ola zebâne zebâne tiğ
- 60 Oldum zebân-ı tiğ ile akrânuma yeğin
Sâir yarağ içinde nitekim yegâne tiğ
- 61 Kec-tab'lar tefevvuk iderse Necâtiyâ
Sabr idelüm şu resme kim ider kemâna tiğ
- 62 Gördüm kılıç ile yenür etmek anun için
Şâhâ getürmişem bu yuca âsitâna tiğ
- 63 Tâ kim kilid-i zihn ola dendâne-i kalem
Tâ kim semend-i fethe ola tâziyâne tiğ
- 64 Yanundan u elünden ebed eksük olmaya
Bir Keykubâdî câm ile bir Husrevâne tiğ
- 65 Rûy-ı zemîn kılıcunun efgendesî ola
Saldukça âfitâb zemîn ü zamâne tiğ

55 Senin yanağında o karınca gibi ayva tüylerinin ne işi var; kılıç parlak temizdir, bu sebeble pastan hoşlanmaz.

«Mürçe» hem karıncacık hem de pas anlamına gelir. «Mûriyâne» de cilâlanması mümkün olmayan ve bilhassa demiri yiyerek çukur çukur eden pasdır.

56 Yüce bahıtlı sultana kılıç nasıl yaraşırsa, doğrusu güzellere de gamze öyle yaraşır.

57 O pâdişâh ki, kalem zengin kâfiyeye kılıcı redif eder de yine de olgunluğunu ve ululuğunu anlatamaz.

«Zengin kâfiye», asıl adıyla «kâfiye-i şâyegân», farsçada çoğul ve sıfat-ı müşebbehe edatı olan «ân» ile yapılmış kâfiyelerdir. Bu kasidenin kâfiyesi de şâyegân kâfiyesidir. «Şâ-yegân» kelimesi, farsça olup «münâsib, lâıyk» ve bir de «ge-niş, bol, çok» mânâlarına gelir.

58 Ben nasıl âciz olmayayım ki, ne kılıç ne de kalem dil uzatıp seni anlatabilir.

Buradaki «dil uzatmak» deyimini hem haddini aşmak mânâsına geldiği gibi, hem de kalemin ve kılıcın dilleri söz konusu olduğta onlarınkinin şâirin dilinden daha uzun olduğunu da belirtmektedir.

59 Senin vasfında inci saçan sözlerim bir araya geldikte kılıç iştince alev alev olur.

60 Kılıç nasıl diğer âletler içinde biricik ise, ben de kılıç diliye akrâkıma üstün oldum.

61 Eğri yaradılışlı olanlar üstün tutulursa da sabr edelim ey Necâti, nitekim yay kılıcın üstünde taşınır.

62 Ey pâdişâh, ekmeğin kılıç ile yendiğini gördüm de bu yüce eşiğe kılıç getirdim.

Ekmeğin kılıç ile yenmesi o zamanda kılıç kullanmanın, yani silâhşörlüğün bir geçim vasıtası olmasıdır. Şâir «Kılıç getirdim» diyerek kılıç redifli bir kaside getirdiğini söyleyerek buna karşılık pâdişâhtan hediye istemektedir.

63 Kalemin dişleri zihnin kılıcı oldukça ve fetih atına kı-

64 lıç kırbaç oldukça, yanından ve elinden Keykubad'ın kadchi gibi bir kadeh ve Hüsrev'in kılıcı gibi bir kılıç eksik olmasın.

65 Güneş yere ve zamâna ışıklarını kılıç gibi saldııkça yer-yüzü kılıcına boyun eğsin.

Der medh-i Sultân Mahmûd

Mef'ûlû fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Saçdı zemîne çün yine ebr-i bahâr âb
Kıldı cihân yüzini yine sebzezâr âb
- 2 Hengâm-ı güldurur yine seyr eyle gülşeni
Her gûşe sebzezârdurur her kenâr âb
- 3 Bu dem çemen arûsını meşşâta-i sabâ
Hoş zeyn itdi old'ana âyinedâr âb
- 4 Nergis çemende tan mîdur iderse âba meyl
Kaçan ki uyhudan tura ister humâr âb
- 5 Dîvâne gibi taş ile göğsin döğüp yürür
Yüz üzre her cevânibe leyl ü nehâr âb
- 6 Genc-i nihân idi sanasın künc-i hâkde
İtdi bu demde kendüzini âşıkâr âb
- 7 Ey dil bu mevsim içre olan teşne-dillere
Şâh-ı cihânun ebr-i kef'eyler nîsâr âb
- 8 Sultân-ı dehr Hazret-i Mahmûd Han k'anun
Cûdı bulutlarından olur her diyâr âb
- 9 Bir şehriyârdur o ki a'dâsı def'içün
Gün yokdurur ki yapmaya taşdan hisâr âb
- 10 Gûş itse dürr-i lafzunı ey pâdişâh-ı asr
Olurdu şermden güher-i şâhvâr âb
- 11 Ebr-i adâletün çü sakkâdur ne gam eğer
Bostân-ı dehre virmez ise rûzigâr âb
- 12 Sular habâbdan başına tâc urup gezer
Ahdünde nola olsa Şehâ tâcdâr âb
- 13 Sen bir nihâl-i serv-i revân mislisin k'ider
Yüz sürmek ile ayağuna iftihâr âb

Sultan Mahmud'un medhinde

- 1 Yine yere bahar bulutu su saçdı, yine dünyâ yüzünü su yeşillik etti.
 - 2 Yine çiçek zamânıdır, çiçek bahçesini dolaş; her köşesi yeşilliktir, her kenârı su.
 - 3 Bu demde çimen gelinini bahar yeli meşşâtası güzelce süsledi, ona su ayna tuttu.
- «Meşşâta, mâşîta» *gelin süsleyen demektir.*
- 4 Nergisin çimende suya meyl etmesine şaşılır mı? Ne zaman ki sarhoş uykudan kalkar, su ister.
 - 5 Su divâne gibi göğsünü döğüp gece gündüz yüzü üzre her tarafa yürür.
 - 6 Sanırsın ki, toprağın bir bucağında gizli hazîne idi su, şimdi kendini bu mevsimde ortaya çıkardı.
 - 7 Ey gönül, gönlü susamış olanlara bu mevsimde pâdişâhın elinin bulutu su döker.
 - 8 Dünyânın sultanı olan Mahmud Han ki, onun cömertliğinin bulutlarından her taraf su olur.
 - 9 Bir pâdişâhdır o ki, düşmanlarını kovmak için suyun taştan hisar yapmadığı gün yoktur.
 - 10 Ey asrın pâdişâhı, senin sözünün incilerini duysa iri inci utançdan terleyip su gibi olurdu.
 - 11 Mâdem ki senin adâletinin bulutu bir sakadır, dünyâ bostanına zemâne su vermezse ne gam!
 - 12 Sular başına köpükten tac koyup gezer; senin zamanında su taç sâhibi olursa şaşılmamalıdır.
 - 13 Sen öyle bir yürüyen servi fidanı gibisin ki, su ayağına yüzünü sürmekle övünür.

- 14 Yaş akduğınca gözden ider nâleler gönül
Dolabı inledür nitekim zâr zâr âb
- 15 Lûtfun suyuyla kanda bir olur Şehâ ki çün
Âb-ı Hayâta benzemez olsa hezâr âb
- 16 Görsen ne simberleri uryân idüp kocar
Tapunda yüz bulalıdan âyîne-vâr âb
- 17 Mihr-i ruhun hayâlî gözüm yaşın itdi germ
Bildüm ki günden olur imiş tâbdâr âb
- 18 Hat dâire çekerse ruhun üzre vechi var
Rûz-ı bahârd'olmaz inen bî-gubâr âb
- 19 Berkını görse tiğ-i cihângîrünün senün
Olurdu âfitâb gibi şermsâr âb
- 20 Rûz-ı masâf şu'le-i tiğün ki berk ura
A'dâ sanur ki toldı yemîn ü yesâr âb
- 21 Şevk-ı ruhunla sîneye sığmaz bu dil Şehâ
Tolar bahârda nitekim cûybâr âb
- 22 Oldı Necâti hâk işigünde nice bir
Ebr-i kefünden içmeye ey şehriyâr âb
- 23 Bir bülbülem ki gülşen-i medhün suvarmağa
İtdi revân kelâmumı Perverdigâr âb
- 24 Nice ki ola bâd bu hâk ile hem-nefes
Nice ki nâr ile bile eyler karâr âb
- 25 Hüsnün bahârı tâze vü ter bî-hazân olup
Aks-i ruhunla her dem ola lâlezâr âb

- 14 Dolabı suyun zar zar inletmesi gibi, gözden yaş aktıkça gönül figanlar eder.
- 15 Senin başışının suyu ile nasıl bir olsun ki, bin su bir Hayat Suyu'na benzemez.
- 16 Su senden yüz bulalı nice gümüş gerdanlıları soyup ayna gibi kucaklar.
- 17 Güneş gibi yanağının hayâli gözümün yaşını ısıtınca bildim ki su güneşten ısınmış.
- 18 Ayva tüyleri yanağını çevrelerse yeridir, çünkü baharda sular tozsuz topraksız olmaz.
- 19 Senin dünyâyı fetheden kılıcının şimşegini görseydi su güneş gibi utanır, saklanırdı.
- 20 Savaş gününde kılıcının yalazı şimşek gibi çakınca, düşmanların her taraf su ile doldu sanır.

Burada şimşekle yağmur yağması münasebetine işaret edilmektedir.

- 21 Ey pâdişâh, yanağının şiddetli arzusuyla bu gönlüm sî-neme sığmaz, çünkü baharda ırmağın yatağı su ile dolar.
- 22 Necâti eşiğinde toprak oldu ey sultan, niçin elinin bulutundan su içmesin?
- 23 Bir bülbülüm ki, seni överek çiçek bahçesi gibi beyitler düzenlemek için Tanrı akıcı sözlerimi su yaptı.
- 24 Nasıl ki, rüzgâr bu toprakla birlikte bulunur, nasıl ki su ateşle berâber bulunur

Dünya toprak, su, hava ve ateş olmak üzere dört unsurdan meydana gelmiştir. Bu beyitte buna işaret olunarak «dünyâ durdukça» denilmek istenmiştir.

- 25 Güzelliğinin baharı her dem tâze olup güz görmesin, yanağının aksiyle su dâimâ lâle bahçesi gibi olsun.

Burada lâlenin ilkbaharda açan bir çiçek olduğu hatırlanmalıdır.

Kasîde-i Benefşe der-medh-i Sultân Mahmûd

Mef'ulü mefâilü mefâilü feülün

- 1 Gülşende reis olmağa ezhâra benefşe
Demdür ki kadem-rence kıla vara benefşe
- 2 Bağdâd-ı çemende ide da'vâ-yı hılâfet
Abbâsî alemler dike gülzâra benefşe
- 3 Dem geldi ki gül şevkine her hâr ayağına
Yüzün süre boynın çeke yalvara benefşe
- 4 Âhı dütüni yer yüzini göğe boyadı
Alındı meğer bir yüzi gülnâra benefşe
- 5 Bu lûtf ile kim kıldı çemen sathını çini
Ta'n itse nola nâfe-i tâtâra benefşe
- 6 Hîndü-beçe-i micmere-gerdân-ı çemendür
Rağbet komadı tabla-i attâra benefşe
- 7 Gel ayş idelüm leyl ü nehâr ile ki döndi
Rûza semen-i tâze şeb-i târa benefşe
- 8 Vâsl itmedi gülzâr-ı cihân benzedüğüçün
Ma'sûka gül ü âşık-ı gamhâra benefşe
- 9 Pervâne gibi bâl ü peri kapkara yanmış
Divâne gibi pireheni pâre benefşe
- 10 Mecnûn gibi bulmadı Leyli ile kurbet
Sa'y idüp iremez gül-i gülzâra benefşe
- 11 İsâ nitekim sûzen ile çıkdı semâya
Ol resme çıkar kulle-i kühsâra benefşe

Sultan Mahmûd'un medhinde menekşe kasidesi

- 1 Menekşenin ayağını incitip yol zahmeti çekmeyi göze alarak çiçeklere reis olmak için çiçek bahçesine varmasının zamânıdır.
- 2 Çimen Bağdâdında halifelik dâvasında bulunup çiçek bahçesine abbâsi sancaklar dikmelidir.

Abbâsiler hilâfeti Emevilerden alarak hükûmet merkezi Bağdad olan devleti kurmuşlardır. Abbâsi alem, koyu veya siyah renkli sancaktır.

- 3 Menekşenin gül istemek için her dikeninin ayağına yüzünü sürmesinin ve boynunu çekip yalvarmasının mevsimidir.
- 4 Her halde bir nar çiçeği yüzlüye alındı ki, menekşenin âhının dumanı yeryüzünü göğe boyadı .
- 5 Öyle bir letâfet ve güzel koku ile çimenliği çini kıldı ki tatar miskini hor görse yeridir.

Burada «çini» kelimesiyle mavi rengin çini denen çeşidi ile Çin ülkesinden, Çin ülkesi gibi mânâları birlikte kastedilmiştir.

- 6 Menekşe çimenlikte üzerlik otu yakan bir zenci çocuğudur ki, güzel koku satıcısının tablasını rağbetten düştürdü.
- 7 Gel, gece gündüz yiyip içelim; çünkü yeni açmış beyaz gül gündüze, menekşe de geceye benzedi.
- 8 Gül güzelliğiyle sevgiliye, menekşe boynunun eğriliğiyle derdli âşığa benzediği için cihân çiçekliği onları biri birine kavuşturmadı.

Bu beyitte, menekşenin gülden önce açtığı ve gül mevsimine erişmeden ortadan kaybolduğu belirtilmektedir.

- 9 Menekşenin pervâne gibi kolu kanadı yanmıştır, divâne gibi gömleği parça parçadır.
- 10 O da Mecnun gibi Leylâ ile buluşamadı; Menekşe o kadar didindiği halde çiçek bahçesinin gülüne erişemez.
- 11 Nasıl İsâ Peygamber bir iğne ile göğe çıktıysa, menekşe öylece dağların tepesine çıkar.

Eurada iğne ile kastedilen menekşenin incecik sapıdır.

- 12 Tâ mahşer-i gülşende sunuldı kara defter
Mahzûn oluban döndi günehgâra benefşe
- 13 Niçün göğөрүp boynın eğer serv dibinde
Asmadı ise kendüzinî dâra benefşe
- 14 Gömmiş beline denlü yere k'ide siyâset
N'eyledi aceb çarh-ı sitemgâra benefşe
- 15 Deste işidür lâkin ucuz olmamağ için
Bir kez gelür eyyâmda bâzâra benefşe
- 16 Hargûş gibi gözi açık uyhuya varmış
İrmezse ne tan devlet-i bîdâra benefşe
- 17 Ditrer eli bir harf elifi doğru çekemez
Ugradı meğer küçe-i hammâra benefşe
- 18 Mestâne durup kürte-i nilisin ider çâk
İşbu gazel-i hûb u güher-bâra benefşe
- 19 Âşüfte olup sünbül-i dildâra benefşe
Yüz yire kodı derd ile biçâre benefşe
- 20 Leyli saçunun ıskı ile dağlara düşmüş
Mecnûn gibi âşüfte vü âvâre benefşe
- 21 Zülf ile hata âşık olan gülşene gelsün
Tâ gönli aç a ara çemen ara benefşe
- 22 Gülzâra varup gönlümüz eğlense olurdu
Sünbüllerüne benzese bir pâre benefşe
- 23 Bir ekmedüğün yirde biter kopmayasıdur
Kara saçuna korkarın el kara benefşe

- 12 Çiçek bahçesinin mahşerinde kara defteri sunulunca, menekşe hüznülenip günahkâra döndü.

İslâm inancına göre kıyâmet günü herkesin dünyada yaptığı iyi ve fena şeylerin kayıtlı bulunduğu defter kendisine verilecektir. Kara defter günah defteridir. Bilindiği gibi kara renk günah yani menfilik bildiren renktir. Menekşenin renginin günahkâra dönmesi ve hüznülenmesi, renginin kara ve boynunun eğri oluşudur.

- 13 Eğer menekşe kendisini darağacına asmadıysa servinin dibinde niçin boynunu eğip göğeriyor?

Asılmak suretiyle boğulanın rengi kararır. Bundan başka menekşe, ağaç ve çalılık diplerinde yetişir.

- 14 Cezâlandırmak için beline kadar yere gömmüş; acabâ menekşe, zâlim feleğe ne etti?

- 15 Menekşe desteyle, fakat ucuz olmamak için yılda bir kere pazara gelir.

- 16 Tavşan gibi gözü açık uykuya varmış menekşe; gözü açıkların kavuştuğu nimetlere erişmezse şaşılmamalıdır.

- 17 Bir elif harfini bile doğru çekemez eli titrer; her halde menekşe meyhâneginin sokağına uğradı.

Doğru çekilemeyen elif harfinden murad, menekşenin eğri gövdesidir.

- 18 Bu inci saçan güzel gazeli duyunca, menekşe sarhoş olup koyu mavi gömleğinin yakasını yırtar.

- 19 Zavallı menekşe, sevgilinin sünbül saçıyla perişân olup derd ile yüzünü yere koydu.

- 20 Senin Leylâ'nunkine benzeyen saçının aşkı ile menekşe Mecnun gibi perişân ve âvâre dağlara düşmüş.

Buradaki «Leylî» kelimesi hem Mecnun'un sevgilisi Leylâ ve hem de «gece, karanlık, siyâh» mânâlarındadır.

- 21 Saç ile yanak tüylerine âşık olan çiçek bahçesine gelsin ki gâh çimen, gâh menekşe onun gönlünü açıp neşelendirsın.

- 22 Menekşe bir parça senin sünbül saçlarına benzeseydi çiçek bahçesine varır gönlümüzü eğlendirirdik.

- 23 Bir ekmediğin yerde biter bitmeyesidir, korkarım menekşe senin kara saçına el atar.

- 24 Ben bi-dile cevri itmek için tâbi' olupdur
Zülf-i siyeh ü çarh-ı nigûnsâra benefşe
- 25 Âh eyledi kim çıkıdı dütüni depesinden
Yakup ciğeri bencileyin nâra benefşe
- 26 Dün hüzn ile olmışdı kara yire berâber
Bu gün neden irişdi bu mikdâra benefşe
- 27 Kadr ile şeref buldı yetişdi göğ'e başı
Şâh işigüne süreli ruhsâre benefşe
- 28 Mahmûd-ı cuvân-baht u cihân-bahş ki anun
Hulkiyla virür hâr gül ü hâre benefşe
- 29 Top eyleyüp eflâki öninde kodı takdîr
Şol resm ile kim yâr sunar yâra benefşe
- 30 Düşman alemi gibi gelür Şâh işigine
Başı aşğa münkesir ü kara benefşe
- 31 Her yaprağı bir göz bebeği gibi olupdur
Kadri gülüne itmeğe nezzâre benefşe
- 32 Adlünle ider dehr mizâcın felek ıslâh
Şekkerle virür fâide bîmâra benefşe
- 33 Ahdünde hacil oldu yüzi yerlere düşdi
Girdüğü için kisvet-i küffâra benefşe
- 34 Gülzâra güzer eyler ise sarsar-ı kahrın
Âteş ola gül dūd ola hemvâre benefşe
- 35 Eğmezdi boyun olmasa hükmün yeli çavuş
Ol sancak-ı jengâri-yi zerkâra benefşe
- 36 Senden üşenür kalduruban başını bakmaz
Gülzâr harîmindeki ebkâra benefşe
- 37 Uğrı gibi bağılu getirürler nazaruna
Yire bakuban geydügiçün kara benefşe
- 38 Erhâma nazar eylese keş toğmaya hergiz
Âlemde meğeri derd ile biçâre benefşe

- 24 Ben gönlü yasıya zulmetmek için menekşe kara zülûfle ters dönmüş feleğe uymaktadır.

Menekşenin kara zülûfe uyması, rengi dolayısıyla; ters dönmüş feleğe uyması da, çiçeğinin yukarıya bakar şekilde olmamasıdır.

- 25 Menekşe bencileyin ciğerini ateşe yakıp öyle bir âh eyledi ki, dumanı tepesinden çıktı.
 26 Dün hüzünlenip kara yerle beraber olmuştu; menekşe bu gün bu dereceye nereden erişti?
 27 Sultanın eşiğine yanağını süreliberi menekşenin kıymeti artarak şeref buldu, başı göğe yetiştii.
 28 Cihânlar bağışlayan Mahmûd ki, onun yaradılışı ile diken gül, taş menekşe verir.

Onun yaradılışı yumuşaktır, bu vasfıyla dikene ve taşa tesir eder.

- 29 Sevgilinin sevgiliye menekşe sunması gibi, kader felekleri top edip onun önüne koydu.
 30 Menekşe düşman alemi gibi pâdişâhın eşiğine başı aşağı, kırgın, kara gelir.
 31 Onun rütbe ve değerinin güllüne bakmak için menekşenin her yaprağı bir göz bebeği gibi olmaktadır.
 32 Menekşenin şekerle hastaya fayda vermesi gibi, senin adâletinle felek dünyânın mizâcını ıslah eder.
 33 Menekşe kâfirlerin kılığına girdiği için senin zamânında utandı, yüzü yerde oldu.
 34 Senin kahrının rüzgârı çiçek bahçesinden geçse, gül ateş olur, menekşe de dâimâ tüten bir duman.
 35 Senin hükmünün yeli çavuş olmasa, menekşe o altun işlemeli sancağa boyun eğmezdi.
 36 Senden yıldığı için menekşe çiçekliğin haremindeki bâkirelere başını kaldırıp bakamaz.
 37 Yere bakarak kara giydiği için menekşeyi hırsız gibi bağlayıp, senin önüne getirirler.
 38 Rahimlere baksa aslâ eğri doğmazdı; meğer ki bu dünyâda derd ile kimsesiz kalmış ola menekşe.

- 39 Gülzâr-ı sarâyunda zihî dâr-ı saâdet
Kim oldu lâkab çarh-ı perestâra benefşe
- 40 Şol vech iledür kasr-ı refi'ün kim ider fahr
Öykündüğüne sâye-i divâra benefşe
- 41 Rif'atde kaçan kapuna mânend ola gerdün
Hem-isr ola mı günbed-i devvâra benefşe
- 42 Bir hâme ile kâgad-ı rengin ider ihzâr
Evsâfun ile nazm olan eş'âra benefşe
- 43 Vâsfun çemeninde yaraşur jâle yirine
Müstâğrak ola lülü-yi şehvâra benefşe
- 44 Bu şi'r-i dilâvizi Necâtî yaraşur kim
Hall ile yaza safha-i jengâra benefşe
- 45 Şâhâ bu siyeh-baht kuluna nazar it kim
Bakmakla cılâlar virür ebsâra benefşe
- 46 Sûsen gibi nazm itmeğe dilüm dolaşurken
Vâsfunla getürdi beni güftâra benefşe
- 47 Hakdan dilerem devlet ü ömrün ola câvid
Nitekim ola pişrev ezhâra benefşe

- 39 Senin mutluluk evi olan çiçek bahçesi gibi sarayında, felek halayığının lâkabı menekşe oldu.

Eskiden zenci halayıklara menekşe ve benzeri orijinal isimler verilirdi.

- 40 Senin yüksek sarayın öyledir ki, menekşe gölgesine hased ettiği için ögünür.

- 41 Yükseklikte nasıl senin kapına benzeyebilir felek; menekşe dönen gök kubbeye aynı şey olabilir mi?

Burada menekşenin gök kubbeye mukayesesi hem yükseklik, hem renk bakımındandır.

- 42 Senin vasıflarınla düzülen şiire menekşe bir kalemle renkli kâğıt hazırlar.

- 43 Senin vasfının çemeninde menekşe çiy yerine iri incilere batsa yaraşır.

- 44 Ey Necâti, bu gönül alıcı şiiri, menekşe açıklayarak jengâr kâğıda yazsa yeridir.

Jengâr kâğıt, halkâri adı verilen bir kâğıt çeşididir.

- 45 Ey Pâdişâh, bu kara tâlihli kuluna iltifât et ki, baktıkça menekşe gözlere cilâ verir.

Menekşenin rengi kara olarak tasavvur edilmekte ve kul, talihindeki karalık yüzünden menekşeye benzetilmektedir.

- 46 Susam gibi söylemeğe dilim dolaşırken menekşe senin vasfınla beni konuşturdu.

Susam çiçeğinin yaprakları dil gibidir ve birbirine dolaşmıştır.

- 47 Nasıl ki dâimâ menekşe çiçeklere öncü olup ilk defa görülür, senin ömrün ve saltanatın da öyle ebedi olsun.

— 8 —

Mersiye-i Şehzâde Abdullah

Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

— 1 —

- 1 Dilâ ceride-i ülfetden adun eyle tırâş
Kalender ol ki mücerredler ideler sâpâş
- 2 Esirge cânunı gel bağlama cihâna gönül
Esir-i çâh-ı belâ itme Yûsufı kardaş
- 3 Alur gözl ile bakma cihâna kim güneşün
Yüzine doğru bakanun gözinden akar yaş
- 4 Vücûd köhne kabâdur sen ana aldanma
Ki çârsû-yı bakâda ziyân ider bu kumaş
- 5 Dayanma şol bir avuç toprağa kim yeğ andan
Hezâr kerre sebât ü bakâda bir kuru taş
- 6 Nigûn kâsesi çarhun hayât hânından
Cihânda kimseneye virmedi doyınca aş
- 7 Bul halka halka olup görinen felek sanma
Bir ejdehâ ımlış ol yedi başlu hâzır bâş
- 8 Ol itdi milketi virân ol itdi genci nihân
Ne mülk mülk-i Karaman ne genc genc-i revân

Şehzâde Sultan Abdullah'a ağıt

— 1 —

- 1 Ey gönül, insanlara karışıp görüşme defterinden adını kazı da kalender ol ki mücerredler alkışlasınlar.

Kalenderler dünyadan el etek çekip hiçbir şeye önem vermeden başıboş dolaşan kişilerdir. Saçlarını, sakallarını, kaşlarını ve bıyıklarını ustura ile traş ettirirlerdi. Mücerred kelimesi çıplak, yalın elbise ve kılıftan çıkmış mânâlarına geldiği gibi, evlenmemiş veya karısı olmayan, bekâr mânâsına da gelir.

- 2 Esirge canını ey gönül, bu dünyâya bağlanma; aman kardeş, Yûsuf'u belâ kuyusuna atma.

Yûsuf Peygamber, kardeşleri tarafından kuyuya atılmıştı.

- 3 Cihâna alur gözü ile dikkatli bakma, çünkü güneşin yüzüne doğru bakanın gözlerinden yaş akar.
- 4 Vücûd köhne bir kaftandır, sen ona aldanma; varlık çarşısında bu kumaş ziyânına gider.
- 5 Şu bir avuç toprağa dayanıp güvenme, sabit ve devâmlı olmakta bir kuru taş ondan bin kere yeğdir.
- 6 Göğün ters dönmüş kâsesi, kimseye hayat sofrasından doyuncaya kadar aş vermedi.
- 7 Halka halkadır diye bu gördüğünü yedi kat felek sanma; anladık ki o yedi başlı ejderhâ imiş, dikkatli ol!
- 8 Ülkeleri o virân etti, hazineleri o gizledi; hem de Karaman ülkesi gibi bir ülkeyi, Karun'un hazinesi gibi bir hazineyi.

Karaman, bugünkü Konya vilâyeti ve çevresine verilen adıdır. Şehzâde Abdullah Karaman valisi iken vefat etmiş ve onun yanında bulunan Necâti Bey de bu ağıtı yazıp Sultan Bayezid'e sunmuştu. Karun, Musa Peygamber zamanında yaşamış bir zengin; bir rivayete göre de Firavunun nâzırı imiş. Zekâtını vermediği için Musa Peygamberin ilenci ile mahılla birlikte toprağa batmıştır.

— 2 —

- 1 Bu kâr u bârı felek itdi târmâr felek
Bu ayş u nûşı felek itdi zehr-i mâr felek
- 2 Berâber itdi yere bürc gibi seddümüzi
Yıkıla dileğüm oldur bu nüh hisâr-ı felek
- 3 Yur ise kursa-i sâbûn-ı mihr ile yüz yıl
Bu yüz karasını mehden kaçan yuyar felek
- 4 Dolundı mlhr-i safâ şem' gibi yak cânu
Şafak odına nice dâmenin yakar felek
- 5 Pür itmesün dahi meh sâgarını sâkî-i mihr
Şeh almaz oldu ele câm-ı hoşgüvâr felek
- 6 Çerâğ-ı mâhı söyündür sabâh revzenin ört
Bu derd ü hasret ile dün ü gün karar felek
- 7 Niçün şafak odına yanmaya amâme-i subh
Niçün derîde değül ceyb-i zer-nigâr-ı felek
- 8 Ki pîr-i dehr o şehi genç iken harâb itdi
Hayât Âbını tâb-ı ecel serâb itdi

— 2 —

- 1 Bu işi gücü felek etti darmadağın, felek! Bu yeyip içmeyi felek etti yılan zehiri, felek!
- 2 Burç gibi sağlam olan duvarımızı, dayanağımızı yerle bir etti; dileğim odur ki bu feleğin dokuz hisârı yıkılsın!
- 3 Yüz yıl güneş sabununun kalıbı ile yusa da, ay'daki bu yüz karasını felek nasıl yuyabilir?
- 4 Zevk ve safâ güneşi dolundu; feleğin şafak oduna eteğini yakması gibi sen de mum gibi canını yak.
- 5 Ey felek, güneş sâkisi artık ay kadehini doldurmasın; çünkü pâdişâh içimi tatlı şarap kadehini ele almaz oldu.
- 6 Ayın çirasını söndür, sabah penceresini ört; bu dert ve hasretle gece gündüz karanlıkta kal ey felek!
- 7 Sabahın sarığı niçin şafak oduna yanmıyor? Feleğin altun işlemeli yakası niçin parça parça değil?
- 8 Ki felek ihtiyârı o pâdişâhı daha genç iken yıkıp çökertti, Hayat Suyu'nu ecel sığağı serâb etti.

— 3 —

- 1 Ciğer firâkı kılıcıyle oldu yara dirîğ
Ne mülkden ki nihân oldu ol diyâra dirîğ
- 2 Cihânda kimseneden mâl ü mülk ü sîm ü zeri
Dirîğ eylemeyen tâze şehriyâra dirîğ
- 3 Gerekmez idi eseydi yavuz yel üstinden
Yaraşmaz idi hazân serv-i nevbahâra dirîğ
- 4 Götürmedi bu felek şevket ü vakârın anun
Bu şevkete yazuk ol haşmet ü vakâra dirîğ
- 5 Getürdi nakş-i se şeş kâbeteyn-i ömri veli
Bulımadı ecelün şeş-derine çâre dirîğ
- 6 Söyündi şem'i vü dağıldı cem'i cum'a günü
Bu şem'-i neyyir ü ol cem'-i târmâra dirîğ
- 7 Cihân kebûteri saydumdurur diyen bâzı
Ukâb-ı merg düşürdi bu gün şikâra dirîğ
- 8 Hümâ-yı saltanatun şehperine hayf ü âh
Sarây-ı ma'diletün serverine hayf ü âh

— 3 —

- 1 Yazık, böyle bir ülkeden o diyâra kaybolup gitti; ciğer ayrılığının kılıcı ile yaralandı.
- 2 Cihânda kimseden malı, mülkü, altunu, gümüşü esirgemeyen o genç sultana yazık!
- 3 Üzerinden sert yel esmesi gerekmezdi; ilkbahar servisine güz mevsimi yaraşmazdı!
- 4 Bu felek onun ihtişamını ve ağırbaşlılığını götürmeyip kıskandı; yazık bu ihtişâma, vâh o haşmete ve ağırbaşlılığa!
- 5 Ömrünün zarları se şeş getirdi, fakat yazık ki ecelin altı kapısına çâre bulamadı.

Se şeş bilindiği gibi üç altı demek olup tavla oyunu deyimidir. Şâir, Şehzade se şeş attı fakat, felek altı kapıyı aldığı için bir faydası olmadı, diyor. Bundan, şehzadenin 36 yaşında öldüğü neticesini çıkarabiliriz.

- 6 Mumu söndü ve meclisi cuma günü dağıldı; o parlak muma ve o darmadağın meclise yazık!

İkinci bendin üçüncü beyitinde de, şâir, ay'ın yüzkarasından bahsetmektedir. Eskilere göre yedi gezegenin her biri haftanın belirli günleri üzerinde tesirli idiler. Ay da, pazar-tesi günü ile cuma gecesine hâkimdir. Böylece şâirin ay'a niçin yüzkarası izâfe ettiği anlaşılıyor. Çünkü Şehzâde cuma günü vefat etmiştir.

- 7 Eyvâh, cihan güvercini avımdır, diyen doğanı ölüm kartalı bugün avladı!
- 8 O saltanat hümâsının kanadına vâh, yazık! O adâlet sarayının sultanına vâh, yazık!

- 1 Ol âfitâb-ı saâdetden ayru halk-ı cihân
Kara geyüp sürinür gölgeler gibi bi-cân
- 2 Güneş tolundı mı kim karanuluğ oldu cihân
Kamer tutuldu mı kim şehr içine düşdi figân
- 3 Güneş tolunsa yanardı niçe çerâğ bu gün
Söyündi niçe çerâğ u köyündi niçe revân
- 4 Çıkarduk elden anı kim eline girse idi
Zebûn ola idi destinde Rüstem-i destân
- 5 Bu renc ü derd ile düştün asâya tır ü teber
Bu jeng-i kahr ile delâin dilini seyf ü sinân
- 6 Yüzün yusun kana bayrak saçını yolsun tuğ
Gidermesün yüzi çinini tâ ebed kalkan
- 7 Bu hasret ü bu firâk u bu gussa vü gamdan
Başına hâk koyup derd ile dîsün meydân
- 8 Figân u âh kim oldu yâğıtılığında tebâh
Sifendiyâr-ı zemân Şâhzâde Abdullâh

— 4 —

- 1 O saâdet güneşinden ayrı olan cihân halkı gölgeler gibi kara giyip cansız sürünür.
- 2 Güneş mi battı ki cihân karanlık oldu? Ay mı tutuldu ki, şehri çığlıklar kapladı?
- 3 Güneş batsa bugün nice kandiller yanardı; halbuki nice kandiller söndü, nice canlar yandı.
- 4 Öyle birini elden çıkardık ki, eğer Zaloğlu Rüstem eline girseydi, elinde güçsüz ve perişân olurdu.
- 5 Bu derd ve ızdırâbla ok ve teber dermansız kalıp asâya düşsün; bu üzüntünün pasıyla kılıç ve mızrak dilini delsin.

Burada «asâ» kelimesiyle okun ve teberin ağaçtan yapılmış uzun kısmı kastediliyor.

- 6 Bayrak kanla yüzünü yusun, tuğ saçını yolsun, kalkan yüzünün kırışığını ebedî olarak gidermesin!
- 7 Bu hasret, bu ayrılık, bu üzüntü ve bu kederden dolayı meydan başına toprak koyup desin ki:
- 8 Âh, yazık ki zamânın İsfendiyârı olan Şehzâde Abdullah yigitliğinde harâb olup gitti!

- 1 Gelün figân idelüm rûzigârı ağıladalum
Bu derd ile felek-i bî-karârı ağıladalum
- 2 Ne denlü kara gönüllü ve taş bağırlu ise
Kara bulutlar ile kühsârı ağıladalum
- 3 Sehâ-yı nefsi firâkiyle kânı inledelüm
Atâ-yı keffini anup bihârı ağıladalum
- 4 Güler yüzi ile şîrin sözini vâsf idelüm
Gül ile gülşen içinde hezârı ağıladalum
- 5 Düşürdi efser-i şâhenşehîyi dest-i ecel
Baş açalum varalum Şehriyârı ağıladalum
- 6 Bu sa'b vâkıayı işiğine arzedelüm
Bu hasret ile hüdâvendigârı ağıladalum
- 7 Bu zehr-i kahr ile kevn ü mekânı acıdalum
Bu zecr-i hecr ile dâr u diyârı ağıladalum
- 8 Firâk odını kime yanalum nedtür tedbîr
Varalum eyleyelüm hâk-i pâyına takrîr

— 5 —

- 1 Gelin, cıgıllıklar atarak zamânı ağlatalım; bu derd ile bir hâlde durmayan feleği ağlatalım.
- 2 Ne denli kara gönüllü ve taş bağırlı iseler de kara bulutları ve dağları ağlatalım.
- 3 Onun cömertliğinin ayrılığıyla, dövünüp kıymetli mâdenler çıkaran ocağı inletelim; elinin bağışını anıp denizleri ağlatalım.
- 4 Güler yüzüyle tatlı sözünü anlatarak gül ile gül bahçesindeki bülbülü ağlatalım.
- 5 Ecelin eli pâdişâhlık tacını düşürdü; baş açalım, varalım pâdişâhı ağlatalım.
- 6 Eşiğine varıp bu çetin olayı arzedelim de bu hasret ile hükümdârı ağlatalım.
- 7 Bu ağır üzüntünün acısıyla varlık âlemini acıtalım; bu ayrılığın eziyetiyle memleketi ağlatalım.
- 8 Bu ayrılık ateşinden çektiğimiz ıstırâbı kime yanalım? Buna karşı nasıl tedbir alalım? Varalım pâdişâhın kendisine anlatalım.

- 1 Hayât nakdini Şâhâ aceb nisâr itdün
Cihân u câna ne meyl ü ne i'tibâr itdün
- 2 Adem diyârına tâbût zevrakın sürdün
Gözümüzün yaşını bahr-i bî-kenâr itdün
- 3 Hümâ-yı himmetünün sâyesinde beğlerine
Hıyâm-ı atlas-ı gerdûnı teng ü târ itdün
- 4 Kara saçun gibi başdan ayağa düşürdün
Şikeste-hâl ü perişân ü bî-karâr itdün
- 5 Firâk u derd ile gam gicesinde kullarını
Sabâh-ı haşre değin zâr-ı intizâr itdün
- 6 Kaçan ki göç ide Osmânî yağmur olur lik
Ne göçdurur bu ki dünyâyı eşkbâr itdün
- 7 Yanunca bunca kulundan bir âdemî bile yok
Beğüm bu nice seferdür kim ihtiyâr itdün
- 8 Meğer ki gün gibi tenhâca sâye sultânı
Teferrüc itmeğe gitdün riyâz-ı Rıdvânı

— 6 —

- 1 Hayat parasını şaşılacak şekilde saçtın ey Şâh; cana ve cihâna ne gönül verdin, ne de dönüp baktın.
- 2 Yokluk diyârına tabut kayığını sürdün, gözümüzün yaşını uçsuz bucaksız bir deniz ettin.
- 3 Senin lûtfunun hümâsının gölgesindeki beğlerine feleğin atlas çadırını dar ve karanlık ettin.
- 4 Kara saçın gibi baştan ayağa düşürdün; kırgın, dağınık ve kararsız ettin.
- 5 Kullarını derd ve ayrılıkla gam gecesinde kıyâmet sabahına kadar bekleme acısıyla inler ettin.
- 6 Osmanlı ne zaman göç etse yağmur olur; lâkin ne göçdür bu ki, dünyâyı gözyaşı yağdırır ettin.
- 7 Yanında bunca kullarından bir âdemoğlu bile yok; benim bu giriştiğin sefer nasıl bir seferdir?

Sultanlar, paşalar, beyler sefere veya herhangi bir yolculuğa kullarıyla beraber çıkarlardı.

- 8 Ey gölge sultanı, meğer ki güneş gibi tek başına Rıdvan cennetinin bahçelerini dolaşmağa gittin.

Buradaki «sâye sultanı» deyimini, iki mânâyâ çekilebilir; Çok cömert, bağış bol olan şehzadenin yanında herkes rahat ve huzur içindedir, veya Tanrı'nın yeryüzünde gölgesi olarak -Zıllullahı âlem fi'l-arz- isimlendirilen pâdişâhın oğlu olduğu ve tahta namzet görüldüğü içindir. Rıdvan, cennetin kapıcısının adıdır. Bundan hareketle, cennete rıdvan da denilir.

— 7 —

- 1 İlâhî rahmetüni berdevâm eylesesin
Revân-ı pâkine adni makâm eylesesin
- 2 Behişt soffalarına safâ ile çıkarup
Selâmlığını Dârüsselâm eylesesin
- 3 Cihânda ömri günin eksük eyledün bârî
Cirânda nâz ü naîmin tamâm eylesesin
- 4 Bu gussadan ciğeri hûn olan duâsı ile
Mezârı toprağını müşg-fâm eylesesin
- 5 Düşürdi ise felek yedi kevkebün birisin
Şeref göğinde kalanın müdâm eylesesin
- 6 Necâtî derd-i derûn şerhine nihâyet yok
Hezâr sâl eğer ihtimâm eylesesin
- 7 Anun revânına vü Şehriyâr devletine
Duâya el götürüp ihtitâm eylesesin
- 8 O mâha hulle-i rahmet vire Hudâ-yı ahad
Bu şâha ta'ziye için libâs-ı ömr-i ebed

— 7 —

- 1 Ey Tanrım, ona dâimâ rahmet eyle! temiz rûhuna Adn cennetini konak eyle.

Adn, sekiz kat olarak tasavvur edilen cennetin sekizinci katıdır.

- 2 Cennet sofalarına gönlü huzûr ile dolu olarak iletip selâmlığını Dârüsselâm eyle.

Selâmlık, büyük daire ve konakların erkek misafir kabul etmeye mahsus olan bölümüne denir. Kadınları konukla maya mahsus olan yere de harem denilir. Dârüsselâm, cennetin ikinci katıdır.

- 3 Dünyâda ömrünün gününü eksik eyledin, bâri cennetlerde huzûrunu ve refâhını tamam eyle.
- 4 Bu kederden dolayı ciğeri kan olanların duâsiyle me-zârının toprağını misk kokulu eyle.
- 5 Felek yedi yıldızın birini düşürdüyse, kalanını ululuk göğünde devamlı eyle.
- 6 Ey Necâti bin yıl özensen de içindeki derdi açıklamaya son yoktur,
- 7 Onun rûhuna ve pâdişâhın devletine duâyâ el götürüp sözünü bitir,
- 8 O ay'a tek olan Allah rahmetinden cennet urbaları versin, bu pâdişâha da başsağlığı için ebedî ömür elbisesi.

GAZELLERDEN SEÇMELER

1 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Eser itmez nidelüm âh-ı sehergâh sana
Meğer insâf vire dostum Allâh sana
- 2 Hoş olur sohbet-i mey gicede mehtâb olıcak
Nûr saç meclise gel kim dîmişüz mâh sana
- 3 Nidelüm devr sunarsa sana şerbet bana zehr
Bu cihân böyle olur gâh bana gâh sana
- 4 Levh-i çlhremde okımağa hikâyât-ı gamı
Giceler subha değin şem' tutar âh sana
- 5 Gözyaşı encümini rehber idinmezse eğer
Şeb-i gamda iremez âşık-ı gümrâh sana
- 6 Gece gelmeyeceğin sohbe ey dil bilürüz
Hele var gör ki ne yüzdten toğar ol mâh sana
- 7 Husrevâ kullarunun eyle revâ hâcetini
Ki ebed oldı müyesser kamu dilhâh sana
- 8 Ey Necâti taş iken lâ'l ide horşid bigi
Bir nazar eyler ise himmet ile şâh sana

— 1 —

- 1 Seher vakti edilen âh bile tesir etmeyince, elimden ne gelir? Meğer Allah sana insaf versin ey sevgilim!
- 2 Gece mehtaplı olunca şarap sohbeti hoş olur; seni ay'a benzettik, gel meclise de nur saç.
- 3 Zamâne sana şerbet, bize zehir sunarsa elimizden ne gelir? Bu cihan böyledir; bazan bana, bazan sana...
- 4 Çektiğim ıstırâbı yüzümün levhasında okuman için âhım geceleri sabaha kadar sana kandil tutar.
- 5 Eğer gözyaşı yıldızlarını rehber edinmezse, gam gecesinde yolunu yitirmiş olan âşık sana erişemez.
- 6 Ey gönül, o ay yüzlü sevgilinin bizimle sohbe gelmeyeceğini biliriz; eğer sen inanmıyorsan var da gör!
- 7 Ey sultânım, kullarının dileklerini kabûl et, çünkü gönül isteklerini karşılamak ebedi olarak sana verildi.
- 8 Ey Necâti, o pâdişâh sana lûtf edip bakarsa, güneşin mâdenlere tesir ederek onları kıymetli taşâ çevirmesi gibi, sencileyin değersiz taşî yâkûta çevirir.

2 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Sinem üzre zahm-i gamzen râhat-ı cândur bana
Gamzen oklarıyla ölmek hâb-ı bîrândur bana
- 2 Ey karanı gicelerde gezdiğüm men' eyleyen
Berk-ı âh-ı tâbnâküm mâh-ı tâbândur bana
- 3 Her kişinün zulmine sultân olanlar dâd ider
Bana kim dâd ide k'iden zulmi sultândur bana
- 4 Nâfe dirmiş zülf-i anber-bâr-ı dâlber var iken
Âlem içre müşğ adı bir kuru bühtândur bana
- 5 Dem-be-dem hâsidlerün ta'nı okın men' itmeğe
Dâğ-ı mihnet sinemün üstinde kalkândur bana
- 6 İçmeyeliden kudurdum mı nic'oldüm bilmezem
Sâf ü pâk âb-ı revânlar hep kızıl kandur bana
- 7 Yüreğümü sineden yarup çıkarsunlar benim
Kim gam-ı tîrünle ol bir kanlu peykândur bana
- 8 Buldı her bir şeyde zihnüm gevher-i ma'nî-yi hâs
Değme bir katra Necâti bahr-i ummândur bana

— 2 —

- 1 Gamzenin bağrımın üstündeki yarası canımı rahata kavuşturur; senin gamzenin oklarıyla ölmek bana yağmur uykusu gibi tatlı gelir.
- 2 Ey karanlık gecelerde gezmemi yasaklayan; yakıcı âhımın kıvılcımı benim dolunayımdır.
- 3 Zulme uğrayan her kişiye sultanlar adâletleriyle yardım ederler; bana kim adâlet etsin ki, zulmeden sultanın kendisidir.
- 4 Nâfe dermiş ki, sevgilinin anber kokusu saçan zülfü varken bana misk adını vermek bir kuru iftirâdır.
- 5 Kıskaçların durmayan sövüp kötüleme oklarına mâni olmak için bağrımın üstündeki mihnet yarası benim kalkanımdır.
- 6 Çoktandır içmeyeliberi kudurdum mu, ne oldum bilmiyorum; duru temiz akarsular bana kıpkızıl kan gibi görünüyor.
- 7 Bağrımı yarıp yüreğimi çıkarınsınlar; çünkü oklarının gamıyla o bana bir kanlı temren olmuştur.
- 8 Zihnim her şeyde bir seckin mânâ incisi bulmaktadır; ey Necâtî bir katracık bile bana Umman denizi gibidir.

3 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Var iken cânâne gönüm cânâ olmaz âşinâ
Şem'i koyup gayr ile pervâne olmaz âşinâ
- 2 Cânı yüreklendüren sinemdeki peykânıdır
Kalbi âhen olmayan meydâna olmaz âşinâ
- 3 Cân tabibisin senün geldüğün uman hastalar
Hoş dirilür derd ile dermâna olmaz âşinâ
- 4 Ey bana sen ağlamakla başa çıkmazsın diyen
Gözi yenmeyen kişi ummâna olmaz âşinâ
- 5 Bakmadı benden yana sen mâha uyalıdan gönül
İki gün bir kimseye dîvâne olmaz âşinâ
- 6 Niçün ahşamlarsın ağyâr ile ey bedr-i tamâm
Seg bilirsin kim meh-i tâbâna olmaz âşinâ
- 7 Kısmet-i bezm-i ezeldür ey Necâti bilmiş ol
Âşinâ bigâne vü bigâne olmaz âşinâ

— 3 —

- 1 Sevgilim varken gönlüm cana ilgi duymaz; pervâne mu-
mu koyup gayrılarla dostluk kurmaz.
- 2 Canı yüreklendiren bağrımdaki temrenidir; yüreği de-
mirden olmayan meydana girmek cesâreti gösteremez.
- 3 Can tabibisin sen; geldiğini uman hastalar derdden
hoşnud olur, dermana aldırılmaz.
- 4 Ey bana, sen ağlamakla başa çıkmazsın, eline bir şey
geçmez diyen; gözü tutmayan kişi denizde yüzemez.
- 5 Sen ayyüzlüye uyalıberi gönül bendén yana bakmadı;
haklıdır, çünkü divâne iki gün bir kimseyle birlikte bu-
lunamaz.
- 6 Köpeğin dolunaydan hoşlanmadığını bilirsin; ne diye
gayrılarla akşamlarsın ey dolunay yüzlü!
- 7 Ezel meclisinde öyle takdir edilmiştir ey Necâti, bil-
miş ol ki, o zaman biribiriyle biliş tanış olanlar şimdi
yabancı, yabancılar da biliş tanış olamazlar.

4 Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

- 1 Dimez nice sürinürsün kapumda sen de garîb
Kimesne bencilleyin olmasun vatanda garîb
- 2 Helâk ider hat u hâlün niçe benüm gibiyi
Selâmet ol ki komazsın beni inende garîb
- 3 Eğerci ağır olur taş kopduğu yerde
Sitâre var ki akıki ider Yemende garîb
- 4 Kapunda âhuma yer yok aceb hikâyetdür
Bahâr ü mevsim-i gülşen sabâ çemende garîb
- 5 Mukim idüm ser-i kûyunda der-be-der itdün
Garîb işler idersin bu derdmende garîb
- 6 Zihî kemâl-i terakki zihî cemâl-i celâl
Ki ışk bende garîb oldu hüsn sende garîb
- 7 Yazuk değül mi bana gülmemek işlgünde
Efendisi kapusunda olur mı bende garîb
- 8 Sabâ gibi yüzi üzre görüp Necâtiyi
Didi nice sürinürsün kapumda sen de garîb

— 4 —

- 1 «Kapıda ne sürünüp duruyorsun ey zavalhı?» bile demezsin; kimse bencileyin vatanında garib olmasın.
- 2 Ayvatüylerin ve benim, benim gibi nicelerini öldürür; Allah râzı olsun senden ki beni yine de bir köşede yalnız bırakmıyorsun.
- 3 Egerçi «taş bulunduğu yerde ağır olur» derler, fakat öyle yıldız vardır ki Yemen'de akıki eşsiz kılar.

Pek parlak olan ve güney tarafına düştüğü için Yemen'de daha iyi görüldüğünden Süheyl-i Yemânî'nin, bu ülkede pek bol olduğu söylenen akikin oluşunda etkisi olduğuna inanılırdı.

- 4 Senin kapıda benim âhıma yer yok, garip şey; bahar ve çiçek mevsimi iken bahar yeli çimende tek başınadır!
- 5 Senin mahallende yerleşmiştim, beni kapı kapı dolaşır ettin; acâyip işler ediyorsun bu zavalhıya, acâyib!
- 6 Ne hoş bir gelişmedir ve ne güzel bir ululuktur ki aşk bende eşsiz ve benzersiz oldu, güzellik de sende.
- 7 Bana yazık değil mi ki eşğinde gülmeyeyim; kul efendisinin kapısında garib olur mu?
- 8 Necâtî'yi bahar yeli gibi yüzü üzre görüp sevgili dedi ki «Sen de kapıda ne diye sürünüp duruyorsun ey zavalhı!»

5 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Gamzen okını gâh dille gâh câna at
Ey kaşları kemân iki başdan nişâne at
- 2 Sandûkasında sinemün olsun nişâne dil
Öğret elüni gel berü ta'limhâne at
- 3 Benzetdilerse çihre-i dildâra ey güneş
Şevk ile germ olup külehün âsumâna at
- 4 Meyl it gözüm yaşına eyâ serv-i hoş-hırâm
Dirler ki eyle iyliüğü âb-ı revâna at
- 5 Utdun cemî' varumı yârâ harif isen
Bu def'a kâ'beteyn-i gamı nakd-i câna at
- 6 Çün serv dost nâz ile gülşende sahna
Ey bâğbân çınârun elin al yabana at
- 7 Gamdan halâs ister isen gel Necâtîyâ
Dil cur'asını câm-ı mey-i ergavâna at

— 5 —

- 1 Gamzenin okunu gâh gönüle gâh cana at; ey keman kaşlı iki tarafa nişan at.
- 2 Bağrımın sandukasında gönlüm nişân olsun; işte tâlimhâne, at ey sevgili, gel elini alıştır!
- 3 Ey güneş, seni eğer sevgilimin çehresine benzettilerse; sevincinden coşup külâhını göğe at.
- 4 Gözümün yaşıyla ilgilen ey sevgili; «iyilik et de suya at» derler.
- 5 Bütün varlığımı ütdün ey sevgili; eğer kumar arkadaşı isen bu kez gam zararını can sermâyesi için at.
- 6 Bak sevgili servi gibi çiçek bahçesinde naz ile salınıyor; ey bahçıvan, çınarı elinden tutup dışarı at, o orada yakışmaz artık.
- 7 Ey Necâti, gamdan kurtulmak istiyorsan gönül yudumunu erguvan renkli şarabın kadehine at.

6 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Gonca câmundan olupdur andelib-i zâr mest
Bilmeyen şöyle sanur kim yok yere ağlar mest
- 2 Her kişi bezm-i ezel mestidurur ammâ ki ben
Cür'a-i câm-ı lebünle olmuşam tekrâr mest
- 3 Dilde sırr-ı ıskunı sakladuğum ayb eyleme
Ohgelmişdür ider keyfiyettin inkâr mest
- 4 Gözlerün ile değışdüm gönlümü bir gamzeye
Aldamak âsân olur çünkim ola ayyâr mest
- 5 Kan içelden gözleri oldı müselmânlar zebûn
Katı ceng eyler Necâti olıcak küffâr mest

— 6 —

- 1 İnleyip feryâd eden bülbül gonca kadehinden sarhoş olmaktadır; bilmeyen sarhoş yok yere ağlar sanır.
- 2 Herkes ezel kadehinin sarhoşudur; ama ben dudağının kadehinin yudumuyla, tekrar sarhoş olmuşum.
- 3 Aşkının sırrını gönülde saklayışımı kınama; sarhoş sarhoşluğunu inkâr eder.
- 4 Gönلümü bir gamze karşılığında gözlerinle değıştirdim; bilirim, hiylekâr sarhoş olunca onu aldatmak kolaydır.
- 5 Gözleri kan içeliberi Müslümanlar zebûn oldu; Ey Necâti, kâfirler sarhoş olunca katı savaşıır.

7 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Zibâ ruhundan oldu lebûn ey kamer leziz
Gün germ olunca lâcerem olur semer leziz
- 2 Işk odıdur ruhunla lebünden safâ viren
Mihrün harâretinden olur gülşeker leziz
- 3 Rihlet güninde derdüni dünyâya vırmezın
Zirâ olur müsâfire zâd-ı sefer leziz
- 4 Ağladuğımı zülfün ider gülmeğe bedel
Acı deniz suyunı bulutlar ider leziz
- 5 Gam acısı Necâtiye hoş geldi öyle kim
Gelmez mezâka şehd ü şeker ol kadar leziz

— 7 —

- 1 Ey ay yüzlü, senin parlak yanağından dolayı dudağın tatlıdır; çünkü gün sıcak olunca elbette meyve tatlı olur.
- 2 Gönüllü yanağınla dudağından huzûra kavuşturan aşk ateşidir; güneşin harâretiyle gülşeker tatlı olur.
- 3 Ayrılık gününde senin derdini dünyâya değişmem; çünkü sefere çıkana yol azığı tatlı olur.
- 4 Ağlayışımı saçın gülmeğe eş eder; acı deniz suyunu bulutlar tatlılaştırır.
- 5 Gam acısı Necâti'ye öyle hoş geldi ki, bal ve şeker damağa o kadar tatlı gelmez.

8 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Ey meh-i bî- mîhr şehrün pâdişâhı yok mıdur
Zülfüne hey dimeğe zıll-ı îlâhî yok mıdur
- 2 Sevdüğümçün kasd idermişsin beni öldürmeğe
Bigünâh öldürmeğün yâ Rab günâhı yok mıdur
- 3 Nice bir ey kâle-ruh benzüm zaafrân eylemek
Âşık-ı biçârenün küynüklü âhı yok mıdur
- 4 Mülk-i câna leşker-i mîhnet şebihûn itmesün
Âşık-ı miskînün âh-ı subhgâhı yok mıdur
- 5 Ey gönül Rûm ile Şâma ta'n iden dilberlerin
Ârız-ı simin ile zülf-i sıyâhı yok mıdur
- 6 Leşker-i gam ben gedâyı öldürür yoldaşlar
Pâdişâh-ı ışka tâbî' bir sipâhî yok mıdur
- 7 Azmasun göster Necâtî derdmende zülfünü
Pâdişâhum şehr-i hüsnün şâhrâhı yok mıdur

- 1 Ey ay yüzlü, sevgisiz sevgili, bu ülkenin pâdişâhı yok mudur? Saçına «hey dur!» demeye Tanrı'nın gölgesi yok mudur?

Mihr kelimesi sevgi, seviş ve bir de güneş, gün mânâlarına gelir.

Zull-ı İlâhî, Tanrı'nın şeriatini uygulayan veya uygulanmasına nezâret eden İslâm devletinin başı ki halife de denir.

- 2 Beni öldürmeye kalkışın seni sevdiğim içinmiş; aman yâ Rabbi, günahsız insan öldürmenin günahı yok mudur?
- 3 Ey lâle yanaklı, ne zamana kadar benzimi safran gibi sapsarı edeceksin? Zavallı âşığın ateşli âhına aldırıyor musun?

Necâtî Bey'in divanında safranla ilgili diğer beyitlerden edindiğimiz bilgiye göre, safran yanık yarasının tedâvisinde kullanılmakta veya yangın yerlerinde yetişmektedir.

- 4 Mihnnet askeri can ülkesine gece baskını yapmaya kalkmasın; miskin âşığın sabah vakti edilen o tesirli dâua ve şikâyeti yok mudur sanıyor?
- 5 Ey gönül, Anadolu ile Şam vilâyetine söz atan güzellerin gümüş gibi beyaz yanağı ile kara saçı yok mudur?

Şâm aynı zamanda, akşam, gece, karanlık mânâlarına gelir. Rum, Roma ve Bizans imparatorluklarına verilen addır. Daha sonraları bundan hareketle Bizans'ın idâresi altında bulunan Anadolu'ya bu isim verilmiştir. Anadolu halkı beyaz olduğu için, rum ve rumî kelimeleri beyaz, beyazlık v.s. mânâlarında kullanılır.

- 6 Gam askeri ben zavallıyı öldürüyor; ey yoldaşlar benim gibi aşk pâdişâhına bağlı bir sipâhî yok mudur ki yardıma gelsin!
- 7 Derdli Necâtî'ye saçını göster de yolunu sapıtmasın; acabâ güzellik şehrinin caddesi yok mudur ey sultânım?

9 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Bir dem iken devlet-i dünyâyı bir dem sandılar
Bu fenâ gülzârının ayşını âlem sandılar
- 2 Şol kadar zârilğ itdüm kim cihân bünyâdını
Hânekâh-ı şiven ü eyvân-ı mâtem sandılar
- 3 Ehl-i diller göricek âyinede tasvîrünü
Bağrına basmışdurur İsâyı Meryem sandılar
- 4 Çâk çâk itdi kara zülfünle Kâ'be cübbesin
Jendeler geymişdür İbrâhîm-i Edhem sandılar
- 5 İncelikde bilüne mânendi yokdur didiler
Yoğ olalar k'ol hilâl ebrûlarun kem sandılar
- 6 Yüzine kefler urup yire sürüp acıtdılar
Bilmezin deryâ-yı ummânı benüm nem sandılar
- 7 Sundılar bir cür'a kim bin yıl yaşar içen tamâm
Bu peri-rûlar Necâtî bizi âdem sandılar

- 1 Bir nefeslik olduğu halde dünyâ mülkünü sürüp gider sandılar; bu ölümlü bahçede yiyip içip eğlenmekle âlem ediyoruz sandılar.
- 2 O kadar inleyip ağladım ki, işitenler bu cihan konağını iniltile tekkesi ve mâtem köşktü sandılar.
- 3 Gönül ehli olanlar senin aynadaki resmini görünce Hz. Meryem İsâ peygamberi bağrına basıp kucaklamıştır sandılar.
- 4 Kâbe senin kara saçını kiskanarak örtüsünü parça parça etti; görenler İbrâhim-i Edhem yırtık sökük cübbe-ler giymiştir sandılar.

İbrâhim bin Edhem, meşhur bir mıttasavvıf olup aslında Belh'dir. Menâkıbnâmeler, Belh meliklerinden Edhem adlı birinin oğlu olduğunu söylerler. Bir raslantı ile tacını tahtını bırakmış, üzerindeki prens elbiselerini bir çobanın eski elbiseleriyle değiştirerek tasavvuf yoluna girmiştir.

- 5 Belinin incelikte benzeri yoktur, dediler; yok olasıcalar köpi kaşlarını daha aşağıdır sandılar.
- 6 Yüzüne tokatlar vurup yere sürüp acıttılar; bilmiyorum umman denizini benim neyim sandılar.

Burada Necâti Bey, hüsn-i ta'lîl sanatı ile hem avuç ayası hem köpük mânâlarına gelen kef kelimesinin bu iki mânâsından istifâde ederek denizin «yüzüne kefler vurdular» demekle, ve denizin kıyıda kumsallara doğru yayılmasını «yüzünü yere sürdüler» demekle, tuzluluğunu «acıttılar» demekle belirtip, incisi ile meşhur olan Umman denizine bu özelliğinden dolayı işkence edildiğini bilmezden gelip, «ben bu kadar hünerle yerde sürünüyor, ıstırap çekiyorum, sadece ben değil benim yakınlarım da açlık, sefalet çekmekte ve horlanmaktadır. Hattâ zulümlerini o kadar ileri götürmekteler ki, içinde cevher olan herkesi bana nispet edip ez-mekteler» diyor.

- 7 Bir yudum sundular ki içenler tam bin yıl yaşar; ey Necâti, o peri yüzlü güzeller bizi adam sandılar.

Burada «adam» kelimesi Âdem peygamber mânâsını da vermektedir. İnanişâ göre Hz. Âdem bin yıl yaşamıştır.

10 Mef'ûlü mefâîlün mef'ûlü mefâîlün

- 1 Tâ ol büt-i şîrîn-leb şekker-şîken olmuşdur
Gül goncasının vallah yiri dîken olmuşdur
- 2 Kaddünle izârundan ayru düşeli cânâ
Tâbût u kefen bana serv ü semen olmuşdur
- 3 Hüsnün sıfatın tâ kim diye işide dâim
Gülşende gül ü gonca gûş u dehen olmuşdur
- 4 Haddünde görüp zülfün ben günü kara âşık
Âlemde perişânlık bildüm neden olmuşdur
- 5 Bimâr-ı gamem benden biçâre tabîb el çek
İtme emeğün zâyî' bana olan olmuşdur
- 6 Ey Rûma akik ilten sakın kî zıyân eyler
Kanlu yaşum ucından âlem Yemen olmuşdur
- 7 Billâhi Necâtiye bu lûtf u atâyı gör
Şeyhi olahı şeyhi nazmı hasen olmuşdur

- 1 O put gibi güzel tatlı dudaklı şeker kırmaya başlayınca, vallâhi gül goncasının yeri diken olmuş, huzûru kaçmıştır.

«Şeker kırmak» güzel konuşmak, güzel ve tatlı sözler söylemek mânâsındadır. Gül goncanın yerinin diken olması, yani kıskanıp huzurunun kaçması kendisinin konuşamamasındandır.

- 2 Ey sevgili, boyunla yanağından ayrı düşeli beri, servi bana tabutu, ak gül de kefeni andırıyor.

- 3 Güzelliğinin sıfatını dâimâ deyip işitmek için gül bahçesinde gül kulak, gonca da ağız olmuştur.

Gül şekli dolayısıyla kulağa, gonca da ağıza benzetilmektedir.

- 4 Ben kara günlü, yaşlı âşık yanağında saçını görünce dünyâda perişanlık denen şeyin neden olduğunu bildim.

- 5 Gam hastasıyım zavallı tabib, benden el çek; emeğini ve vaktini boşuna harcama, bana olan olmuştur.

- 6 Ey Anadolu'ya akik ileten, sakın getirme ziyân edersin: çünkü benim kanlı yaşımla her taraf akikiyle meşhur Yemen'e döndü.

- 7 Allah için gel de Necâti'ye yapılan bunca lütuf ve ih-sanları gör; ustası (Karamanlı) Şeyhî olalıberi şiiri güzelleşmiştir.

11 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Gerçi güzeller ipini zülfün uzatdılar
Hakkâ ki boylarınca yazuklara batdılar
- 2 Yârun ayağı tozına benzer diyu bu gün
Bâzâr içinde anberi Allâh ki satdılar
- 3 Şimşâd ü serv irdüğüne dık gelürdi lik
Reftâr-ı yâri görell bir pâre yatdılar
- 4 Bezm-i belâda bir kişi hüşyâr kalmadı
Câm-ı mey-i mahabbete sâki ne katdılar
- 5 Pisteh dehân-ı dilbere öykündi ehl-i bezm
Söyletmediler urdılar ağzın uşatdılar
- 6 Kaddün katında turmağa yaraşmadı diyu
Servün alup elini yabanlara atdılar
- 7 İd-i visâlün istediğiçün Necâtiyi
Güzeller üşe geldiler öget tonatdılar

— 11 —

- 1 Güzeller gerçi saçlarını uzattılar ama, doğrusu boyları na kadar günaha battılar.

Saç siyahlığından dolayı günâha benzetiliyor. Bilindiği gibi siyah uğursuz bir renktir.

- 2 Sevgilinin ayağının tozuna benzer diye bugün pazarda anberi nasıl da sattılar!

Eğer sevgilinin ayağının tozuna benziyor demeselerdi kimse anberi almazdı.

- 3 Şimsir ağacı ve servi erdiğine dik gelir, böbürlenirdi; lâkin sevgilinin yürüyüşünü görelî bir parça yattılar, hadlerini bildiler.

«Ermek» erişmek, rastlamak mânâlarına gelir. Her iki ağaç da uzun olduğu için «erişmek» mânâsını tercih ettim. Ağaçların ikisinin de sevgilinin yürüyüşünü görelî beri bir parça yatmaları, kendilerinin yürüyemediklerinden dolayıdır.

- 4 Belâ meclisinde bir kişi ayık kalmadı; ey sâkî, muhabbet şarabının kadehine ne kattılar acabâ?

- 5 Fıstık sevgilinin ağızıyla kendini ölçmeye kalkıştı; mecliste bulunanlar söyletmediler, vurup ağzını kırdılar.

- 6 Senin boyunun katında durmaya yaraşmaz, lâıyk değildir diye servinin elinden tutup yabanlara attılar.

Servi bağ ve bahçede kenara dikilen bir ağaçtır.

- 7 Senin vuslatının bayramını istediği için güzeller Necâtin'in başına üşüp iyice donattılar.

«Donatmak» burada «azarlamak, paylamak» mânâlarında ve bir de «süslemek» mânâsında kullanılmıştır. «Süslemek» mânâsı, bayram kelimesi dolayısıyledir. Asıl ağırlık noktası «paylamak, azarlamak» mânâsındadır.

12 Mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün

- 1 Hattunda kim ol zülf-i perîşân yazılıp'dur
Gûyâ ki gubâr üstine reyhân yazılıp'dur
- 2 Ol hokka-i mercân üzerinde hat-ı müşğîn
Dil-hastaların derdine dermân yazılıp'dur
- 3 Dil-teng ü perîşân idi vâsfun işidicek
Güller açılıp gonca-i handân yazılıp'dur
- 4 Nakş oldu hatun dîlde yazuk'dur oda yakma
Şol safhaya kim âyet-i Kur'ân yazılıp'dur
- 5 Cân sûretini görmeğe meylün var ise gel
Cân hey etine sûret-i cânân yazılıp'dur
- 6 Ey hüsn diyü âşık olan göz ile kaşa
Bu şive kilisâda firâvân yazılıp'dur
- 7 Gül defteri dürsün ki ruh-ı dost yüzünden
Eş'âr-ı Necâti ile divân yazılıp'dur

- 1 Gubâri yazı üzerine Reyhânî yazının yazılması gibi, ayva tüylerinin üstüne perişan saç yayılır.
- 2 O mercan hokkaya benzeyen dudağının üstündeki misk renkli ayva tüyleri gönlü hasta olanların derdine derman diye yazılmıştır.

Misk siyah renklidir, hokka denilen, kıymetli taşlardan ve ya camdan, billûrdan yapılmış şişelerde bulundurulur. «Yazılmak» fiili «bezenmek, süslenmek, oyulmak...» gibi anlamlara da gelir.

«Derman» ve «yazı» kelimeleri birlikte bulunduğu «muska yazmak» deyimini de hatırlamak lüzumdur.

- 3 Gönlü sıkıntıda ve perişan idiler; senin vasfını işitince güller açılmaya, gülen gonca da yayılmaya başladı.

Buradaki «dil-teng» deymi «gönlü dar, sıkıntıda» mânâsında olup goncaya; «perişan» kelimesi de güle âittir.

- 4 Senin yazı gibi olan ayva tüylerin gönlüme nakşolunmuştur; üstüne Kur'an âyeti yazılan sahifeyi oda yakma, günahıdır.
- 5 Canın şeklini görmeyi istiyorsan gel; sevgilinin resmi can biçiminde çizilmiştir.
- 6 Ey güzellik diye göz ile kaşa âşık olan; güzelliğin bu türlü süsü kiliselerde bol bol resm edilmiştir.

Burada anlatılmak istenen, güzellikten murad olunanın ilâhî güzellik olduğu, ölümlü güzelliğe bağlanmanın Tanrıya ortak koşuculuktan başka bir şey olmadığı fikridir.

- 7 Gül artık defterini dürsün, onun hükmü geçmiştir; çünkü sevgilisinin yanağının yüzünden Necâti'nin şiirleriyle divan yazılıyor.

Gül şekli dolayısıyla açılmış bir kitaba, bir mecmuaya benzetilir. Sevgilinin yanağının kırmızı rengi ve Necâti'nin o yanağın ilhamıyla yazılmış şiirleri gülden üstün tutulmaktadır.

13 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Tutağum zenbîl ile gökden iner mehpâreler
A beğüm yerden mi çıkdı âşık-ı bîçâreler
- 2 İhtiyât itmez misin andan ki ashâb-ı niyâz
Baş açup zârî kılup yerden göğe yalvaralar
- 3 Câm-ı lâ'lünle şarâb-ı nâb hem-reng olmasa
Güvleyüp düşmezdi sâgar üstine âvâreler
- 4 Âfitâbum yüzün ağ alnun açukdur gerçi kim
Sâye-vâr arduncadur bir nice yüzi karalar
- 5 Ey Necâtî çıkma yoldan aldanup güzellere
Şem' gibi sanma kim dâim önünce varalar

— 13 —

- 1 Tatalım ki ay parçası gibi güzeller gökten indiler; ya beğim, zavallı âşıklar yerden mi çıktılar.

Bir şeyin gökten inmesi onun kıymetini bildirmek için, yerden bitmesi de bolluğunu ve değersizliğini ifâde için kullanılan deyimlerdir.

- 2 İhtiyaç sahibi zavallıların baş açıp feryâd edip yerden göğe yalvarmasından çekinmez misin?

- 3 Lâ'l renkli kadehe benzeyen dudağınla saf şarap aynı renkte olmasaydı, âvâreler hücûm edip kadehin üstüne düşmezlerdi.

«Üstüne düşmek» aynı zamanda düşkünü olmak, çok değer vermek, bağlı olmak mânâlarına da gelir.

- 4 Ey güneş yüzlüm, gerçi birçok yüzü karalar gölge gibi ardından ayrılmazlarsa da yine yüzün ak, alnın açıktır.

- 5 Ey Necâti, güzellere aldanıp yoldan çıkma; mum gibi senin dâimâ önün sıra gideceklerini sanma.

14 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Fânî cihânda gerçi ki çok gonca-leb güler
Her kim gülerse gül gibi hep bî-sebeb güler
- 2 Baş götürürken iki omuzında mâr-ı zülf
Dahhâk gibi lepleri nice aceb güler
- 3 Billâhi ey bahâr nice addür bu kim
Bülbül hep ağlamakla geçer gonca hep güler
- 4 Germ olduğınca meclis-i uşşâk-ı mey-perest
Ashâb-ı şevk girye ider bî-edeb güler
- 5 Horşid-i rûzı şem'-i şeb-efrûzı neylesün
Bir hüsn ister ehl-i nazar rûz u şeb güler
- 6 Pervâne gerçi handesine şem'ün aldanur
Bilmez anı ki çok kişi vakt-i gazab güler
- 7 Gülzâr-ı hüsn içinde açılır gül-i murâd
Her gonca-leb ki bûse idince taleb güler
- 8 Ağlar Necâti hasret ile çak şu hadde kim
Bezm-i safâda husrev-i âli-neseb güler

- 1 Bu ölümlü dünyâda gerçi birçok gonca dudaklı güler; lâkin her kim gülerse gül gibi hep sebebsiz güler.
- 2 Yılanı benzeyen saçı iki omuzunda baş götürürken, dudakları Dahhâk gibi acabâ nasıl güler!

Buradaki «baş götürmek» deyimi saçın iki omuzdaki iki ucunu ve aynı zamanda her birisi için birer baş kesildiğini ifâde etmektedir.

Dahhâk, efsânevi İran hükümdarları arasında zulmiyle tanınmış biridir. Onun isminin Arapçada gülmek mânâsına gelen «dahk» kelimesinden türemiş olup «çok gülen» demek olduğunu söylemişlerdi. Rivâyete göre, Dahhâk, Mir-das adlı bir Arap hükümdarının oğludur. Günün birinde iyi bir insan kılıfına giren şeytanın telkiniyle babasını bahçede hazırladığı bir kuyuya düşürerek öldürmüş ve yerine hükümdar olmuştur. Bundan sonra şeytan bir başka insan kılıfına girerek Dahhâk'a aşçı olmuş, bir münasebetle iki omuzundan öpmüş ve bu öpüşle orada iki kara yılan meydana gelmiştir. Bu yılanları ne kadar kesmişlerse de yine de yerinde yenisinin bitmesini engelleyememişler. Bunun üzerine şeytan bir doktor kılıfına girerek, yılanların başlarının kesilmesi yerine onlara birer insan beyni verilmesini tavsiye etmiş. Nihayet onsekiz çocuğundan onyedisi yılanlara yedirilmiş olan Gâve adlı bir demirci, önlüğünü bayrak (Farsçası drefş) yaparak etrafına topladığı halkla beraber isyan edip Dahhâk'ı tahttan indirip yerine Feridun'u geçirmiş.

- 3 Ey bahar, bu nasıl adâlettir Allah aşkına? Bülbul'un vakti hep ağlamakla geçer, gonca hep güler.
- 4 Şarap düşkünü âşıkların meclisi kızıştıkça coşkunlar ağlar, edepsizler güler.
- 5 Görüş ve düşüntüş sâhibi olanlar gündüzün güneşini, geceyi aydınlatan mumu ne yapsınlar; onlar gece gündüz güler bir güzellik isterler.
Çünkü ne mumun, ne de güneşin ışığı devamlıdır.
- 6 Çok kişi öfkelendiği zaman güler; pervâne bunu bilme diğinden mumun gülüşüne aldanır.
- 8 Necâti hasret ile o kadar ağlar ki, zevk ve safâ meclisinde yüksek soylu pâdişâh onun haline güler.

15 Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

- 1 Gönül cemâl-i muanber-nikâb ile oynar
Hakir zerreyi gör k'âfitâb ile oynar
- 2 Niçün hemîşe eğilüp öper lebün zülfün
Ne hindûdur bu ki yâkut-ı nâb ile oynar
- 3 Yetimler gibi şâhâ iki gözüm bebeğî
Mahallen içre oturmuş türâb ile oynar
- 4 Fakîr iken kademünde ganî olup çeşmüm
İkisi de bile dürr-i hoşâb ile oynar
- 5 Ruh u lebün ko gönül kim zübâb u pervâne
Çün ölümi gele şem' ü şarâb ile oynar
- 6 Gamunla ahumı görüp rakib raks eyler
Karanu gicede şeytân şlhâb ile oynar
- 7 Rakib ile işigünde Necâtî subh ideli
Çemende bûlbûli gördüm gurâb ile oynar

1 Gönül anber renkli peçeli güzel yüz ile cilveleşir; şu zavallı zerreyi gör ki güneş ile oynuyor.

Sevgilinin yanağı güneşe, gönül de güneşin kaldırdığı toz zerrelere benzetilmektedir.

2 Niçin saçın dâimâ eğilip dudağını öpüyor; bu nasıl bir Hintlidir ki saf yâkût ile oynuyor?

«Hindû» kelimesi hem Hindistan'dan kıymetli mal getiren tüccar, hem de siyah köle mânâsındadır. Burada her ikisi ne de işaret edilmiştir.

3 Ey sultânım, iki gözümün bebeği mahallenin içinde oturmuş toprakla oynamaktadır.

Şâir burada sevgilinin mahallesinin toprağına kapanıp yüzünü gözünü sürdüğünü, dolayısıyla de ona yalvardığını söylemek istiyor.

4 Fakir iken senin ayağıyla gözlerim zengin oldu; ikisi de bile parlak incilerle oynuyorlar.

Burada «kademinde» deyimi «senin ayağına sürdüğüm için» mânâsına geldiği gibi «senin gelişinle, teşriünle» mânâsına da alınabilir. Gözün parlak incilerle oynaması, sevincinden inci gibi gözyaşları dökmesidir.

5 Yanağını ve dudağını bırak gönül, onlara yanaşma; ölmü gelen kara sinek ve pervâne mumla ve şarapla oynar.

6 Gamunla ettiğim âhı görüp rakib rakseder; nasıl ki karanlık gecede şeytan şihâb ile oynar.

Şeytânın şihabla oynayışı iki ayrı inançla ilgilidir. Bunlardan birisine göre, şeytan melekler âlemine bir şeyler öğ. renmek için yanaştıkça ona şihab (kayan yıldızlar) atılır. Diğerine göre, bilhassa evlerde ateş söndürülmeden veya açıkta bırakılmaz, çünkü şeytan kıvılcımla (şihab) oynamayı sever ve böylece yangın çıkmasına vesile olur. Bu yüzden ateşi külle örterler.

7 Senin eşiginde Necâti rakib ile sabahlayalıberi, gördüm ki bülbül de çimende kargalarla oynamaya başladı.

Burada bir tezâd sanatı vardır: Âşık rakib ile uyuşmadığı gibi bülbül de karga ile bir arada bulunamaz.

16 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Gönlüme gâh nesteren ü geh semen gelür
Derviş ölüsine nice yerden kefen gelür
- 2 Cânlar virürin ölmeğe hecründe şöyle kim
Tâbût ile kefen bana serv ü semen gelür
- 3 Sünbül saçunla nergis-i bîmârün özleyen
Bâd-ı sabâ gibi kamu yoldan esen gelür
- 4 Ben ol dehâna yok dir isem söz gelür bana
Yok yırden âdemî söz işitmek neden gelür
- 5 Seng-i cefâyı yazmaz urur çarh-ı bîvefâ
Ben mu'tekid ana ki başa yazılan gelür
- 6 Meyl iderüz Necâtî gibi tevbeye velî
Ey hâce korkaruz yine vakt-i çemen gelür

- 1 Gönlüme gâh ağustos gülü, gâh ak gül gelir; derviş ölü-
süne nice yerden kefen gelir.

Nesteren ve semen ikisi de beyaz renkli güllerdir.

- 2 Senin ayrılığından dolayı ölmeyi o kadar candan iste-
rim ki, tabut ile kefen bana servi ve ak gül gibi gelir.

- 3 Senin sünbül saçınla nergis gibi hasta gözlerini özle-
yenler bahar yeli gibi her taraftan sağ esen gelirler.

Sünbül ve nergis baharda açılan çiçeklerdendir.

- 4 Ben o ağıza yok dersem bana söz gelir; bir insan yok
yere neden söz işitsin?

*Ağız o kadar küçüktür ki yok olarak tanımlanır. Şâir bura-
da «yok» kelimesiyle oynamaktadır.*

- 5 Vefâsız felek cefâ taşını sayısız hesapsız vurur; ben ona
inanırım ki başa yazılan gelir.

*Şâir «yazmaz» kelimesi ile «yazılan» kelimesinin mânâla-
rıyla oynamaktadır.*

- 6 Necâti gibi tövbe etmeye niyetimiz var, fakat ey hoca,
korkarız ki çimenler açılıp zevk ve işret vakti gelir de
tövbemizi tutamayız.

17 Mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün

- 1 **Güzelde murâd ân olur endâm değüldür
Keyfiyyet olur meyde garaz câm değüldür**
- 2 **Toğrusı bu kim kâmet-i dildârum öninde
Serv-i çemenün turuşı endâm değüldür**
- 3 **İlerde delü kanlu idi bâde be-gâyet
Duruldu biraz şimdi inen hâm değüldür**
- 4 **Kış günleri geldi hele ben bildüğüm oldur
Hasretle geçen giceler eyyâm değüldür**
- 5 **Zülf ü ruhu şeydâsına kim diye Necâtî
Kim düni günü kadr ile bayram değüldür**

— 17 —

- 1 Güzelden murad çekici bir güzelliştir, boy bos değildir; şarapta aranan iyiliği veya kötülüğü, yâni verdiği keyiftir, kadeh değildir.
- 2 Doğrusu bu ki, sevgilinin boyunun önünde çimendeki servinin duruşuna endam denemez.
- 3 Eskiden şarap zorlu delikanlı idi; şimdi biraz duruldu o kadar çığ değildir.

Burada dinlenmiş şarap övülmektedir.

- 4 Kış günleri geldi, benim bildiğim odur ki hasretle geçen geceler zamandan değildir, hayattan sayılmaz.
- 5 Ey Necâti, saçı ve yanağı uğruna divâne olmuşların gecesi gündüzü Kadir gecesi ve bayram günü değildir, diye kim diyebilir?

«Gecesi Kadir, gündüzü bayram olmak» bahtiyar olmak, keyfi yerinde olmak demektir. Saçın siyahlığı Kadir Gecesine, yüzün parlaklığı güne benzetilmiştir.

18 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Lebüne cân u dili hatt-ı semen-bû getürür
Ki meyün sohbetine âdemi kaygu getürür
- 2 Ser-i kûyuna şarâb içmeyicek varımazın
Ten-i hâşâkümi ol gülşene bu su getürür
- 3 Niçe bir zühd ü vera' saflarını bozmağ için
Hat u hâlünle müjen leşker-i hindû getürür
- 4 Bana sensüz felekün şehd ü şeker sunduğunu
Sanuram kim yedi tasdan geçer ağı getürür
- 5 Hat u hâlin haberin virdi sabâ zülfünden
Döndi ol hâce-i hindûya ki dârû getürür
- 6 Ser-i kûyına akup gelse Necâtî gönlin
Ana benzer ki şifâhâneye sayru getürür

- 1 Dudağına can ve gönülü yasemin kokulu ayva tüyleri getirir; çünkü şarabın sohbetine insanı kaygu getirir.

*Ayva tüyleri güzelliği kıymetten düşürür, şâiri kaygulan-
dıran da budur. Kaygulu insan, içi karanlık olan insandır.
«Gönlü kara, günü kara» deyimleri, kaygulu insanı ifade
eder. Ayva tüyleri de kara oluşu yönünden kayguya benze-
tilmektedir. Kırmızı renkli dudak da şaraba benzetilmiştir.*

- 2 Senin mahallene şarap içmeyince varamam; çör-çöp gi-
bi olmuş tenimi o çiçek bahçesine bu su getirir.
- 3 Nice ham sofularla haramdan sakınanların saflarını
bozmak için ayva tüylerin ve beninle kirpiklerin hind
askeri getirir.

*Burada tüyler, ben ve kirpikler kara renklerinden dolayı
hindûya veyâ Hind askerine benzetilmiştir.*

- 4 Sensiz bana felek bal ve şeker sunsa, yedi tasdan geç-
miş ağı getiriyor sanırım.

*(Buradaki felek — yedi tas — zehir münasebeti için 2 sa-
yılı kasidenin 31. beyittinin açıklamasına bakınız.)*

- 5 Zülfünden gelen bahar yeli, ayva tüylerinle beninin ha-
berini verdi; o hindli tâcire benzer ki ilâç getirir.

*Saç siyahlığı dolayısıyla «hindû» kelimesinden kinâye yo-
luyla Hindistan'a, hap şeklinde olan benle, toz gibi ayva
tüyleri de ilâca benzetilmektedir.*

- 6 Necâti gönlünü alıp senin mahallene varsa, şifâ yurdu-
na hasta getirene benzer.

19 Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

- 1 Nigâra gâh güneş gâh olur kamer dîrler
Görün o bi-bedelün yüzine neler dîrler
- 2 Yüzün görüp sevinenler saçundan ağlamasun
Ki tanladan gülen ahşama dek güler dîrler
- 3 Hevâ-yı ışk ile hâk olanundurur meydân
Bu od ile tutuşup sabr iden yeğer dîrler
- 4 Ölüp isem berü gel yüzünü görüp öleyin
Bahâr günleridür mevsim-i sefer dîrler
- 5 Güzeller ağlamayana ne derdi var dîrler
Kan ağlayana gülerler zî bi-haber dîrler
- 6 Necâtî sarhoş olur zâhid olımaz yârân
Meseldurur ki ere bir hüner yiter dîrler

- 1 Sevgiliye gâh güneş, gâh olur kamer derler; görün o eşi ve benzeri olmayanın yüzüne neler diyorlar.

«Yüzüne neler derler» deyimi, hem «yüzünü nelere benzetiyorlar», hem de «yüzüne karşı ne küstâhlıklarda bulunuyorlar» mânâlarında olup, burada daha çok ikincisi kasdedilmiştir.

- 2 Yüzünü görüp sevinenler saçından ağlayıp şikâyet etmesin; çünkü «tan vaktinden gülen akşama dek güler» derler.

Burada bir atasözünün anlamı üzerinde şâir oynamaktadır. «Tan vaktinden gülenin bütün günü sevinçle dolu olur» anlamı «akşama sevinci biter, hüznü başlar» şeklinde de yorumlanmıştır. Yüz güneşe benzetilerek tan vaktine ve saç da siyahlığı dolayısıyla akşama nisbet edilmektedir.

- 3 Meydan aşk hevesiyle, aşk uğruna toprak olanındır; bu ateşle tutuşup sabr eden murâdına kavuşur, derler.
- 4 Beri gel, ölürsem de yüzünü görüp öyle öleyim; derler ki bahar günleri sefer mevsimidir.
- 5 Güzeller ağlamayana «acabâ ne derdi var» derler de, kan ağlayana gülerler «zavallı gâfil!» derler.
- 6 Necâti, dostlar sarhoş olur, ham sofı olmazlar; meseldir «ere bir hüner yeter» derler.

20 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Yâr ile kon beni beni ol yâr yeğ bilür
Biçâre andelibini gülzâr yeğ bilür
- 2 Zülf-i dırâz derdini benden sor ey tabîb
Uzun gece belâsını bîmâr yeğ bilür
- 3 Arturmaz âdemîyi meğer kim mezâd-ı ışk
Her nesnenün bahâsını bâzâr yeğ bilür
- 4 İzün tozın sabâ yili satar direm direm
Misk ü âbîr kadrini attâr yeğ bilür
- 5 Ey gül bu gussa kıssasını sor Necâtiye
K'ahvâl-i ışkı bûlbûl-i bîdâr yeğ bilür

— 20 —

- 1 Sevgilimle bırakın beni, beni o sevgili iyi bilir; zaval-
lı öksüz bûlbûlünü gül bahçesi iyi bilir.
- 2 Uzun saçın derdini benden sor ey hekim; uzun gecele-
rin belâsını hasta iyi bilir.
- 3 Aşk mezâdından başkası insanın değerini artırmaz; her
nesnenin pahasını pazar iyi bilir (pazarda belli olur).
- 4 Bahar yeli izinin tozunu dirhem dirhem satar, misk ile
anberin kadrini attar iyi bilir.
- 5 Ey gül bu kederin hikâyesini Necâti'ye sor ki, aşkın
ahvâlini uykusuz bûlbûl iyi bilir.

21 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Zülf-i müşgînün ki cânâ mâhtâb üstindedür
Sanasın tâvûs-ı kudsî âfitâb üstindedür
- 2 Fitne vü âşûb-ı çeşmün görelî nergis müdâm
Mest-i lâ-ya'kıl olup her demde hâb üstindedür
- 3 Goncadan vâsf-ı dehânun işidüp ey gül-izâr
Hançer-i bürrân çeküp sûsen itâb üstindedür
- 4 Vâsf-ı hüsnün her seher gülşende bûlbûl bir varak
Okıdukça gonca vü güller hicâb üstindedür
- 5 Dâne-i hâl-i siyâhun aksi çeşmümde şehâ
Hoş vatan dutmuş velî bünyâdı âb üstindedür
- 6 İnledüğüm dilberâ dolâb gibi subh u şâm
Bu ki cismüm dem-be-dem yaşumla âb üstindedür
- 7 Ey Necâtî lâ'l-i nâbı üzre hâlî dilberün
Bir mekesdür kim makâmı kand-i nâb üstindedür

- 1 Ey sevgili, dolunaya benzeyen yanağının üstündeki misk kokulu saç, sanki güneş üstündeki cennet tâvûsudur.
- 2 Senin gözünün fitne ve kargaşalığını görelî beri, nergis durmadan aklını yitirecek kadar sarhoş olup uyku hâlinindedir.

Burada «Fitne uyumaktadır, Allah onu uyandırana lânet etsin» hadîsi hatırlanmalıdır.

- 3 Ey gül yanaklı, goncadan senin ağzının vafnını işiten susam keskin hançer çekmiş, onu azarlamaktadır.
- 4 Bûlbûl gül bahçesinde her seher senin güzelliğinin vafnında bir sayfa okudukça goncalar ve güller utanıp saklanmakta veya kızarmaktadır.
- 5 Ey pâdişâh, siyah beninin dânesinin aksi gözümde ne güzel vatan tutmuştur ama temeli su üstündedir.
- 6 Ey sevgili, sabah vaktinde dolap gibi inlediğim bundandır ki, cismim her zaman gözyaşından su üstündedir.
- 7 Ey Necâtî, dilberin saf yâkûta benzeyen dudağının üstündeki beni, saf şeker üstüne konmuş bir sineğe benzemektedir.

22 Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

- 1 **Habîb âşîka cevır itmese habîb olmaz
Tabîb nicesîn öldürmeşe tabîb olmaz**
- 2 **Gözüm yaşından umardım kapun tavâf itmek
Velî çok akçalı olur ki hac nasîb olmaz**
- 3 **Habîb işiği rakibe şeref virürdi velî
Çemende gezmek ile zâğ andelîb olmaz**
- 4 **Bilâd-ı Çine senün gibi bir sanem heyhât
Diyâr-ı Rûma saçun gibi bir salîb olmaz**
- 5 **Bütün cihânda gönül ışk ile olur makbûl
Kamu diyârda ehl-i hüner garîb olmaz**
- 6 **Habîb vashını dil kendüden dahi günîler
Necâtiyâ kim ola böyleye rakîb olmaz**

— 22 —

- 1 Sevgili âşığa zulmetmese sevgili olmaz; tabib nicesini öldürmese tabib olmaz.
- 2 Çok gözyaşı döktüğüm için kapının çevresinde dönüp dolaşmağı umuyordum; lâkin parası çok nice zengin vardır ki onlara hacca gitmek nasib olmaz.
- 3 Sevgilinin eşiğinde bulunmak rakibe belki şeref verirdi, lâkin bahçede gezmekle karga bülbül olmaz.
- 4 Çin ülkelerinde senin gibi put nerede... Rum diyârında saçın gibi bir haç olmaz.

Burada «Rum diyârı» ile kastedilen Anadolu'dur. Anadolu'ya Diyâr-ı Rum denildiği, Romalılar ve onların devamı olan Eizanslılar Hristiyan olduğu için şâir bu kelime üzerinde oynamaktadır.

- 5 Bütün dünyâda gönül aşk ile makbûl olur; hiçbir yerde hüner sâhibi insan garib ve perişan olmaz.
- 6 Sevgiliye kavuşmayı gönül kendinden dahi kıskanır; ey Necâti böyle bir güzele rakib olmayacak olan kimdir?

23 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Şol ki tecrid olmaz tâc ü kabâdan geçemez
Halka-i bezm gibi ehl-i safâdan geçemez
- 2 Geçmelü oldı gönül za'f ile çenberlerden
Ne havâdur bu ki ol zülf-i dü-tâdan geçemez
- 3 Meyl ider dâne-i hâküne gönül murgı velî
Zülf-i miskîni koyup dâm-ı belâdan geçemez
- 4 Vasla mâni' yoğ idi olmasa seylâb-ı sîrişk
Kamudan geçdi gönül hastası mâdan geçemez
- 5 Beli mîhrâb-ı ibâdetde iki büküldi
Zâhidî gör ki dahi bâb-ı riyâdan geçemez
- 6 Sîneme vâde-i vâsl itmiş idi tîr-i müjen
Dil takâzâ ide diyu bu yanadan geçemez
- 7 Sâkîyâ bezm-i mahabetde Necâtî-i levend
Bâdeden geçdi leb-i rûh-fezâdan geçemez

- 1 Dünyâda arınıp soyunmayan, taç ve hırkadan geçmeyen kimse, halka olup meclis kuran gönül ehli kimse olarak geçinemez.

Bu beyitteki «geçemez» fiili, «halka» kelimesiyle birlikte kullanılınca, «geçmek, mürûr etmek» mânâsını hatırlatmakla beraber «geçinmek, kendisini öyle göstermek, taklid etmek vs.» mânâsına da gelir. Burada, bu ikincisi daha kuvvetli görünüyor.

- 2 Gönül o kadar zayıfladı ki, çenberlerden geçecek hâle geldi; bu nasıl bir hevesdir ki iki katlı zülüften geçemez!

«Hevâ» burada hem «hava, rüzgâr, yel» mânâsında, hem de «heves, arzu, istek» mânâsında kullanılmıştır. «Geçmek» fiili de hem «geçmek» hem de «vazgeçmek» mânâlarında kullanılmaktadır. Bu beyitte cambaz mazmûnu vardır. Çünkü «çenberler» ve «iki katlı» ip ve «geçmek» üslûsü cambazı hatıra getiriyor. Fakat asıl söylenen «gönül o kadar zayıflayıp çenberlerden geçecek hâle geldiği halde yine de o zülfün aşkından vazgeçmiyor, bu nasıl iştir?» şeklinde ifa edilebilir.

- 3 Gönül beninin dânesine meyl eder fakat o misk koku-lu ve renkli saçı koyup belâ tuzagından geçemez.

- 4 Gözyaşı seli olmasaydı vuslatı engelleyecek hiçbir şey yoktu; gönül hastası her şeyden geçer de sudan geçemez.

Buradaki «geçemez» fiili «geçmek, aşmak» mânâsından çok «vazgeçmek, bırakmak, fedâ etmek» anlamında kullanılmıştır. Çünkü hasta için sudan geçmekten çok, su içmekten vazgeçmek, su içmeyi bir yana komak söz konusu olabilir.

- 5 Ham sofuyu gör ki, mihrab önünde ibâdet ede ede belâ iki bîkûldü de hâlâ ikiyüzlülük kapısından geçemez.

İbâdetle insanın manevî mertebesi yükselir. Halbuki zâhid o kadar ibâdet ettiği, belâ ibâdetten kamburlaştığı halde ikiyüzlülük makamında kalmış, oradan ileri geçememiştir. Burada bir de eğilerek kapıdan geçmek vardır.

- 6 Kirpiğinin oku gelmek için bağrıma söz vermişti; gönül serzenişte bulunup niye sözünü tutmadın, der diye bu taraftan geçemez.

- 7 Ey sâki, muhabbet meclisinde genç Necâti şaraptan geçti de rûha neşe veren kırmızı dudaktan geçemez.

24 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Şevk-ı ruhsârunla dîl zülf-i dü-tâdan korkmaz
Ârzû-yı genc idenler ejdehâdan korkmaz
- 2 Eydünüz uşşâkı zâhid nâr ile korkutmasun
Ârif olan irteye kalan belâdan korkmaz
- 3 Işk elinden akl âciz olduğun ayb eylemen
Bir raiyyet var mıdur kim pâdişâdan korkmaz
- 4 Rıhlet eyyâmında gamdan incine sanma beni
Korkulu yollarda kişi âşinâdan korkmaz
- 5 Eşk ü âhumdan sakınmaz lâcerem serv ile gül
Cûydan incinmez ü bâd-ı sabâdan korkmaz
- 6 Ol cefâgâr eylemez feryâd u âhumdan hazer
Cennetün handan güli bâd-ı sabâdan korkmaz
- 7 Düşmanı yâr idinüp yârum unuttı yârını
Yarını anmaz diriğâ ol Hudâdan korkmaz
- 8 Havf ider sanma mahallende Necâtiden rakîb
Pâdişâhum bellidür kim seg gedâdan korkmaz

— 24 —

- 1 Gönül yanaklarının coşkun arzusuyla iki katlı saçdan korkmaz; hazîne peşinde olanlar ejderhâdan korkmaz.
- 2 Söyleyiniz hamsofuya, âşıkları ateşle korkutmasın; iç bilgisine sâhib olan kişiler yarına kalan belâdan korkmaz.
- 3 Aklın aşk elinden âciz olduğunu ayıplamayın; tebasından olup da pâdişâhtan korkmayan var mıdır?
- 4 Göç vaktinde beni gamdan incinir sanma; kişi korkulu yollarda tanıdık kişiden korkmaz.
- 5 Servi ve gül âhımdan ve gözyaşımдан elbette sakınmaz, ne diye ırmaktan incinip bahar yelinden korksunlar?
- 6 O cefâlı sevgili âhımdan ve feryâdımdan sakınmaz; çünkü cennetin açılan gülü sabâ yelinden korkmaz.
- 7 Sevgilim düşmanı dost edinip kendi yârini unuttu; yazık o Tanrıdan korkmaz yarın neler olacağını hatırına getirmez.
- 8 Rakib mahallende Necâti'den korkar sanma sultânım, bellidir ki köpek dilenciden korkmaz.

25 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Nice dırsın ey gönül kim hecrden cân ağlamaz
Ya'nî kimse var mıdur bu derd ile kan ağlamaz
- 2 Ey gözüm ebr-i bahârî geh yağar geh açılır
Âlem içre sencileyin kimse yeksân ağlamaz
- 3 Âh u zârüm işdürsin nevbahâr-ı hüsn için
Şöyle bil bād-ı havâdan ebr-i nisân ağlamaz
- 4 Her biri bir gevher olsa eşk-i bi-pâyânımın
Yoluna harc eylemekden çeşm-i giryân ağlamaz
- 5 Nice gıce ola kim yaş yirine encüm döküp
Dermendün hâline gerdün-ı gerdân ağlamaz
- 6 Gönlüm ol zülf-i dilâver key katı itdi zebûn
İki kâfirden eğerçi bir müselmân ağlamaz
- 7 Nâle kıl kim alasın nâmerd dünyâdan murâd
Ana süt virmez Necâtî tâ ki oğlan ağlamaz

— 25 —

- 1 Ey gönül, nasıl dersin ki can ayrılıktan ağlayıp şikâyet etmez; yâni bu derd ile kan ağlamayan kimse var mıdır?
- 2 Ey gözüm, bahar bulutu bile gâh yağar gâh açılır; bu dünyâda kimse sencileyin durmadan ağlamaz.
- 3 Güzelliğın baharı için âh edip inlememi işitiyorsun, şöyle bil ki nisan bulutu boşuna ağlamaz.
- 4 Bitmez tükenmez gözyaşımın her biri bir inci olsa da ağlayan gözüm yoluna harcamaktan şikâyet etmez.
- 5 Bu nasıl gecedir ki, dönen felek derdlinin hâline gözyaşı yerine yıldızları döküp ağlamıyor.
- 6 Bir Müslüman iki kâfirden şikâyet etmez ama ne var ki, gönlümü o gönüller alıcı saçlar adamakıllı güçsüz ve dermansız kıldı.

Burada «bir Müslüman iki kâfire bedeldir» sözüne işâret vardır.

- 7 İnleyip ağla ki alçak dünyâdan istediğini alasın; ey Necâtî oğlan ağlamayınca ana süt vermez.

26 Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

- 1 Yüzün gülzârına sünbül saçun saç kim nikâb olmaz
Çerâğ-ı meclis-efrûza zalâm-ı şeb hicâb olmaz
- 2 Gidersün ko kara zülfün sabâ yîli yanağundan
Kı nevrûz olıcak dîrler güneş üzre sehâb olmaz
- 3 Gam-ı mihnetle yanardum hatuna tâbî' olmasam
Ne şübhe yanar odlara şu kim ehl-i kitâb olmaz
- 4 Hidâyet nûrına mânî' değüldür câm-ı yâkûtî
Kı sırça hâîl-i ferr-i zıyâ-yı âfitâb olmaz
- 5 Kaçan lâîk olur ehl-i safâ bezmine şol kîmse
Kı hasret odına bağı döne döne kebâb olmaz
- 6 Didüm yolunda ey dilber ne çok âşıkların ölmüş
Dîdî kim Kâ'be yolında ölenlere hisâb olmaz
- 7 Gözi yaşlu gider dâîm Necâtî kûy-ı cânâna
Tarîk-ı Kâ'be müşkildür kamu yîrlerde âb olmaz

1 Yüzünün çiçek bahçesine o sümbül saçını saçsan da peçe gibi kapatır diye korkumuz yok; meclisi aydınlatan kandili gecenin karanlığı perdeleyemez.

2 Bırak bahar yeli kara saçını yanağından gidersin, çünkü nevrüzde güneşin üzerinde bulut olmaz.

(Nevrüz kelimesi için 4. kasidenin 11. beyitinin açıklamasına bakınız).

3 Yazıya benzeyen ayva tüylerine bağlanmasam mihnet acısıyla yanardım; kitaba inanmayan kişi elbette ateşlere yanar.

Burada imânın şartlarından biri olan Tanrı'nın elçilerine gönderdiği kitaplara inanmak belirtilmiştir. İnsanı cehennem ateşinden kurtaracak olan imândır.

4 Yâkût renkli şarabın kadehi doğru yolu aydınlatan nûra engel değildir; çünkü sırça güneş ışığının parlaklığını gizleyemez.

5 Hasret ateşinde döne döne bağı kebâb olmayan kişi, gönlü arınmış kimselerin meclisinde bulunmaya nasıl lâayık olur?

6 Dedim ki «Ey sevgili, yolunda ne çok âşıkların ölmüş!»; dedi ki «Kâbe yolunda ölenlerin hesabı belli olmaz.»

7 Necâtî sevgilinin mahallesine dâimâ gözü yaşlı olarak gider; çünkü Kâbe yolları çetindir, her yerde su bulunmaz.

27 Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Benüm serv-i hırâmânüm cemâlün tâze bâğ olmuş
Ruhun güllerinün kızılı kızıl ağı ağ olmuş
- 2 Mahabbet sebzezârında biter çok lâleler ammâ
Bulunmaya benüm gibi cefâdan bağı dâğ olmuş
- 3 Yüzini gösterüp gizler leb-i lâ'îni cânâne
Dirîğâ mevsim-i gülde mey-i nâba yasağ olmuş
- 4 Eğilmesün diyu âhum yilinden sakınup her dem
Rakîb-i kelb ol servün nihâlne dayağ olmuş
- 5 Gönül çün âşıkun işi yakılmakdur yıkılmakdur
Cihânda kimse var mı ışk ucından od ocağ olmuş
- 6 Necâtî derdmend iken kapun dârüşşifâsından
İnâyet şerbetin nûş eyleyüp filhâl sağ olmuş

— 27 —

- 1 Ey benim salınan servi boylum, güzelliğin tâze bağ gibi; yanağının güllerinin kızılı kızıl, akı ak olmuş, ne kadar güzel olmuşlar!
- 2 Muhabbet bahçesinde çok lâleler biter ama, benim gibi cefâdan bağı yaralanıp dağlanmış bulunmaz.
- 3 Sevgili yüzünü gösterip de yâkût renkli dudağını gizliyor; eyvâh, bahar mevsiminde saf şarap içmeğe yasak olmuş!
- 4 Âhımın yelinden eğilmesin diye her dem köpek rakib o servi fidanı boyluya dayak olmaktadır.
- 5 Ey gönül, âşığın işi yakılmak yıkılmaktır; cihanda aşk dolayısıyla od ocak olmuş, mal mülk edinip râhata kavuşmuş var mı?
- 6 Necâti derdli iken senin kapının şifâ yurdundan lûtuf şerbeti içmiş, hemen sağalmıştır.

28 Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Tutupdur zülfün ucından cemâlünle cihân âteş
Giceyle olıcak halka katı eyler ziyân âteş
- 2 Aceb midür nasihat eyledükçe inlese gönlüm
Bilürsin üstine su sepseler eyler figân âteş
- 3 Gam u gussa üşüp gönlüm evin yıkdukları budur
Ki etrâfa ulaşmaya derûnumda yanan âteş
- 4 Eğer didâr ümîdi olmayaydı bâğ-ı cennetde
Cehennem gibi olaydı gül ile ergavân âteş
- 5 Gerek ağla gerekse gül cihân fâriğdur ey bülbül
Kimine âteş olur gül kimine gülsitân âteş
- 6 Beni senden sovutmağa sevâdın ekşidür nâsıl
Bilür kim sırke ile yeğ söyünür bî-gümân âteş
- 7 Necâtî gönlünü her dem ider bir lâle-ruh yağma
Sanasın Bursa şehridür ki yakar her zaman âteş

— 28 —

- 1 Zülfünün yüzünden cihânı güzelliğınle ateş sarmaktadır; ateş geceyle olunca halka daha çok zarar verir.
- 2 Nasihat eyledikçe gönlüm inlese şaşılır mı? Bilirsin ki üstüne su sepeleyince ateş figan eder.
- 3 Gam ile kederin üşüp gönlümün evini yıktıkları, içimde yanan ateş etrafa ulaşmasın diyerdir.
- 4 Eğer cennet bağında sevgiliyi görmek ümidi olmayaydı, gül ile erguvan ateş kesilip her taraf cehennem gibi olurdu.
- 5 Gerek ağla, gerekse gül ey bülbül, dünyâ kendi keyfindedir, aldırılmaz; kimine ateş gül olur, kimine de gül bahçesi ateş.
- 6 Beni senden soğutmak için nasihatçi kara suratını ekşitiyor; biliyor ki ateş elbette sirkeyle daha iyi söndürülür.
- 7 Necâti'nin gönlünü bir lâle yanaklı durmadan yağma ediyor; sanırsın ki ateşin her zaman yaktığı Bursa şehridir.

Bursa, târihinde birçok büyük yangın geçirmiştir. Burada ona işâret vardır.

29 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Dil sevinür yanağunda hat-ı hoş-bû olıcak
Uğrının günü doğar ay karanu olıcak
- 2 Dostum böyle yabanlar mı gözetmek yaraşur
Gamze-i mest harâmî gözün âhu olıcak
- 3 Hâk-i kûyun var iken cennet anılmak sanemâ
Şuna benzer ki teyemmüm ideler su olıcak
- 4 Âşık olalı gam u gussadurur hep yidüğüm
Ki muhâlif yimek ister kişi sayru olıcak
- 5 Umaruz kim baka bizden yana ol rûh-ı revân
Akabınca işümüz na'ra-i yâ hû olıcak
- 6 Bûy-ı zülfünü sabâdan işidüp nâfe-i Çin
Didi ben Rûma varup neyleyeyüm bu olıcak
- 7 Söze uymaz diyü siz bana delü dimen kim
İşini gayra inanmaz kişi uslu olıcak
- 8 Ey gönül ben acabâ nice gelem kendüme kim
Göricek bihod olup ölürin ayru olıcak
- 9 Kim kabûl ide Necâtî seni kim dost dimiş
Varmazam sohbeta şimden gerü ben o olıcak

- 1 Yanağında misk renkli ayva tüyleri olunca gönül sevinir; ay karanlık olunca hırzısın günü doğar elbette.
- 2 Sarhoş gamzen yol kesen haydut, gözlerin de âhû oldu diye böyle yabanlar mı gözetmek, başkalarına mı bakmak yakışır, sevgilim?

Yol keşenler ve âhûlar tenhâ yerlerde bulunur. Buradaki «yabanlar gözetmek» deyimi, uzaklara bakmak, bana bakmamak, yakınında bulunanları görmemek mânâsına da alınabilir.

- 3 Ey put gibi güzel, senin mahallenin toprağı dururken cernetin adını anmak, su varken teyemmüm etmeğe benzer.
- 4 Âşık olalı beri gam ve keder yiyorum, çünkü kişi hasta olunca hep aksine şeyler yemek ister.
- 5 Durmadan arkasından «yâ hû» diye seslenirsek umarız ki o rûh gibi giden sevgili bizden yana bakar.

«Yâ hû» deyimi dilimizde «hey oradaki, arkadaşı, ahabba vs.» mânâlarında kullanılmakla beraber bir de «Allahaismarladık, güle güle» mânâları da vardır.

- 6 Saçının kokusunun ününü işitip Çin miski dedi ki «Bunun gibi bir koku varken ben Anadolu'ya varıp da ne yapayım?»
- 7 «Ne söylesek dinleyip uymuyor» diye bana deli demeyin; akıllı kişi işinde başkasına kulak verip inanmaz.

Şâir demek ister ki «benim sizin nasihatlerinize aldırma-yışım, sandığınız gibi deliliğimden değil, aksine akıllılığım-dandır.»

- 8 Görünce kendimden geçiyorum, ayrılınca ölüyorum; ey gönül, acaba ben kendime nasıl geleyim?

- 9 Dost «Mâdem ki o var, ben şimdiden sonra sohbete varmam» demiş; seni şimdi kim kabul eder ey Necâtî?

Sohbetler, o sevgili için düzenlenmektedir. Eğer sevgili Necâtî'nin yüzünden sohbete gelmekten ayak çekerse, elbette kimse Necâtî'yi meclise dâvet etmez, hattâ dâvetsiz gittiğinden de kovulur.

30 Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

- 1 Lebün letâfeti söylense goncanun sözi yok
Sözün letâfeti anılsa şekkerün tuzi yok
- 2 Aceb nice hareket itdi serv kâmetüne
Ki nergisün anı gülşende görecek gözi yok
- 3 Dehânun ile miyânundurur eğer var ise
Vefâlarun gibi bir adı var kendüzi yok
- 4 Cefâ denizine düşdüm kenâra yok çâre
Belâ dünine sataşdum meded ki gündüzi yok
- 5 Güneş yüzini görüp eskilendi bedr-i münîr
Tana kalup tapuna gelmeğe senün yüzi yok
- 6 Kapuna göz yaşı ilten saâdet ehli olur
Necâtinün dimesünler ki gökde yıldızı yok

— 30 —

- 1 Dudağının letâfeti söylense gonca susar, ben de varım diyemez, söyleyecek sözü yoktur; her nerede ki sözünün tatlılığı anılsa şeker lâfa karışamaz.
- 2 Senin boyuna karşı servi nasıl bir harekette bulundu ki, çiçek bahçesinde nergis ona bakamaz.
- 3 Varsa bir ağzın ve belin vardır ki vefâların gibi adı var kendi yoktur, o kadar küçük ve incedirler.
- 4 Cefâ denizine düştüm, kıyıya ulaşmanın çâresi yok; öyle bir belâ gecesine çattım ki gündüzü yok.
- 5 Parlak ay senin güneş yüzünü görüp revnakını kaybetti; bundan şaşırıp kalmıştır, senin huzûruna gelmeğe yüzü yoktur.

Bilindiği gibi, güneş doğunca ayın parlaklığı kaybolur, gökte bir silik leke hâlinde görülür; ayın sevgilinin yüzünü görünce revnakını kaybetmesi bundan yararlanarak yapılmış bir hüsn-i ta'lîl sanatıdır. Bundan başka genel olarak güneşin doğumuyla ayın ortadan kayboluşundan hareketle ayın güneş yüzü sevgilinin yanına gelmeye yüzü olmadığı söylenmiştir.

- 6 Senin kapına gözyaşı ileten mutluluğa erer; Necâti'ye gökte yıldızı yok demesinler.

Şâir, sevgilisinin gök gibi yüksek kapısında yıldız gibi gözyaşı dökmetedir; yani gökte yıldızı vardır, tâlihsiz değildir, öyleyse dilediğine erecektir.

31 Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

- 1 Cemâlün mushafı hakkı mübârek fâldür zülfün
Ki tâvûsî mürekkeble yazılmış dâldür zülfün
- 2 Meğer serv-i bülendünden yire düşmişdür anuñçün
Kararmış cümle endâmı şikeste-hâldür zülfün
- 3 Ne cân ile duralum biz siyâsetgâh-ı ıskunda
İki cellâddur gamzen iki çengâldür zülfün
- 4 Bu gün urmakda tutmakda katı sahhardur gamzen
Bu gün asmakda basmakda katı kattâldür zülfün
- 5 Necâtî her müselmânun görür kaydını ol kâfir
Bana geldükçe her dâim işi ihmâldür zülfün

- 1 Yüzünün mushafı hakkı için zülfün uğurlu bir faldır; tâvûsî mürekkeple yazılmış «dâl» harfine benziyor zülfün.

Eskiden mushaftan ve belirli bazı kitaplardan rastgele bir sayfa açılarak ilk gelen harf veya cümlelerin, mısraın yorumlanması suretiyle fal bakılırdı.

- 2 Her halde senin yüksek serviye benzeyen boyundan yere düşmüş olmalı ki, bütün endâmı kararmıştır, yaşlı ve kırıgındır zülfün.

Burada yere kadar uzanan siyah, dalga dalga veya büküm büküm saç söz konusudur.

- 3 Bizim ne canımız var ki, aşkının idam meydanında duralım; gamzelerin gibi iki cellâdı, saçların gibi iki çengeli var.

Eskiden ırza tecavüz, soygunculuk gibi çok ağır suç işlemiş olanları çengele asmak suretiyle idam ederlerdi.

- 4 Bu gün vurup tutmakta gamzen çok güçlü büyücüdür; bu gün asıp basmakta en öldürücü olan zülfündür.
- 5 Necâti, o kâfir zülûf bu gün her Müslümanın işini becerir; bana gelince her zaman ihmâl eder.

32 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Cevre mâyl olmasun yâri İlâhî kimsenün
Zulmi âdet eylesesün pâdişâhî kimsenün
- 2 Şâhid-i ışk idi yaşum kanlı çıkardun anı
Böyle mecrûh olmasun yâ Rab güvâhî kimsenün
- 3 Ben günehkârı bu gün men' itme sofi içmeden
Kim sorulmaz kimseden yarın günâhî kimsenün
- 4 Taşlar altında kalıpdur katı gönlünden elüm
Böyle nâçâr olmasun hâli İlâhî kimsenün
- 5 Âh u efgânım bu korkudan uyutmaz halkı kim
Sana düşünde düşe nâgeh nigâhî kimsenün
- 6 Ey güzellik bürcine horşid olan yakma beni
Yirde kalmaz çün bilürsin dūd-ı âhî kimsenün
- 7 Din Necâti gussadan gam çekmesün kim yokdurur
Âsitân-ı meykede gibi penâhî kimsenün

- 1 Ey Tanrım, kimsenin sevgilisi ızdırab çekirtmeyi huy edinmeye kalkmasın; kimsenin pâdişâhı zulmü âdet edinmesin.
- 2 Yaşım aşkımın şâhidi idi, onu kanlı çıkardın; yâ Rabbi kimsenin şâhidi böyle yaralı olmasın!
- 3 Ey sofı, günah işliyorum diye beni bu gün içmekten alıkoyma; yarın kıyâmet gününde kimsenin günahı kimseden sorulmayacak.
- 4 Senin katı gönlünden dolayı elim taşlar altında kalmıştır; yâ Rabbi, kimsenin hâli böyle perişan ve çâresiz olmasın.
- 5 Sana rüyâsında birinin gözü değer korkusuyla âhım ve feryâdım halkı uyutmuyor.
- 6 Ey güzellik burcunda güneş olan, beni yakma; bilirsin ki kimsenin âhının dumanı yerde kalmaz!
- 7 Deyin Necâtî'ye, kederim var diye üzülmesin; hiç kimse meyhâneden daha iyi bir sığınak bulamaz, oraya gitsin.

33 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Hâk-i pâyuna kul olduğum ne lâzım ben demek
Bendeye lâyıf mıdır sultânım evvel ben demek
- 2 Benlügi terk eyle mutrib nâleni dilsûz kıl
Bezm-i cândur ayb ola uşşâk içinde ten demek
- 3 Gül yüzünle sahn-ı gülşen şöyle zibâ oldu kim
Dostum ta'rif olupdur cennete gülşen demek
- 4 Pâydar olmaz güzellik ravza-i cennet gibi
Sen bilürsün ey yüzi cennet hele benden demek
- 5 Ben kulunçün dir imişsin kim bana cânın virür
Ölmek olur dostum olmaz sana yalan demek
- 6 Goncanun ağzına bakarken çemende andelib
Gülşenün ahvâlini câiz mıdır sûsen demek
- 7 Gonca-veş cân u surâhî hep ağız bir itdiler
İç diyu sofî Necâtiye ne lâzım sen demek

- 1 Kapında kul olduğumu benim söylemem gerekir mi? Kula senden önce söze başlayıp «ben» demesi veyâ sen varken kendinden bahsetmesi lâayık mıdır, sultânım?
- 2 Ey saz çalan, benliğı bırak da feryâdını gönül yakıcı kıl; can meclisidir bu, âşıkların içinde tenden bahsetmek ayıptır.
- 3 Çiçek bahçesinin yüzü, senin gül yüzünle öyle güzelleşti ki sevgilim, cennete çiçek bahçesi demek onu târif etmek olur, çünkü çiçek bahçesinin cennetten farkı kalmadı.
- 4 Güzellik cennet bahçesi gibi devâmlı olmaz; sen bilirsin ey cennet yüzü, hele benden demesi!
- 5 Ben kulun için «Bana canını verir» diyormuşsun; ölürüm de seni yalancı çıkarmam ey sevgilim.
- 6 Bûlbûl bir işâret için bahçede goncanın ağzına bakarken, çiçek bahçesinin ahvâlini susamın demesi câiz midir?

Gonca kapalı bir ağız şeklinde tasavvur edilmektedir, konuşmaya başlayınca yani açılınca gül olacaktır. Susamın yaprakları bu edebiyatta, hançer, kılıç, gibi âletlerin yanında bir de dile benzetilmektedir.

- 7 Can ve surâhi gonca gibi ağız bir ettiler; ey sofı, senin iç diye Necâtî'ye söylemenin ne gereğı var?

Cân görünmez, goncanın da görünmediğı için yok diye farzedilen bir ağız vardır. Sürâhinin içinde kırmızı renkli şarap vardır, goncanın içinde de kırmızı renkli gül yaprakları. Bunlar gonca-can-sürâhi arasındaki münasebetin bir yönüdür.

34 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü failün

- 1 Hakkâ budur ki sahn-ı cihân kem konak değül
İllâ ki ömr kâfilesi oturak değül
- 2 Dildâra senden olur ise bu'd-i maşrı kayn
Sa'y it gönül ki âşika Bağdâd ırak değül
- 3 Eşcâr eğerçi her varakı bir kitâbdur
İdrâki olmayana cihân bir varak değül
- 4 Kullâb gibi kendüye çekmekdurur işi
Mestâne gamzeler gibi zülfün atak değül
- 5 Bir dem mi vardur ey gözi sermest ü ceng-cûy
K'ol gamzeler bizüm ile kılıç bıçak değül
- 6 Yârun ayağı tozına sürmüş yüzün meğer
Ayun yüzinde görini duran behak değül
- 7 Dünyâ ulûmı deftere sığmaz eğerçi kim
İşkun kitâbına göre ol bir sebak değül
- 8 Gün yüzünün katında çok alçakdurur kamer
Filcümle Kâ'be benzedi dîrsen ırak değül
- 9 Eyler Necâti cennet-i dergâhun ârzü
Dünyâda gerçi kim bu havâ olacak değül

- 1 Doğrusu budur ki yeryüzü öyle azımsanacak konak değildir, fakat ömür kâfilesi eylenip kalmıyor.
- 2 Ey gönül, sevgiliyle senin aranda doğu ve batı arası kadar mesâfe olsa da sen yine gayret et, âşıkâ Bağdad ırak değildir.
- 3 Gerçi ağaçların her yaprağı bir kitaptır, fakat anlayışı olmayana dünya bir sayfa bile değildir.
- 4 İşi gücü çengel gibi kendine çekmektir, zülfün sarhoş gamzelerin gibi atak değildir.
- 5 Ey sarhoş gözü kavga koparmak için fırsat arayan; o gamzelerin bizimle kılıç-bıçak olmadığı bir dem mi vardır?
- 6 Her halde sevgilinin ayağının tozuna yüzünü sürmüş olmalıdır, ayın yüzünde görünüp duran abraşlık değildir.

Abraş, baras adı da verilen ve vücutta birtakım beyaz lekeler doğuran bir deri hastalığıdır.

- 7 Gerçi cünyânın ilimleri deftere kitaba sığmayacak kadar çoktur, fakat aşkın kitabının yanında bir derslik bile değildir.
- 8 Senin gün yüzünün katında, yüzüne kıyasla kamer çok alçaktır; kısacası, Kâbe benzer desen o kadar ırak bir ihtimâl değildir.

Burada kamerin birinci felekte, güneşin dördüncü felekte olduğu, bu bakımdan ve parlaklık bakımından ayın güneşten daha alçak olduğu hatırlanmalıdır. Kâbe de ay'a ve güneşe oranla ırankadır denilemez; şâir bu durumu «ırak değil» deyimiyle, «o kadar uzak bir ihtimâl değil» mânâsını esas alarak ifade etmektedir.

- 9 Gerçi dünyâda bu olacak heves değildir ama ey sevgili, Necâti yine de senin cennete benzeyen kapı önünü arzu ediyor.

35 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Didün ey dil sana yâr ide vefâ handân ol
Âh idiüp derd-i derûn ile didi andan ol
- 2 Bana cânân ışığı Kâ'be sana ey sofî
Tek yüzün görmeyelüm var Mısıra sultân ol
- 3 Didüm ışığıne yüzüm süreyin güldi didi
İşte bak Kâ'be gerek hâcî gerek kurbân ol
- 4 Ey vefâsuz güzel efgân ile geçdi günümüz
Bir gice külbe-i ahzânumuza mihmân ol
- 5 Hasret ü derd ile ey dil beni virân itdün
Göreyin hasret ü derd ile seni virân ol
- 6 Düşman oldun ise halk ile kayırmaz bârî
İşığı itleri ile yürü var yârân ol
- 7 Ko Necâtî gâm-ı cânân ile cânun çıksun
Sana kim didi ki var her güzele hayrân ol

- 1 Ey gönül, sevgili sana vefâ gösterir gülümse, dedim; içindeki derdle bir âh edip «bu derdim de ondandır» dedi.
- 2 Sevgilinin eşiği benim, Kâbe de senin ey sofı; istersen var Mısır'a sultan ol, yeter ki yüzünü görmeyelim!
- 3 Dedim ki «Eşiğine yüzümü süreyim», güldü; «Bak, işte Kâbe, istersen hacı, istersen kurban ol» dedi.
- 4 Ey vefâsız güzel, günümüz figanlar ile geçti; ne olur, bir gececik hüznlerle dolu kulübemize konuk ol!
- 5 Ey gönül, hasret ve derd ile beni viran ettin; göreyim sen de hasret ve derd ile viran ol.
- 6 Halk ile düşman oldunsa zararı yok, bâri yürü var da kapısının itleri ile ahab ol.
- 7 Ey Necâti, sevgilinin gamı ile canın çıkarsa yeridir, sana var her güzele hayran ol diye kim dedi!

36 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Tütîyâ ister imiş k'ola sana hâk-i kadem
Garazı bu ki sata kendüyi dirhem dirhem
- 2 Haylıdan dide-i uşşâka görünmez oldun
Hey bizüm ile perî şivesin itme âdem
- 3 Gözlerin ırmaya hâlün gibi ruhsârundan
Ger bu hüsn ile göre hâlünü ibn-i Edhem
- 4 Mihnet ü hecrün ile çarh iki бүkdükçe belüm
Sevgünün riştesi dahi beter olur muhkem
- 5 Ser-i kûyında mukim oldun ise itler ile
Ey Necâtî eyü sen yirüni buldun epsem

1 Sürme senin ayağının toprağı olmak istermiş; kasdı kendisini dirhem dirhem satmak, kıymete bindirmektir.

2 Çoktandır âşıkların gözüne görünmez oldun; bizimle peri cilvesi etme be adam!

Peri ve âdem, eski edebiyatta kara ve beyaz gibi tezat unsuru olarak beraber kullanılır. Burada perinin göze görünmez olduğu da hatırlanmalıdır.

3 Edhem'in oğlu, beninin bu güzelliğini görürse, gözlerini benin gibi yanağından ayırmaz.

İbrâhim bin Edhem, dünya malını ve güzelliklerini terkedip dervişlik yolunu tutmuştu. (9. gazelin 4. beyitinin açıklamasına da bakınız.)

4 Felek senin ayrılığının mihneti ile belimi büktükçe sevginin ipliğı daha çok sağlam olur.

Burada «iplik bükmek» ve «çıkırık» mazmunu vardır.

5 Ey Necâti, eğer köpekleriyle berâber sevgilinin mahallesine yerleşebildiyse, sesini kes, sen tam yerini buldun!

37 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Şol dem ki zecr-i hecr ile cânândan ayrılam
Gönlüm budur ki cânı virem andan ayrılam
- 2 Cânânedür Mesih-nefes cân için ne gam
Müşkil budur ki vuslat-ı cânândan ayrılam
- 3 Mecnû' nesneden dir idüm ayrılam veli
Dimez idüm ki zülf-i perişândan ayrılam
- 4 İsterler ise işte harîfâne nakd-i cân
Mümkün midür ki sohbet-i yârândan ayrılam
- 5 Kul oldum ol şehe nice terk ideyüm anı
Sanma beni ki hıdmet-i sultândan ayrılam
- 6 Zencir-i zülfi ile zenahdânı çâhını
Gördüm Necâtî sanma ki zındândan ayrılam

— 37 —

- 1 Ne zaman ayrılığın zoruyla sevgiliden ayrılacaksam, arzum budur ki, önce canımı vereyim, sonra ayrılayım.
- 2 Sevgili İsâ nefeslidir, can için ne diye üzüleyim? Beni asıl kaygulandıran sevgilinin vuslatından ayrılmaktır.
- 3 Her şeyden ayrılayım derdim fakat perişan saçtan ayrılacağım aklıma gelmezdi.
- 4 Harifâne isterlerse işte can parası; sevgilinin sohbetin den ayırlamam.

«Harifâne» herkesin kendi parası ile iştirâk ettiği oyun, ziyafet vs.'dir. Burada anlatılmak istenen, herkesin bir şey getirerek geldiği sevgilinin sohbetine Necâti'nin de canıyla iştirâk etmiş olduğudur.

- 5 Ben o pâdişâha kul oldum; onu nasıl terkederim? Beni sultan hizmetinden ayrılır sanma.
- 6 Zülfünün zenciri ile çenesinin çukurunu gördüm ey Necâti; bunlar o kadar çekici ki, zındandan ayrılacağımı sanmasınlar.

38 Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

- 1 Gözümde aks-i cemâlün bahâra benzettüm
Yaşım bahârda taşmış pınara benzettüm
- 2 Ciğerde cem' olalı kanlu kanlu peykânun
Derûn-ı sinemi gördüm enâra benzettüm
- 3 Görince hüsn denizinde hattınun karasın
Necât sâhlıl sandum kenâra benzettüm
- 4 Saçun hevâsı ile yolları muattar ider
Nesîmi kâfile-i müşg-bâra benzettüm
- 5 Güzel görünür ırakdan görünse her nesne
Anun için güneşi rûy-ı yâra benzettüm
- 6 Sirişk yağmuru dînsün ki berk-ı âhumdan
Karanu giceleriümi nehâra benzettüm
- 7 Öğersen ol ruhı öğ kim Necâtî vasf ideli
Beyân varaklarını lâlezâra benzettüm

- 1 Güzellğin gözümdeki aksini bahara, gözyaşımı da baharda taşmış pınara benzettim.
- 2 Kanlı kanlı temrenlerin ciğerimde toplanalıberi, bağrımın içini nar tânelerine benzettim.
- 3 Güzellik denizinde ayva tüylerinin karasını görünce kurtuluş sâhili sandım, kenâra benzettim.
- 4 Saçının hevesi ile yollara kokular saçıyor; yeli misk saça saça giden bir kervana benzettim.
- 5 Iraktan görünen her şey güzel görünür, o yüzden güneşi sevgilinin yüzüne benzetiyorum.
- 6 Âhımın şimşeklerinden karanlık gecelerimi gündüze benzettim; gözyaşı yağmuru artık dinsin, bu böyle devâm etmez!

Burada şimşek çakışıyla yağmur yağdığı gerçeğine işâret olunmaktadır. Gözyaşı yağmurunun artık dinmesini istemek iki türlü açıklanabilir. Birincisi o kadar şimşekten sonra artık bulutlarda yağacak bir şey kalmadığıdır. İkincisi «nehâr» yani «gündüz» kelimesinden çıkarılabilir: Ortalık aydınlanmış, güneş doğmuştur; gökte güneş varken yağmur yağmaz.

- 7 Ey Necâtî, öğersen o yanağı öğ ki, onu vasf edeliberi sayfaları lâle bahçesine benzettim.

Burada sevgilinin lâle renkli yanağı ve o yanağın vasfını «surh» denilen kırmızı mürekkeple yazmak dolayısıyla sayfa lâle bahçesine dönmüştür.

39 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Her gün ol ruhsârı gülzâr-ı cinânı gözlerem
Her gice ol zülfi ömr-i câvidânı gözlerem
- 2 Zülf ü ruhsârın firâkıyla ıraklardan durup
Gice âteş şu'lesin gündüz duhânı gözlerem
- 3 Hüsnüne ins ü melek hayrân u ben dîvâne-vâr
Geh zemîne bakaram geh âsumânı gözlerem
- 4 Halka gibi gözlerüm kapunda kaldı dostum
Feth-i bâb ola diyu ol âsitânı gözlerem
- 5 Nice suna çarh çini kâse ile nukl-i gam
Devr elinden ben ki câm-ı şâdumânî gözlerem
- 6 Râhat ü kahrına dehrün baş eğüp yalvarmazam
Ben Necâtî hîmmet-i şâh-ı cihânı gözlerem

- 1 Her gün o yanağı cennet bahçesi olanı gözlüyorum; her gece o saçı ebedî ömür gibi olanı gözlüyorum.

Saç, uzunluğu dolayısıyla ömüre benzetilmektedir.

- 2 Saçının ve yanağının hasretiyle durup, uzaklardan her gece ateş yalazını, her gün dumanı gözlüyorum (seyrediyorum).

- 3 Senin güzelliğine insan ve melek hayrandır; ben de divâneler gibi gâh yere bakıyorum, gâh gökyüzünü gözlüyorum.

Burada insanın yerde, meleklerin de gökte oldukları hatırlanmalıdır. Bu durumdan hareketle şâir delillerde görülen acâyip hallerden birini anlatmaktadır.

- 4 Gözlerim halka gibi kapında kaldı ey sevgilim, kapı açılır diye o eşiği gözlüyorum.

«Feth-i bâb» yani kapının açılması burada iki mânâda kullanılmıştır. Birincisi «kapı açılır da seni görürüm» demektir. İkincisi, ki deyimın asıl anlamıdır «beklediğime kavuşurum, arzûma erişirim» demektir.

- 5 Felek ne zamana kadar çini renkli kâse ile gam mezesi sunacak? Ben ki devrân elinden sevinç kadehini gözlüyorum.

Şâir aynı zamanda «mezeler gelip duruyor, ortada içki yok, içki nerede kaldı?» demektedir.

- 6 Feleğe rahatı için de, belâsı için de baş eğip yalvarmam; Necâti, ben cihan pâdişâhının himmetini gözlerim.

40 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Yâ Rab ol düşman bakışlu yâra nitdüm neyledüm
Sevdüğümden gayrı ol dildâra nitdüm neyledüm
- 2 Ben gedâ bir kimsenün yatur itin kaldurmam
Yâr işğinde olan ağyâra nitdüm neyledüm
- 3 Gül yüzine bakmadum şimşâdun adın anmadum
Ol kamer-ruhsâr u hoş-reftâra nitdüm neyledüm
- 4 Gûşe-i meyhânede geh mest oluram geh humâr
Böylelikden zâhid-i hüsyâra nitdüm neyledüm
- 5 Altına aldı gam u derd üstüme dönmez felek
Rûzigâr-ı zâlim ü gaddâra nitdüm neyledüm
- 6 Kâmet ü zülfe giriftâr oldılarsa cân u dil
İtdilerdi buldılar biçâre nitdüm neyledüm
- 7 Âdem olmaz âdeme yakışmaz âdemden kaçır
Ben Necâtî ol perî-ruhsâra nitdüm neyledüm

- 1 Yâ Rabbi, ben o düşman bakışlı sevgiliye nettim, neyledim? Sevmekten gayrı o gönül alıcıya nettim neyledim?
- 2 Ben dilenci bir kimsenin yatar itini kaldırmadım; sevgilinin kapısındaki rakiplere nettim, neyledim?
- 3 Gülün yüzüne bakmadım, şimşir ağacının adını anmadım; o dolunay yanaklı ve hoş yürüyüşlü sevgiliye nettim, neyledim?
- 4 Meyhâne köşesinde bâzan sarhoş olurum, bâzan aylır baş ağrısı çekerim; böyle oluşumla ayık sofuya nettim neyledim?
- 5 Derd ve üzüntü beni altına aldı, felek üstüme dönüp baht açıklığı göstermez; bu merhametsiz, zâlim zamana nettim, neyledim?
- 6 Eğer gönül ve can o boya ve o zülfe tutuldularsa, ettilerdi, buldular; ben zavallının bunda suçu ne? Neden ıstırab çekiyorum?
- 7 Adam olmaz, adama yakışmaz, adamdan kaçır; ey Necâti ben o peri yanaklıya nettim, neyledim?

(Peri kelimesi için 2. kasidenin 14. beyitinin açıklamasına bakınız.)

41 Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Cefâ vü cevri ko alma dil-i sûzânı sinemden
Od alup kanda yakarsın perî yüzlüm cehennemden
- 2 Gönül kasrına geldükçe hayâlün bir dem eğlenmez
Sanasın kim od almağa gelür bu külbe-i gamdan
- 3 Gözün merdümlük eyleyüp her ok kim sineme urdı
Kaşun yayı gamı anı çıkardı bir bir arkamdan
- 4 Yüzünü ey melek-sûret görürse diye hûriler
Bu sûretlü beşer gelmiş değüldür nesl-i âdemden
- 5 Hayâli serv-i kaddünün dile gelmedi haylıdan
Ayağına su dökmelü olupdur çeşm-i pür-nemden
- 6 Müsâfirdür sabâ şimdi ayak tozu ile geldi
Getürdi gönlüme bûy-ı vefâ ol zülf-i pür-hamdan
- 7 Cüdâ olmadı sinenden Necâtî nefs-i emmâre
Bu rûşen oldı kim kâfir ebed çıkmaz cehennemden

- 1 Zulüm ve eziyet etmeyi bırak, yanan gönlümü bağrım-
dan alma; cehennemden ateş alıp nasıl yakarsın ey pe-
ri yüzlüm?
- 2 Hayâlin gönül konağına geldikçe bir dem eğlenmez;
sanki bu gam kulübesine ateş almağa gelir.
- 3 Gözünün insanlık edip bağrıma vurduğu her oku kaşı-
nın yayının gamı bir bir arkamdan çıkardı.

*«Merdüm» aynı zamanda «gözbebeği» anlamına gelir. «Ar-
kasından çıkartmak» da «işkence etmek, pahalıya ödetmek»
mânâsındadır.*

- 4 Ey içi melek gibi olan, yüzünü huriler görürse «Adem
Peygamberin soyundan böyle bir insan gelmiş değil-
dir» derler.
- 5 Çoktandır servi boyunun hayâli gönüle gelmedi; her-
halde nemli gözümde ayağına su dökmek gerekiyor.

*«Ayağına su dökmek» deyiminin burada iki mânâsı var-
dır: Biri servi dolayısıyla ki, servi su kenarında tasav-
vur edilmektedir. Diğeri bugün de kullandığımız «hürmet
etmek, ağırlamak, fazla rağbet göstermek» mânâsıdır ki.
burada da bu anlam daha üstündür.*

- 6 Sabâ yeli ayağının tozuyla şimdi gelmiş bir misâfirdir
ki, gönlüme o büklüm büklüm saçtan vefâkârlık ko-
kusu getirdi.
- 7 Seni kötü şeylere zorlayan nefsin bağrından ayrılmadı
ey Necâti; kâfirin cehennemden ebedî olarak çıkma-
yacağı bir kere daha belli oldu.

42 Mef'ûlû fâilâtü mef'âilü fâilün

- 1 Zülfün hamını anber-i sârâya virmezün
Lâ'lün gamını şâdi-yi sahbâya virmezün
- 2 Cân virüp asılursa bu miskîn selâsilün
Bir kılını memâlik-i Dârâya virmezün
- 3 Lâ'l-i lebün safâsını sâgarda bulalı
Meyhâneler bucağını dünyâya virmezün
- 4 İzün tozını gün gözine tûtiyâ içün
Gökden yire inerse Mesîhâya virmezün
- 5 Gülşende âşiyâne-i bûlbûl kadar yiri
Korlarsa bana cennet-i Me'vâya virmezün
- 6 Ben mu'tekid değül miyin Allah zikrine
Şol denlü var ki başumı gavgâya virmezün
- 7 Yokdur çemende servün eli üzre el velî
Reftâr-ı yârî serv-i dilârâya virmezün
- 8 Eğlenmeğe Necâtiyâ divârı sâyesin
Gisû-yı hûr u zülf-i semensâya virmezün

- 1 Saçının bükülümünü saf anbere vermem, dudağının gamını şarabın neşesine değişmem.
 - 2 Bu miskin can verip asılsa da zencir gibi örtülmüş saçının bir kılını Dârâ'nın ülkelerine vermem.
- (Dârâ için 1. kasidenin 27. beyitinin açıklamasına bakınız).
- 3 Yâkût rengindeki dudağının safâsını kadehde bulalı, meyhâneler bucağını dünyâya değişmem.
 - 4 İzinin tozunu, güneşin gözüne sürme diye istemek için gökten yere inse bile Hz. İsâ'ya vermem.

Sürme aynı zamanda göz hastalığına ilaç olarak kullanılırdı. Burada hastaları tedâvi etmek, körlerin gözünü açmak gibi olağanüstü niteliklerin İsâ Peygambere verilmiş mucizelerden olduğu ve Hz. İsâ'nın ölmeyip gökte, güneşin bulunduğu yer olan dördüncü felekte bulunduğu hatırlanmalıdır.

- 5 Gül bahçesinde bülbül yuvası kadar yeri bana kosalar, Me'vâ cennetine vermem.

«Me'vâ» Farsçadaki «âşiyân» karşılığı olup «sığınılacak yer, yurt» mânâsına gelir. Me'vâ cenneti, sekiz cennetten üçüncüsünün adıdır.

- 6 Tanrı'yı zikretmeğe ben inanmıyor muyum, elbette inanıyorum; şu kadar var ki başımı gürültüye sokmuyorum.

Buradaki «zikir» ve «gavgâ» kelimelerinin bir arada kullanılmasından gâye, sofuların bir araya gelerek «zikri cehri» denilen şekilde, yüksek sesle zikretmeleridir. Necâtî, ben sofu değilim, onlarla bir araya gelemem veya içimden zikretmeyi zikir-i hafî'yi tercih ederim demek istemektedir.

- 7 Çimende servinin elinin üstünde el yoktur ama, sevgilinin salınıp gidişini gönltü donatan serviye değişmem.
- 8 Ey Necâtî, duvarının gölgesinde eğlenip kalmayı hûrinin perçemine ve yâsemin kokulu saça değişmem.

Burada hûri ile cennet, saç ile de duvarın gölgesinin siyahlığı kasdedilmektedir.

43 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Ko gönül bûsene cân ile harîdâr olsun
Billâh ey gonca-dehen yok dime bâzâr olsun
- 2 Zülfün âşüfteleri hâline rahm eylemeyen
Göreyîn bencileyîn derde giriftâr olsun
- 3 Bûse peymânesinün cur'a-i cân-bahşından
Hele ol piste-dehen yok dîmedi var olsun
- 4 Kimse beğlerde vefâ görmedi dünyâ turalı
Kim diye sen meh-i bî-mihre vefâdâr olsun
- 5 Öpmeğe kocmağa yer yok dîr isen ey yüzi gül
Ko Necâtî kulunı âşık-ı didâr olsun

- 1 Bırak, gönül seni öpmeye can ile müşteri olsun; ey gonca ağızlı, Allahışkına yok deme, pazar olsun!
- 2 Zülfünle perişan olanların hâline acımayanın benim gibi derde tutulduğunu bir görsem!
- 3 O fıstık ağızlı öpüş kadehinin can bağışlayan yudumundan isteyene «yok, vermem» demedi, var olsun.

Burada ağızın küçüklüğünden ve dudakla örtülü olduğundan yok olarak tasavvur edildiği hatırlanmalıdır.

- 4 Dünyâ duralıberi kimse baylerde vefâ görmedi, senin gibi şefkatsiz bir ay yüzlüde vefâ olmasını kim bekler?
- 5 Ey yüzü gül, öpmeğe koçmağa izin vermiyorsan, bâri bırak da Necâti kulun güzelliğine âşık olsun.

Burada öpmeye ve kucaklamaya yer olmayışı, ağızın küçüklükte, belin incelikte yok denilecek derecede tasavvur edilmesini ifâde etmektedir.

44 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Gerçi gülzâr-ı cihânda gül olur hâra yakın
Hak ırâğ eylesün andan k'ola ağıâra yakın
- 2 Lebün umar varıcak zülfüne gönüm gerçi
Kişi cândan keser ümmîd olıcak dâra yakın
- 3 Şükr idüp yırlere sürer yüzini sâye gibi
Âfitâb olduğına hüsn ile dildâra yakın
- 4 Katı çok başlıdurur zülfine dolaşma gönül
Sana bir bend geçer olma o tarrâra yakın

- 1 Gerçi bu cihan gül bahçesinde gül dikene yakın olur, lâkin Tanrı o sevgiliyi gayrılara yakın olmaktan korusun.
- 2 Her ne kadar kişi darağacına yakın olunca candan ümini keserse de, gönlüm saçına varınca dudağını umar.

Dudağın can ile münâsebeti çeşitli yönlerdendir. Bunlardan birisi Hayat Suyu'nun karanlıkta bulunması inancından dolayıdır ki dudak, bu beyitte olduğu gibi ya zülfe yakın veya siyah renkli ayva tüyleriyle çevrilmiş olduğundan Âb-ı Hayat'a, dudaktan öpmek de ölümsüzlük suyunu içmeye benzetilmektedir. Dudağı öpen böylece can elde etmiş olur. Bir ikincisi küçüklüğünden dolayı görülmez olarak tasavvur edilen dudak bu vasfından dolayı cana benzetilir. Üçüncüsü; dudak küçüklüğüne rağmen tıpkı beşikteki İsa Peygamber gibi konuşur. İsa Peygamberin mucizelerinden biri de ölümlere can bağışlamaktır. Bunlar gibi daha birçok yönlerden bu münâsebet kurulur ki sırası geldikçe işaret edilmiştir ve edilecektir.

- 2 Güneş, güzellikte sevgiliye yakın olduğuna şükredip yüzünü gölge gibi yerlere sürer.
- 4 Çok hileler bilir, zâlimdir ey gönül, zülfüne dolaşma; sana bir oyun oynar, bir iş eder, o dolandırıcıya yaklaşma!

Buradaki «baş» mânâsına gelen «bend» kelimesi ve «dolaşmak», «çok başlı» gibi kelime ve deyimler hep saçın görünüşüyle ilgili özelliklerdir.

- 5 Üzülür gül açılır gonca gülistândan eğer
Bu had üi hande ile yâr ola gülzâra yakın
- 6 Diledüm bûse lebinden didi pes cânun idi
Hele bir şivedurur bu dahi ikrâra yakın
- 7 Lebi şevkı iledür zülfe Necâtî gönlin
Belî tiryâk olıcak varsa olur mâra yakın

- 5 Eğer bu yanak ve bu güllüşle sevgili gül bahçesine yakın gelirse gül üzülür, gonca açılır.

Burada «üzülmek» kelimesi «kesilmek» ve «incinmek» mânâlarında olup gülin iki vasfını belirtmektedir. Filhakika gül üzülmekle solar dökülür veya kesilerek alınıp vazoya konur, veya başa takılır. «Açılmak» fiili de hem çiçeğin açılması, hem de «çekilmek, uzaklaşmak, gitmek» mânâlarında kullanılmıştır ki, bunlardan birincisi, goncanın özelliklerinden biridir.

- 6 Dudağından öpmeyi diledim «Pes, sanki canındır, kendinindir» dedi; hele bu da kabul etmeye yakın bir söyleyiş tarzıdır.

Buradaki dudak ve can münâsebeti için yukarıdaki ikinci beyitin açıklamasına bakınız.

- 7 Dudağının arzusu Necâti'nin gönlünü saça iletmektedir; elbette yılan zehirlenmesinden dolayı tedâvi olunmak kaderinde olan yılanı yaklaşıp.

Burada iki husus vardır. Biri insanın kaderinden kaçamayacağıdır ki, altında yılan tarafından sokulmak yazılı olan, bu yazıyı değiştiremez, inancıdır. Diğeri de panzehirin yilandan elde edildiğidir. Şâirin her ikisini de kasdetmiş olması mümkündür.

45 . Fâilatün fâilatün fâilâtün fâilün

- 1 **Gül yüzünde sünbül-i anber-feşânı bilmeyen
Oldur ol cennetde ömr-i câvidânı bilmeyen**
- 2 **Bilmedi hüsn âfitâbından hilâl olduğumı
Yir yüzünde âsumândan rismânı bilmeyen**
- 3 **Bilmediği şive yokdur hep bilür bilmezlenür
Bana sorsun bana ol şüh-ı cihânı bilmeyen**
- 4 **Hâlini miskin sanursız fitnede bir dânedür
Saçları dâm-ı belâdur bilmez anı bilmeyen**
- 5 **Cân virür İsâ suyu diyü leb-i handânuna
Ömrü içinde şarâb-ı ergavânı bilmeyen**
- 6 **Nağmesinde bülbülün fehm-i maânî idemez
Gül yüzün vafında bu hüsn-i beyânı bilmeyen**
- 7 **Ey Necâti hatt u hâl-i hüsne eylesün nazar
Güzel olup fitne-i âhır zamânı bilmeyen**

- 1 Senin gül yüzündeki anber kokusu saçan sümbül saçını bilmeyen, cennette ebedi ömür olduğundan haberi olmayandır.
- 2 Yeryüzünde âsumândan rismânı bilmeyenler, benim o güzellik güneşinden dolayı hilâl gibi büküldüğümü bilmediler.

«Âsumân» kelimesi «gökyüzü», «rismân» da «ip» mânâsındadır. «Âsumân u rismân» Farsça bir deyim olup, bir doğru dürüst soruya, soruyla hiç ilgisi olmayan bir karşılık vermek, «âsmân ez rismân nedânistan», «göğü urgandan ayırd etmemek, ayırd etmek kabiliyetinden mahrum olmak» mânâsında, ve «bir şeyi seçmekten, ayırd etmekten tamâmen yoksun» olmak mânâsındadır ki, burada da bu sonuncu mânâda kullanılmıştır.

- 3 Dünyânın o en oynak ve işvelisi olanı bilmeyenler bana sorsunlar, bana; onun bilmediği işve ve edâ yoktur fakat bilmezlenir.
- 4 Benini miskin sanırsınız, fakat fîtnede bir tânedir; saçları da belâ tuzağıdır, onu bilmeyen bilemez.

«Miskin» kelimesi ayrıca «misk kokulu» ve «misk gibi siyah renkli» mânâlarına da gelir.

- 5 Ömrü içinde erguvan renkli şarabı bilmeyen, senin ducağına Hz. İsa'nın suyu diye can verir.

Dudak — İsa — can münâsebeti için 44. gazelin 2. beyitinin açıklamasına bakınız.

- 6 Senin gül yüzünün vâfındaki bu güzel ifâdeyi bilmeyen, bülbülün nağmesinden mânâlar çıkaramaz.

«Beyân» ve «mânâ» kelimeleri edebî sanatlarla ilgili iki deyimdir. Beyan söylenecek bir şeyin birbirinden daha açık olarak çeşitli yollarla söylenmesidir ki «mecâzlar, teşbih, istiâre, kinâye» gibi anlatma yollarına «ilm-i beyân» adı verilir. Kelimelerin anlamlarıyla ilgili sanatlara da «mânâ sanatları» adı verilir.

- 7 Ey Necâti, güzel olup da âhır zaman fitnesini bilmeyen, o güzelliği meydana getiren ayva tüylerine ve bene baksınlar.

46 Mefâilün feilâtün mefâilün feilün

- 1 Neşât u işreti neyler gamunla hemden olan
Kapunda cennetün adın anar mı âdem olan
- 2 Hakikaten yine bir demdurur ziyâde değül
Saâdeti şu cemi'-i zamânda her dem olan
- 3 Aceb zemâneye kalduk gelünüz ağlaşalum
Zelildür hüner ü fazl ile mükerrrem olan
- 4 Yenilenür eleme yatmaz eski gussa ile
Düşinde bir gice nâgâh şâd u hurrem olan
- 5 Benim katumda ölüm şerbetidür Âb-ı Hayât
Ki bir dem önce gidendür hemîşe bi-gam olan
- 6 Didüm hezâra ki bin söyleyen ölür dirlər
Didi ne şübhe yeğər gonca gibi epsem olan
- 7 Ecel gelüp sefere nevbetündurur diyicek
Necâtiye kara yayadurur müselleme olan

- 1 Senin gamınla arkadaş olan yeyip içip neşelenmeyi ne yapsın? Adam olan senin kapında cennetin adını anar mı?
- 2 Ey mutluluğu her zaman devamlı olan; mutluluk gerçekte bir ânlıktır, fazla değildir.
- 3 Acâyip bir zamana kaldık, geliniz ağlaşalım, zamandan şikâyet edelim; çünkü hüner ve faziletlerinden dolayı hürmet görmüş olanlar, şimdi aşağılanıp hor tutulmaktadır.
- 4 Düşünde bir gece ansızın neşelenenin elemi yenilenir, eski keder ve sıkıntıyla yatmaz.
- 5 Benim katımda ölüm şerbeti Hayat Suyu (Bengi su) dur; çünkü devamlı olarak gamsız olan bir dem önce gidendir.
- 6 Bülbüle «Bin söyleyen ölür» dedim; dedi ki «Ne şüphe, gonca gibi susup ağzını kapatan yeğەر, rağbet bulur».
- 7 Ecel gelip de «Sefer sırası senindir» dediğinde Necâtî'ye düşen kara yaya gitmektir.

Buradaki «müselleme» kelimesi, «teslim olunmuş, kimse tarafından inkâr veya itiraz olunamayan, kararlaştırılmış» mânâlarından başka, bir de «Yeniçeri teşkilâtı kurulmadan önce Osmanlılarda bulunan muvazzafe ve suvâri askerine denirdi. Bunlar savaş alanında askerî hizmette kullanılır, barış zamanında da tarımla meşgul olup buna karşılık her çeşit vergi ve teklîften muafe tutulurlardı. Yeniçeri teşkilâtı kurulduktan sonra geri hizmetlerde ve eyâlet askeri olarak kullanılmışlardır. Şâir burada kelimenin her iki mânâsından da istifade etmektedir.

47 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Nice kâkül nice mû sünbül-i gül-bûdur bu
Dil-i uşşâkı perişân idici budur bu
- 2 Ne gönül kodı ne göz hâl-i ruh u ârız-ı dost
Oda yanmaz suya batmaz nice câdûdur bu
- 3 Umarın haşırda cân oynadüğumdan tuyalar
Mâhrûlar diyeler bir birine odur bu
- 4 Yüri yıllarla yilersen yetemezsin ey dil
Şol cihetden ki perî şîvelü âhûdur bu
- 5 Tenüme ayru irer cânuma ayru sitemün
Tiğ-i hûnriz-i cefâ-pişeden ayrudur bu
- 6 Gözüümün penceresin yapmağa hükm eyledi şer'
Ki nigârın harem-i hüsnine karşıdur bu
- 7 Yine sihr itdi Necâtî nice söz nice gazel
Leb-i dilber sıfatında bir içim sudur bu

- 1 Ne kâkûlü, ne kılı, gül kokulu sünbüldür bu! Âşıkların gönlünü perişan edici budur, bu!

Buradaki «budur» kelimesindeki «bu», Farsçada koku mâ-nâsında olan «bû» da olabilir.

- 2 Sevgilinin yanağı ve üzerindeki ben ne gönül koydu, ne de göz; nasıl cazudur bu ki oda yanmaz, suya batmaz.
- 3 Dünyâda bilmiyorlar, umarım ki kıyâmette, cânımı fedâ ettiğimden duyup ay yüzlüler «bu, odur!» diyeler.
- 4 Yürü git ey gönül! Yıllarca yelsen, koşup dursan da yine yetişemezsin; çünkü bu perî edâlı bir âhûdur.
- 5 Sitemin tenime ayrı, canıma ayrı erişir; bu cefâya alışmış kan dökücü kılıçtan ayırdır, ona benzemez.
- 6 Şeriat, sevgilinin güzellik binâsının haremine karşıdır diye gözümün penceresinin kapatılmasına hükmetti.
- 7 Necâtî yine bir büyü yaptı; ne söz, ne gazel! Bu, sevgilinin dudağının vafında bir içim sudur.

48 Mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün

- 1 Ey gül inen açılma gel ağyâr arasında
Dâmânunı sakla yürime hâr arasında
- 2 Lâ'lünle dehânun görünür söyledüğünce
Bir gonca iki dâne-i gülnâr arasında
- 3 Dil almağa pusuda durur leşkere benzer
Hatt-ı siyehün zülf ile ruhsâr arasında
- 4 Lâ'lüne nice benzedeyin şol güheri kim
İpln sürüyüp yürüye bâzâr arasında
- 5 Fürkat gözümün acı yaşın ırmağ idüpdür
Su sızmaz iken benüm ile yâr arasında
- 6 Bir yana cihân bir yana cânâne Necâti
Kaldum nideyin iki sitemgâr arasında

- 1 Ey gül, gayrıların arasında çok açılıp saçılma; eteğini koru, diken arasında yürüme.
- 2 Sen konuştuğun zaman, dudaklarınla ağzın iki nar çiçeğinin arasında bir gonca gibi görünür.
- 3 Saçınla yanağının arasındaki ayva tüyleri, düşmandan haberci yakalamak için pusuya yatmış askerlere benzer.
- 4 Şu inçiyi yâkût renkli dudağına nasıl benzeteyim ki, pazar arasında ipini sürüyüp yüdür.
- 5 Benimle sevgili arasında su sızmazken şimdi ayrılık gözümün acı yaşını ırmak etmiştir.
- 6 Bir yanda dünyâ, bir yanda sevgili... Ne yapacağımı bilmiyorum, Necâtî, iki zâlimin arasında kaldım!

49 Filâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 İverin ruhlarına gülşen-i cândur dimeğe
Severin leblerüne cân-ı cihândur dimeğe
- 2 Kim ne .dirse disün ol kâmete bu şîvelere
Hele biz utanuruz serv-i revândur dimeğe
- 3 Beni öldürmeğe ahd eyledün ammâ güç imiş
Kerem ehline kış va'de kaçandur dimeğe
- 4 Varayın Kâbeye derviş olayın yüz süreyin
Yâ-Rab ol hüsn çerâğın bana yandur dimeğe
- 5 Şişe göğsin geçürür leblerün öpdükçe kadeh
Dili varmaz yüreğim toptolu kandur dimeğe
- 6 Kamu çirkinliği sen kendüne isnâd itdüin
Yüzümüz döyemez âyine yalandur dimeğe
- 7 Özenürler elif-i kaddüne serv okumağa
Çekinürler saçuna müşg-flşândur dimeğe
- 8 Adın anmağa utanursa Necâtünün dost
Ne cihân geçdi beğüm bârî fülândur dimeğe

- 1 Yanaklarına can gülşenidir demekte iverim; dudaklarına cihanın canıdır demeyi severim.
- 2 O boya, bu işvelere kim ne derse desin; biz yürüten servîdîr demeğe utanırız.
- 3 Beni öldürmeğe söz verdin, fakat insanın cömerd kim-selere «Vâde ne zaman?» diye sorması güç imiş.

Şen söz verdin, fakat vaktini saatini bildirmedin, ben ise soramıyorum; buradan bu güçlüğü anladım.

- 4 «Yâ Rabbi o güzellik çirasını bana yandır!» diye duâ etmek için bâri dervîş olup Kâbeye varayım, yüz süreyim.
- 5 Kadeh dudagını öptükçe şişe göğsüntü geçirir, «Yüreğim dopdolu kandır» demeğe dilâ varmaz.
- 6 Her türlü çirkinliği sen kendine yakıştırdın; ayna yalancısıdır demeğe yüzümüz varmaz.
- 7 Boyunun elifine servi demeğe özenirler; saçına misk kokusu saçar demeğe çekinirler.
- 8 Sevgili Necâti'nin adını anmağa utanırsa, hiç olmazsa filândır demeğe engel olan nedir?

50 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Bûse lûtf it sana cân ile harîdâr olana
Cân yıldürmek gerek ey gonca-dehen yâr olana
- 2 Nola ger su gibi taş yadânı toprak döşenem
Böyle olmak yaraşur âşık-ı didâr olana
- 3 Benüm ağladuğuma şimdi kayırmaz gülünüz
Bir zamân güler idüm ben de giriftâr olana
- 4 Âşık-ı sâdık isen bakma bu dünyâ yüzine
Ki hümâ-himmet olan konmaya murdâr olana
- 5 Âh kim olmadı kapunda bir itce rağbet
Giceler subh değîn zâr ile bîdâr olana
- 6 Ger Necâtî gama düşdiyse ko cânı çıksun
Niye virürdi gönül böyle sitemgâr olana

- 1 Sana can ile müşteri olana bir öpüş bağışla; ey gonca ağızlı sevgili, sevgili olana can yedirmek, canını vermek gerekir.
- 2 Eğer su gibi taş yasadanıp toprak döşenirsem ne çıkar? Güzelliğine âşık olana böyle olmak yaraşır.
- 3 Şimdi benim ağladığıma gülünüz, ben bunu hak ettim, zararı yok; bir zamanlar ben de düşkün olanlara gülerdim.
- 4 Eğer sâdık âşık isen bu dünyâ yüzüne bakıp ona bağlanma; hü mâ himmetli olan murdar olana konmaz.

Kemik yiyerek yaşadığına inanılan bir efsânevi kuş olan Hü mâ'nın uçtuğu vakit gölgesi kimin başına düşerse, bu o kimsenin devlet ve saltanata kavuşacağına delâlet edermiş. Hü mâ dâimâ yükseklerde uçar, yere hiç konmaz olarak tasavvur edilir. Ayrıca 2. kasîdenin 26. beyitinin açıklamasına bakınız.

- 5 Yazık ki geceleri sabaha kadar inleyerek uyanık kalana kapında it kadar rağbet gösterilmedi.
- 6 Eğer Necâti gama düştüyse acıma, bırak canı çıksın; böyle bir zâlîme ne diye gönül verdi?

51 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Bu cefâdan ki kadeh ağzun öper döne döne
Nâr-ı gayretde kebâb oldu ciğer döne döne
- 2 Ne revâdur bu ki ben kâmetümi halka kılam
İnce belün koca karşuma kemer döne döne
- 3 Gözlerüm kıblenümâ gibi olupdur nola ger
İşğün cânıbine kılsa nazar döne döne
- 4 Sensen ol şâh-ı felek-mertebe kim leyî ü nehâr
Yüz sürer işğüne şems ü kamer döne döne
- 5 Gırve vü zârî ile oldu Necâtî dolâb
Gülsitân-ı ser-i kûyını sular döne döne

- 1 Kadehin döne döne senin ağzını öpmesinin ıstırâbiyle kıskançlık ateşinde ciğer döne döne kebâb oldu.
- 2 Revâ mıdır bu ki benim mihnetle bükülüp belim halka gibi olduğu halde, kemer döne döne karşımda senin ince belini kucaklasın?
- 3 Gözlerim pusula gibi olmuştur, dönüp dönüp senin eşinden yana bakarsa ne olur?
- 4 Sen o felek rütbeli sultansın ki, ay ve güneş, gece gündüz döne döne eşğine yüzünü sürer.
- 5 Necâti ağlayıp inlemekte dolaba döndü; senin gül bahçesine benzeyen mahalleni döne döne suluyor.

52 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Çıkalı göklere âhum şereri döne döne
Yandı kandil-i siphrün cığeri döne döne
- 2 Ayağı yer mi basar zülfüne ber-dâr olanun
Zevk ü şevk ile virür cân u seri döne döne
- 3 Şâm-ı zülfünle gönül Mısır harâb oldu diyu
Sana iletdi kebûter haberi döne döne
- 4 Sen durup raks idesin karşuna ben boynum eğem
İne zülfün koca sen simberi döne döne
- 5 Kâ'be olmasa kapun ay ile gün leyl-ü nehâr
Eylemezlerdi tavâf ol güzeri döne döne
- 6 Sene olasın diyü yir yir asılup âyineler
Gelene gidene eyler nazarı döne döne
- 7 Ey Necâtî yaraşur mutribi şeh meclisnün
Raks urup okıya bu şîr-i teri döne döne

- 1 Âhımın kıvılcımı döne döne göklere çıkalı, felek kandinin ciğeri döne döne yandı.

Burada, eskilerin gökyüzünün ve yıldızların dünyânın etrafında döndüğüne inandıkları hatırlanmalıdır.

- 2 Senin zülfüne asılanın ayağı yere mi değer; zevk ve şevk ile canını döne döne verir.

Burada asılan insanın ayağının yere değmediği, döne döne can verdiği ve bir de bugün dahi kullanılan sevinçten ayağı yere değmemek deyimini hatırlamak gerektir.

- 3 Saçlarının gecesinde gönül şehri yıkıldı diye güvercin döne döne sana haber ulaştırdı.

Buradaki «şam» kelimesi hem «gece, karanlık, akşam» mânâlarına hem de Şam şehri mânâsına gelir. «Mısır» ise hem Mısır ülkesi hem de «büyük şehir» mânâlarındadır. Bilindiği gibi güvercin döne döne uçar ve eski çağlardan beri mektuplaşma aracı olarak kullanılır.

- 4 Sen kalkıp raksedesin, ben karşında boynumu eğeyim de zülfün sarkıp sen gümüş gibi beyaz tenliyi döne döne kucaklasın ha!?..

- 5 Eğer kapın Kâ'be olmasaydı, ay ve güneş gece gündüz o uğrağı döne döne tavâf etmezlerdi.

- 6 Belki sensindir diye aynalar yer yer asılıp döne döne gelene gidene bakarlar.

Eskiden yuvarlak aynalar vardı. Top şeklinde olan ve top ayna denen bu aynaları esnaf dükkânlarının önüne süs diye asarlardı. Dükkânın önünden gelenin geçenin akisleri bu aynada yansır.

- 7 Ey Necâti, pâdişâh meclisinin çalgıcısı bu gazeli, döne döne raksederek okusa yaraşır.

53 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Söyler yürekde ağız açup yara yaraya
Miskin umar ki yara ile yâre yaraya
- 2 Gamzen ölüm yaraların urur bu ben fakir
Ara okuna şâd olurun ara yaraya
- 3 Geh ağların geh inlerin ammâ ki ummazın
Biçareye bu âb u havâ vara yaraya
- 4 Bir yana cevri dilber ü bir yana rûzigâr
Bir kişi nice iki sitemgâra yaraya
- 5 Taş ile başum ursun iki pâre eyleşün
Şâyed bununla gönline bir pâre yaraya
- 6 Mümkün midür ki hoş gele zühhâda ehl-i aşk
Olmış midur ki mest ola hüşyâra yaraya
- 7 Mahmûra mey nenün gibidür bildünüz mi hiç
Şol şerbet-i hekîm ki bîmâra yaraya
- 8 Yarayla çünkü beğlere yoldaş olur kişi
Çalış Necâtî eyleyigör çâre yaraya

- 1 Yürekte yara yaraya ağız açarak der ki «Zavallı, yara ile sevgiliye yaranacağını sanıyor.»
- 2 Gamzen öüm yaraları açar, bu ben fakir de bâzan oklariyla, bâzan da yarayla sevinirim.
- 3 Gâh ağlarım, gâh âh edip inlerim ama çâresiz kalmışa bu su ile bu havanın yarayacağını ummuyorum.

Burada bir yerin havasının veya suyunun hastalığı gitgide azdırabileceği keyfiyeti hatırlanmalıdır.

- 4 Bir yanda sevgilinin zulmü, bir yanda zamânenin; bir kişi iki zâlimle nasıl baş eder?
- 5 Eğer böyle yapması gönlüne yarayıp ondan bir parça memnun olacaksa, taş ile başıma vurup iki parça eyesin.
- 6 Âşıkların sofulara yaraması mümkün müdür? Sarhoş olanın ayıklarca hoş görüldüğü olmuş mudur?
- 7 İçkiden ayrılmışa şarap ne gibi gelir, bilir misiniz; şu hekim ilâcı gibidir ki, hastaya yarar.
- 8 Kişi yarayla beylere yoldaş olur; çalış ey Necâti, yara için bir çâre bul.

54 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Nola dökülse yaşum Çeşme-i Hayvân değil a
Yire geçsün nideyin dirliğüm andan değil a
- 2 Âyet-i hüsnüne inkârı komaz zâhîd-i şehîr
Vay bu kâfir ne aceb dahi müselmân değil a
- 3 Beni iğîr diyü bilsem neye sevmez sofi
Meydür arada nîzâ' İtdüğümüz kan değil a
- 4 Hay esirge seni sen cân eke girmez dîrler
Cân için gam yımezem cân ise cânân değil a
- 5 Bakmayam kuhl-i Safâhâna iki gözüüm için
Ayağün tozu gibi derdüme dermân değil a
- 6 Cân bağışlar nefesün ölme Necâtî ölme
Kışî gösterme Mesîhâ yolın âsân değil a

- 1 Gözyaşım dökülse ne çıkar, Bengisu değil ya!.. Yere geçse ne olur, bütün varlığım o değil ya!.
- 2 Şehrin sofusu güzelliğinin âyetini inkâr etmekten vaz geçmiyor; vay bu ne acâyib kâfirdir, hâlâ Müslüman değil midir?
- 3 Sofu, içiyor diye beni neden sevmiyor, bilsem; arada çektiğimiz şaraptır, kan değil ya!..
- 4 «Aman sen seni esirge, can bir daha ele girmez» diyorlar; can için ne tasalanayım, can dedikse sevgili değil ya!
- 5 İki gözüm için İsfahan sürmesine bakmam, senin ayağının tozu gibi derdime derman değil ya, ne bakayım!

Buradaki «iki gözüm için» deyimini aynı zamanda «iki gözüm yemin ederim ki» mânâsına da alınabilir. İsfahan İran'da bir şehrin adıdır. Sürmesi ile meşhurdur. Sürme ayrıca göz hastalığı için ilâç olarak da kullanılır.

- 6 Nefesin can bağışlıyor, sabırsızlanma Necâti, sabırsızlanma; kişiye Hz. İsa'nın yolunu göstermek kolay mıdır?

Burada «can bağışlamak» deyimini «ölmek, can vermek» mânâsından hareketle «diriltmek, canlandırmak» mânâsında kullanılmıştır ki, şâir bu deyim üzerinde oynamaktadır. Nitekim «ölme» deyimini de «ölmek» fiilinin emir kipinden hareketle «acele etme, sabırsızlanma» mânâsını vermektir. Bu kelime oyunlarını anlamak için İsa Peygamber can bağışlamak münâsebetini bilmek lâzımdır ki, bunun için de 33. gazelin 7. beyitinin ve 44. gazelin 2. beyitinin açıklamalarına bakınız.

55 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Koma kim hâl ü hatun halka perişanlığ ide
Mısr-ı hüsnünde bir iki kara sultânlığ ide
- 2 Bu cihândur güzelüm hüsnüne mağrûr olma
Bir zamân ola ki karınca Süleymânlığ ide
- 3 İdnür âdem olan cennet-i kûyunda yirin
Meğr ey dost rakibün gele şeytânlığ ide
- 4 Gayret ey pîr-i harâbât nedür bu nice bir
Muhtesib câm-ı şarâbı sıyup oğlanlığ ide

- 1 Beninin ve yanağındaki ayva tüylerinin halkı perişan etmelerine izin verme; güzellik ülkesinde bir iki zâlim soysuzun sultanlık yapmasına müsâade etme.
- 2 Ey güzelim, güzelliğinle böbürlenme; bu cihandır, bir zaman gelir ki karınca Süleymanlık eder.

Burda kısaca «ayvatüylerin gelir, güzelliğini berbâd eder» denilmektedir. Süleyman Peygamber — karınca münâsebetine gelince; bir gün Süleyman peygamber düşmanlarıyla savaşa giderken yolu bir dereye uğradı. Orada karıncalar vardı. Karıncaların beyi, karıncalara «Deliğimize girin de sizi Süleyman'ın askeri çiğnemesin» derken Süleyman Peygamber bunu duyup gülümsedi ve attan inerek beyi huzûruna çağırdı. Bey de bir çekirge budû alarak Süleyman Peygambere götürdü. Hz. Süleyman, bu beyden kendisine öğüt vermesini istedi ve ondan birçok nasihatler aldı. Peygamberin duâsının bereketiyle bu but çoğaldı ve askeri, yarısını yiyerek doydu, kalanını da karıncalara verdi. Bu kıssadan hareketle karınca - Süleyman Peygamber, tezaad un-suru olarak kullanılagelmıştır. Karınca güçsüzlüğü, fakirliği; Süleyman da kudreti, saltanatı ve zenginliği temsil eder.

- 3 Eğer rakibin gelip bir şeytanlık etmezse, insan olan herkes için senin mahallende yer vardır.

Burada Âdem Peygamber ve şeytan kıssasına işâret vardır. O sebeble Âdem - şeytan - cennet kelimeleri bir arada kullanılmıştır.

- 4 Ey ihtiyar meyhâneci, biraz arlanıp harekete gel; daha ne zamana kadar zâbıta memuru acarlık edip şarap kadehini kıracaktır?

- 5 Bir zamân oldu ki kan ile berâber tutulur
Bir iki rind eğer meykedede kanlığ ide
- 6 Didiler sib-i zenahdânuna hayvânî veli
Dimediler ki rakîbün değer hayvânlığ ide
- 7 Elhak insâf budur tûtiye değmez güftâr
Şol çemende ki Necâtî şeker-efşânlığ ide

- 5 Öyle bir zamana geldik ki, bir iki rind eğer meyhânede çok sarhoş olup hırçınlık etse kan etmekle bir tutuyorlar.
- 6 Elma gibi olan çene çukurunda Bengisu vardır diye hayvânîdir dedilerse rakibin hayvanlık edip dokunsun demediler ya!..

Bengisu denilen Âb-ı Hayâtın bir diğer adı da Âb-ı Hayvan'dır. Şâir buradaki «Hayvan» kelimesiyle oynamaktadır. «Hayvan» kelimesi «insanla berâber her canlı» mânâsına geldiği gibi, «insanın gayrı olan idrâksiz canlı şey» mânâsına da gelir.

- 7 Doğrusu budur ki, Necâtî'nin şekerler saçtığı bir bahçede papağana konuşma sırası gelmez.

Burada papağanın şekerle beslendiği de hatırlanmalıdır.

56 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Cân u dil oldu gamze-i cânân oyuncağı
İşkî birâder eyledün oğlan oyuncağı
- 2 Ol hatt u hâl-i dilbere baş eğmeyen gönül
Derdâ ki oldu zülf-i perişân oyuncağı
- 3 Geh var didi dehânuna ağıâr gâh yok
Ol hâtem oldu dîv-i Süleymân oyuncağı
- 4 Câm-ı safâ nîyâz ile ömr-i günâh iken
Tesbîh olur riyâ ile şeytân oyuncağı
- 5 Uzatma sözi kes dilünü yârden rakîb
Kelbün ne bâbıdur meh-i tâbân oyuncağı
- 6 Oyna güzeller ile peygamber oyuncuğın
İşk olmadı mı Yûsuf-ı Ken'ân oyuncağı
- 7 İvrildi kaldı rişte-i cânı keminenün
Peygamber oynı olalı yârân oyuncağı
- 8 Gam çok oyunlar oynadı miskin Necâtiye
Yazukdurur ana da be hey cân oyuncağı

— 56 —

- 1 Can ve gönül sevgilinin gamzesinin oyuncağı oldu; sen de aşkı çocuk oyuncağı ettin be birâder!
- 2 Dilberin o ayva tüyleriyle benine baş eğmeyen gönül yazık ki perişan saçın oyuncağı oldu.
- 3 Rakib sevgilinin ağzı için gâh var, gâh yok dedi; o yüzük Süleymanın devinin oyuncağı oldu.

Süleyman Peygamberin parmağında mühürlü bir yüzük vardı. Bunun üzerinde Allah'ın ismi yazılıydı. Bundan dolayı bütün vahşi hayvanlar, kuşlar ve rüzgâr emrinin altında idi. Bir gün Süleyman Peygamber abdesthâneye giderken yüzüğü karısına bıraktı. Yüzüğü ele geçirmek için fırsat kollayan bir dev, Süleymanın şekline bürünerek yüzüğü karısından aldı ve tahta geçerek Süleymanın yerine hükmetmeye başladı. Hz. Süleyman'ın yüzüğü tekrar geri almak için çekmediği güçlük kalmadı. (Bir de 33. gazelin 7. beyiti-nin açıklamasına bakınız.)

- 4 Zevk ve eğlence kadehi duâ ve yakarma ile günahın mâzereti olduğu halde, tesbih ikiyüzlülük ve samimi-yetsizlikle şeytan oyuncağı olur.
- 5 Uzatma sözü, dilini sevgiliden kes ey rakib; dolunayı oyuncak edinmek köpeğin haddi değildir.

Köpek aya karşı ulur. Burada bu müşâhededen hareket edilerek rakib köpeğe benzetilmektedir.

- 6 Güzeller ile peygamber oyuncuğunu oyna; çünkü aşk Kenanlı Yusuf Peygamberin oyuncağı olmuştur.
- 7 Dostların oyuncağı peygamber oyunu olalıberi bu âcizin canının ipliği büküldü (dolaştı) kaldı.
- 8 Zavallı Necâti'ye gam çok oyunlar oynadı; behey can oyuncağı sevgili, ona da yazıktır!

57 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Hâkilerüz biz özlerüz ol serv-kâmeti
K'ehl-i kubûr cân gibi ister kıyâmeti
- 2 Uymış belâlu gönlüme derd ü firâk-ı dost
Düşmüş garibün üstine ölüm alâmeti
- 3 Âhir günümde ışkun ile eylesem sefer
Vallâhi nakd-i cânı virtürdüm selâmeti
- 4 Hakkâ budur ki kâmetünün toğrusıdurur
Yirde komaz sanevberi ol istikâmeti
- 5 Eksüklüğün bilenler olur âkıbet tamâm
İrişdürür tabîbe kişiyi sekâmeti
- 6 Işk-ı mecâzî meclis-i mey gibidür hemân
Eksük değül sonunda kişiyi nedâmeti
- 7 Kimdür Necâti dir isen ey serv-i serferâz
Bi-i'tidâl kendüyl bilmez melâmeti

- 1 Biz topraktanız, o servi boyluyu özleriz; çünkü kabirdekiler kıyâmet gününe kavuşmayı can gibi isterler.
- 2 Sevgilinin ayrılığı ve derdi belâlı gönlüme uymuş; garibin üstüne ölüm belirtileri düşmüş.
- 3 Son günümde senin aşkın ile göç etsem, vallahi can parasını selâmetlik olarak verirdim!

Burada, yolculuğa çıkanın, yolculuğun selâmetle geçmesi için sadaka dağıtması geleneğine işâret vardır.

- 4 Gerçekten çamfıstığı ağacı senin boyunun doğrusudur, ona uymuştur; o tuttuğu yol, onu yerde koymaz.
- 5 Eksikliğini bilenler sonunda tamam olurlar; kişiyi hastalığı tabibe eriştirir.
- 6 Gerçek olmayan aşk şarap meclisine benzer; sonunda dâimâ kişiye pişmanlık eksik değildir.
- 7 Ey baş çekip boylanmış servi boylu, «Necâti kimdir?» dersen, bir dengesiz, kendiyi bilmez, horlanmış kimse-
dir.

58 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Dünyâyı bir yana kosalar bir yana seni
Bana seni gerek seni ey bîvefâ seni
- 2 Müşkil bu kim muhabbet iki başdan olmadı
Sevdürmedi sana beni illâ bana seni
- 3 Mihr ü vefâ için mi getürdi beni felek
Cevr ü cefâ için mi yaratdı Hudâ seni
- 4 Âşıklarun ne çekdüğünü anlamağ için
Allâh ideydi bir güzele mübtelâ seni
- 5 Bir bağı katı yüzi açılmış güzel gerek
Âyine gibi göstere şâhum sana seni
- 6 Salma sakın ayağa duâcılarını kim
Ey serv-kad el üstüne tutar duâ seni
- 7 Oldun Necâtî sâye-i zülfinde pâdişâh
Var ey gedâ ki kapladı zıll-i hü mâ seni

- 1 Dünyâyı bir yana, seni bir yana kosalar, yine de bana sen gereksin ey vefâsız, sen!
 - 2 Güçlük şurada ki aradaki muhabbet iki taraflı olmadı; seni bana sevdirdi de beni sana sevdірmedi.
 - 3 Felek beni sevmek ve sevgisinde vefâlı olmak için mi getirdi? Tanrı seni zulüm ve eziyet etmek için mi yarattı?
 - 4 Âşıkların neler çektiğini anlayan için, Allah seni bir güzelin aşkına düşüreymi.
 - 5 Bir bağı katı, yüzü açılmış, ettiğinden utanmayan güzel gerek ki, ayna gibi seni sana göstere sin ey sultanım!
 - 6 Ey servi boylu, duâcılarını ayağa salıp geri çevirme ki duâ seni el üstünde tutar.
 - 7 Necâti, onun zülfünün sâyesinde pâdişâh oldun; yürü sevin ey dilenci ki seni hümâ gölgesi kapladı.
2. Kasidenin 26. beyitinin ve 50. gazelin 4. beyitinin açıklamalarına bakınız.

59 Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

- 1 Didüm hüsnün berâtında nedür zülf-i siyâh eğri
Didi bu Rûmdur dervîş olur tevkî'i şâh eğri
- 2 Güzellük tehtgâhına çıkup zulm itme sultânüm
Sakın âşıklar âhından ki olmaz tîr-i âh eğri
- 3 Kaşun sevdâsına zâhid makâm idindi mîhrâbı
Kad ü zülfün hayâliyle olur geh toğru gâh eğri
- 4 Benüm serv-i ser-efrâzum rakîbün yanına varma
Elif kim ulaşa lâma olur bi-îştîbâh eğri
- 5 Kara yüzlü saçun hakdur dîmiş tezvîrine hattun
El ursun muhaf-ı hüсне değülse ol güvâh eğri
- 6 Elâ ey âfitab üzre hilâli görmeyen kimse
Gör ol horşîd-ruhsârı gezer zerrin külâh eğri
- 7 Boyun şîmşâdını ayru görürmüş servden nergis
Biri iki görür lâbüd şu kim ider nigâh eğri
- 8 Kaşun olmasa mîhrâbı ne assı zühd ü takvâdan
Yıkılmak eydür ol mescid ki ola kıblegâh eğri
- 9 Necâtiye ölüm yeğdür bu dîrlikden maâzallâh
Rakîb-i rû-siyeh toğru ola ben bigünâh eğri

- 1 Dedim ki «Güzelliğinin fermânında o siyah zülf neden eğridir?» Dedi ki «Bu Anadolu ülkesidir ey derviş, pâ-dişâhın tuğrası eğri olur.»
- 2 Güzellik tahtına çıkıp da zulm etme ey sultânım; âşık-ların âhından sakın ki, âhın oku eğri olmaz, hedefine varır.
- 3 Sofu senin kaşının sevdâsiyle mihrabda yerleşti, kal-di; boyunun ve zülfünün hayâliyle gâh doğruluyor, gâh eğiliyor.

Bu beyitte namaz kılmak mazmunu vardır.

- 4 Ey benim yüksek servi boylum, rakibin yanına sakın varma; çünkü «elif» harfi «lâm» harfiyle yazılınca şüphesiz eğri olur.
- 5 Kara yüzlü saçın ayva tüylerinin yalan dolanına doğru dur demiş; eğer o şahitliği eğri değilse, güzellik mus-hafına el bassın.

Gül - kitap münâsebeti için 4. kasidenin 4. beyitinin açık-lamasına bakınız.

- 6 Ey güneş üzerinde yeni ayı görmeyen kimse, başında eğri zerrin külâhla gezen o güneş yanaklıyı gör!
- 7 Şimsir ağacına benzeyen boyunu nergis serviden ayrı götürmüş; elbette eğri bakan (şası gözlü) biri iki gö-rür.
- 8 Mihrâbı kaşın olmayana çok ibâdet etmek ve günahlar-dan sakınmak ne fayda verir; kiblesi eğri olan mesci-din yıkılması daha iyidir.
- 9 Allah korusun, eğer kara yüzlü rakib doğru, ben suç-suz eğri olacaksam, ölüm Necâtî'ye bu yaşayıştan da-ha üstündür.

60 Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

- 1 Dime kim yârda yok cevır ü cefâdan gayrı
Ne dilerse bulnır mihr ü vefâdan gayrı
- 2 Beni ağlan beni kim üstüme gelmez ölice
Bir avuç toprağ atar bâd-ı sabâdan gayrı
- 3 Elif-i kâmetün ile kaşuna râ diyeli
Gönlümü eğleyemez kimse bu râdan gayrı
- 4 Hat u hâlün elemi yetmedi mi gönlüme kim
Çeke hecr âteşini bunca belâdan gayrı
- 5 Ne garaz eyleye uşşâk visâlün var iken
Ne murâd eyleye bîmâr devâdan gayrı
- 6 Dûd-ı âhum ne aceb göklere tutsa yüzini
Âşıkun kimisi var ola Hudâdan gayrı
- 7 Yüzine tutsa Necâtî ne aceb haclet elin
Nesi var yüze gelür dest-i duâdan gayrı

- 1 Sevgilide eziyet ve zulümden başka bir şey yok deme; sevgiden ve sözünde durmaktan gayrı ne dilersen bulunur.
- 2 Siz bana ağlayın bana ki, öldüğümde bir avuç toprak atmak için tanelinden başka üstüme gelen olmaz.
- 3 Boyunun elifi ile kaşlarına «râ» diyeliberi, bu düşünceden artık benim gönlümü kim alıkoyabilir?

Burada boy «elif» harfine, kaş da «re» harfine benzetilmiştir. Bu benzeyiş, harflerle kendilerine benzetilenler arasındaki şekil benzerliğinden dolayıdır. «Râ» kelimesi, ki «rey, düşünce, kanaat» demektir, «re» ve «elif» harfleriyle yazılırdı.

- 4 Beninin ve ayva tüylerinin elemi yetmedi mi gönlüme ki, bunca belâdan gayrı bir de ayrılık ateşini çeksin!
- 5 Sana kavuşup sarılmak varken âşıkların başka ne düşüncesi olabilir? Hasta iyileşmekten gayrı ne isteyebilir?
- 6 Âhımın dumanı göklere yönelirse niye şaşılırsın? Âşığın Tanrı'dan gayrı kimisi var ola ki?
- 7 Necâti utanarak elini yüzüne tutarsa şaşılır mı? Duâyâ el götürmekten gayrı nesi var?

61 Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün

- 1 Sünbül saçunla hâtırumuz âtır olmadı
Gül ruhların bizümle iki gün bir olmadı
- 2 Bâzâr-ı gamda dil midür ol kim mezâd olup
Dellâl-i ışk elinde iken âhir olmadı
- 3 Dirler mihak şarâba harâbât erenleri
Şâd ol gönül ki altun adun bakır olmadı
- 4 Tiğ-i mahabbet ile kim oldu şehid kim
Rûhülkudüs cenâzesine hâzır olmadı
- 5 Miskin rakibi gamze-i mekkârün ey perf
İt itmeyince âdem iken sâhîr olmadı
- 6 Bayram ola vü gül açıla içmeyen kişi
Sabr idebile mi tutalum şâir olmadı
- 7 Yakma cahim-i hecre müebbed Necâtiyi
Biçâre âşık oldu ise kâfir olmadı

- 1 Sünbül saçın gönlümüze koku salmadı, gün yanakların bizimle iki gün bir olmadı.

Şâir burada, sevgilinin güne benzeyen yanaklarından gâh birini, gâh öbürünü çevirdiğini, kendisinin yüzüne bakmadığını, «iki gün berâber olmak» mânâsına gelen «iki gün bir olmak» deyimiyile anlatmaktadır.

- 2 O gönül müdür ki, gam pazarında satışa çıkarılıp aşk dellâlinin elinde iken bitmedi?
- 3 Meyhânenin ermişleri (ihtiyarları) şaraba mihenk derler; sevin ey gönül ki altun adın bakır olmadı, meyhânede bozulmadın.
- 4 Kim muhabbet kılıcıyla şehid oldu da Cebrâil cenâze sinde bulunmadı?
- 5 Ey peri gibi güzel; gamzen miskin rakibi insan iken it etmeyince adı büyücüye çıkmadı.

2. kasidenin 14. beyitine bakınız.

- 6 Bayram olur, gül açılır da kişi şâir olmasa bile nasıl içmeyip sabredebilir?
- 7 Ayrılık ateşinde Necâti'yi ebedi olarak yakma, zavallı sana âşık oldu ise kâfir olmadı ya!..

62 Mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün

- 1 Sanman ki beni devr-i zaman çekdi çevürdi
Ol turaları müşg-feşân çekdi çevürdi
- 2 Toğrı lken ok gibi yolında dil-i hâki
Aldı ele ol kaşı kemân çekdi çevürdi
- 3 Tolab gibi inleyüp ağladuğum içün
Kûyunda beni dün şu fülân çekdi çevürdi
- 4 Nakkâş-ı ezel cedvel ü pergâra koyunca
Devrân beni bir nice zaman çekdi çevürdi
- 5 Münşi-yi kader dün beni divân-ı kazâda
Âlemlere olmağa nişân çekdi çevürdi
- 6 Fâş eyledi râzum diyu altun kemerini
Yok yrlere ol mûy-mıyân çekdi çevürdi
- 7 Tevki'-i refi' olmağa menşur-ı cemâle
Kaşun gibi kendüyi nişân çekdi çevürdi
- 8 Tuğrâ kaşuna benzedüğün münşiye didüm
Divânda tutup anı hemân çekdi çevürdi
- 9 Tîr-i müjesi gönlümüz almağa Necâti
Mâyil idi ol şûh-ı cihân çekdi çevürdi

- 1 Sanman ki beni çekip çeviren zamanın gelip geçişidir; o perçemleri misk kokusu saçan çekti çevirdi.
- 2 Bu değersiz, topraklık gönül yolunda ok gibi doğru iken o kaşı keman ele aldı çekti çevirdi.
- 3 Dolap gibi inleyip ağladığım için şu filân (adı anılma-ya değmez biri) beni mahallende dün çekti çevirdi.
- 4 Ezel nakkaşı cedvele ve pergele koyuncaya kadar felek beni bir nice zaman çekti çevirdi.
- 5 Kader kâtibi dün beni kazâ divânında âlemlere nişan olmak için çekti çevirdi.
- 7 Güzellik fermanının başına nişan olmak için tuğra kendisini kaşın gibi çekti çevirdi.
- 8 Kâtibe tuğranın senin kaşına benzediğini söyledim, divanda hemen onu tutup çekti çevirdi.
- 9 Kirpiğinin oku gönlümüzü almağa meyilli idi, Necâti, o cihan işvelisi çekti çevirdi.

Bu gazelde «çekip çevirmek» deyimini değişik mânâlarda kullanılmıştır. Bunlar «itip kakalamak, sersemletmek; yoldan çıkarmak, kandırmak, iğfal etmek; döğüp söğmek; ezip büzmek, azarlamak; çekip çevirmek».

63 Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- 1 Kâkül-i müşğini birdür ârız-ı gül-fâm iki
Nitekim âdetdür olur kadr bir bayram iki
- 2 Sînede hem cevri yâr ü hem cefâ-yı rûzigâr
Bir niyâm içinde olmaz tiğ-ı hûn-âşâm iki
- 3 Âh kim iki adem ortasıdur bâğ-ı vücûd
Bir harâb-âbâda geldük subh birdür şâm iki
- 4 Tâlib-i cânâne yi dünyâ ve ukbâ eglemez
Kûy-ı yârun yolu birdür menzil ü ârâm iki
- 5 Kimi Îsâ dir leb-i cân-bahşuna kımlı Hızır
Sora varursan hakikat cism birdür nâm iki
- 6 Geh sanevber dîdiler kaddüne geh rûh-ı revân
Nâz ile salındun oldu serv bir endâm iki
- 7 Bâdedür lâ'lin lebün mestânedir nergislerin
Bezm-i hüspün zînet itmiş plste bir bâdâm iki
- 8 Dürr-i deryâ-yı keremsin hüsn ile bir dânesin
Âh kim zülfün hamında dâne birdür dâm iki
- 9 Düşde ıskun hâletin Mecnûna sordum didi kim
Sana hemdemdür Necâtî bâde birdür câm iki

- 1 Misk kokulu ve renkli perçemi birdir, gül renkli yanağı iki; nitekim öteden beri gelenektir, Kadir Gecesi bir, bayram iki olur.

Kadir Gecesi, ramazan ayının yirmiyedinci gecesidir ki, Kur'anın bu gecede indiği tahmin olunmakla bu geceye ad olarak verilmiştir. Aslında Kadir Gecesi'nin ramazanın son gecelerinden biri olduğu söylenmiştir.

Burada «bayram» ile murâd olunan ramazan ve kurban bayramlarıdır.

- 2 Bağırda hem sevgilinin incitmesi, hem zamânenin zulmü; bir yara içinde iki kan içici kılıç olmaz.
- 3 Ah ki varlık bağı iki yokluğun ortasındadır; öyle bir virâneliğe geldik ki, sabah birdir, akşam da iki.
- 4 Sevgiliyi isteyenî dünyâ ve âhiret alıkoyamaz; yârin mahallesinin yolu birdir, dinlenme konağı da iki.

Burada gerçek sevgiliye, Tanrı'ya kavuşmak için dünyâdan ve âhiretten vaz geçmek gerektiği anlatılmaktadır.

- 5 Senin can bağışlayan dudağına kimisi İşâ der, kimisi Hızır; sorup gidersen gerçekte cisim bir, adı ikidir.

33. gazelin 7. beyitinin ve 44. gazelin 2. beyitinin açıklamalarına bakınız.

- 6 Boyuna gâh fıstık çamı dediler, gâh yürüyen ruh; öyle bir naz ile salındın ki servi bir oldu, endâmı iki.
- 7 Yâkût renkli dudağın şaraptır, nergis gözlerin de sarhoşlar; güzelliğinin meclisini bir fıstık, iki bâdem süslemişler.
- 8 Cömerdlik denizinin incisisin, güzellikte bir tânesin, fakat yazık ki zülfünün kıvrımında dâne birdir, tuzak halkası iki.
- 9 Düşümde Mecnun'a aşkın hallerini sordum, dedi ki «Sana arkadaş olan şarap bir, kadeh ikidir Necâti, başka şeyin olmaz».

64 Mef'ûlü fâilâtün mef'ûlü fâilâtün

- 1 Her gice ey güneş meh senden yakar çerâğı
Sen şâha çarh çâder meh bir sefer çırağı
- 2 Sen gelmeyince mâhum mahv olmaz âteş-i dil
Haşr olmayınca şâhum söyünmez er çerâğı
- 3 Dünyâ bugün benümdür ne mihr olaydı ne mâh
Vasl-ı nigâr olunca âşık nîder çerâğı
- 4 Ey dil ruh-ı habîbi şevk ile öğ ki yana
Başun ayağun üzre şems ü kamer çerâğı
- 5 Olmazdı şem'i cem'ün yârâne böyle düşman
Olmasa lâle vü gül bâd-ı seher çerâğı
- 6 Didârun ârzûsı komadı gözde pertev
Dervişlerde olur nite ki er çerâğı
- 7 Bu şi'r-i dil-firibün nâ-yâbdur Necâtî
Çak cânda saklasunlar bu şeb-güher çerâğı

- 1 Ey güneş, her gece ay senden çirasını yakar; sen pâdi-şâha gök çadırıdır, ay da sefer çırası.
- 2 Ay yüzlüm, sen gelmeyince gönlün ateşi sönmez; kıyâmet kopmayınca er kişinin ocağı sönmez.
- 3 Dünyâ bugün benimdir, ne güneş olsun ne de ay; sevgiliye kavuştuktan sonra âşık kandili ne yapısın?
- 4 Ey gönül, sevgilinin yanağını coşarak öv ki, başının ayağının üstünde güneş ve ay kandili yansın.
- 5 Eğer lâle ve gül seher yelinin çırası olmasaydı, meclisin mumu dostlara böyle düşman olmazdı.
- 6 Dervişlerde toplayıp dilenme kandili olursa da, senin güzelliğinin arzusu gözde ışıık bırakmadı.

Eskiden âşıklar veyâ kalenderi dervişleri kendilerine sefer verildiğinde, geçimlerini ellerine bir kandil olarak dilenmek suretiyle sağarlardı. Bugün dahi İstanbul'un bâzı semtlerinde ve Anadolu'nun bir kısım kasabalarında çocukların ellerine kandiller alarak kandil gecelerinde bahşiş toplamaya çıkması bu âdetin bir devâmı olsa gerektir.

- 7 Bu gönül aldatan câzibeli şiirinin eşi benzeri bulunmaz; bu şeb-güher çerâğını tâ canda saklasınlar.

Şebçerâğ, gece چراغ gibi parlayan inci demektir. Derler ki, gâv-ı bahri, yâni su sığırı bâzı geceler otlamak için karaya çıktıkta, o inciye ağzında berâber çıkarıp otlayacağı yere kor ve onun aydınlığında otlar. Buna dürr-i şebgûn da derler. Bundan başka bu kelime ve şebtâb bir inciye tavsifde kullanılır.

**KIT'ALAR
VE
SEÇİLMİŞ BEYİTLER**

1

Derd ile öldüm gider bir kimsenün âgâhı yok
Râh-ı ışkun mevt gibi âh kim hemrâhı yok

2

Didüm ey meh seyre ık kim bâğ dılcûdur bu gün
Dağıdup zülfin didi kim gün bulutludur bu gün

3

İnen makbûl tutman anı siz kim
Elüm açuk diye dâim öğüne

Eli açukluğudur kim ınarun
Elini tutar ardına önine

Elün gül gibi inen açma gel kim
Elünde istedikçe zer buluna

Birazçık yi birazçık dahi sakla
Birazçık dahi vir tanrı yolna

4

Öğünmeği yerersin eğerçi Necâtiyâ
Umar mısın ki ehl-i cihânda temiz ola
Mısr-ı hünerde kendüyi satmak gerek kışi
Yusuf gibi dilerse ki vara aziz ola

1

Derd ile öldüm gidiyorum da kimse farkında değil; yazık ki aşk yolunun ölüm gibi bir yoldaşı yok.

2

«Ey ay gibi olan sevgili, gezip dolaşmaya çık ki bugün tam gönüle göredir» dedim; saçını dağıtıp «Bugün gün bulutludur» dedi.

Bu beyitte yüzün güneşe, üstündeki dağınık saçın da buluta benzetildiği hatırlanmalıdır.

3

- 1 Elim açık diye durmadan öğüneni makbul tutmayın siz;
- 2 Çınarın elini ardına önüne tutması elinin açıklığındandır.

Burada çınarın fazla israftan fakirleşip çırılçıplak kaldığı, avret yerlerini eliyle kapatmaya çalıştığı anlatılmaktadır. Ayrıca çınar meyvesizdir.

- 3 Gel, elini gül gibi öyle çok açma; istediğin zaman elinde altunun bulunsun.

Burada gonca kapalı avuca veyâ keseye, içindeki tohumcuklar da altuna benzetilmektedir.

- 4 Birazcık ye, birazcık sakla, birazcık da Tanrı yoluna ver.

4

- 1 Ey Necâti, gerçi sen kendi değerini anlatıp öğünmeyi yeriyorsun ama, umuyor musun ki insanlarda seçme, iyiyi kötünden ayırma yeteneği vardır?
- 2 Yusuf gibi el üstünde tutulmak isteyen kişi, varıp hünere Mısır'ında kendini satmalıdır.

Yusuf peygamberin ünü güzelliği ve hüneri rûyâ yorumculuğudur. Kendisi hapse atılmışken, firavunun gördüğü bir rûyâyı yorumlayarak hapisten çıkmış ve bundan sonra aklı ve zekâsıyla firavunun gözüne girerek yüksek mevki sâhibi olmuştur. Ayrıca burada Yusuf Peygamberin Mısır'a götürüp orada satılması hatırlanmalıdır. Buradaki «satmak» fiili üphesiz «kıymete bindirmek, değerini artırmak, kendini «ksek tutmak» mânâlarındadır.

5

Peşmine ile sofî-yi miskîn umar mı klm
 Uçmağa vara hüdhüd-i kuds-âşiyân ola
 Benzer ana ki belî ham ola vü dîşî güm
 Boyamağ ile sakalını nevcuvân ola

6

Bî-akl u bî-sitâre vü meflûs u mendebûr
 Yokdur cihânda bir dahi ehl-i kalem gibi

7

Gönlüm hümâsı uçdı ider zülfün ârzû
 Ne yirdeyin ne gökde nesim-i sabâ gibi

8

Bana yazuk disen a sana ne var ey sofî
 Kûy-ı yâr olmaz ise gûşe-i cennet bâkî

9

Gözlerüm kan ağlamayınca tuyulmadı gamun
 İki tolu gelmeyince râzumuz fâş olmadı

10

Gamundan yıtdi gitdi dil girü hükm eyle gam bulsun
 Ki beğler buldurur âdetdurur yoldaşa yoldaşı

11

Nâfe miskîn ey sanem evvel katı bogun idi
 Oykünelden zülfüne bir pâre düzdü tüyünl

5

- 1 Kaba yünden hırka giymekle miskin sofı sanıyor mu ki, uğmağa (cennete) varıp cennette yuva kurmuş olan çavuş kuşu olacak?
- 2 Bu iş, beli büyük, dişleri dökülmüş olanı sakalını boyayarak delikanlı etmeğe benzer.

6

Akılsız, tâlıhsız, parasız - pulsuz; âciz: Dünyâda eli kalem tutan gibi bir başka yok.

7

Gönlümün hümâsı zülfünü arzû ederek uçup gitti; sabâ yeli gibi ne yerdeyim, ne de gökte...

8

Benim hâlîme «vah, yazık!» desene ey sofı, sana ne oluyor? Sevgilinin mahallesi olmazsa cennet köşesine râzısın.

9

Gözlerim kan ağlamayınca senin için çektiğim gam duyulmadı; iki dolu kadeh gelmeyince sırrımız açıklanmadı.

Burada sarhoşun içindeki sırları ortaya döktüğü gerçeğinden hareket edilmiştir.

10

Gönlüm senin gamından yitti gitti, buyur da yine gam bulsun; çünkü âdettir, beyler yoldaşı yoldaşa buldurur.

11

Ey put gibi güzel sevgili, miskin nâfe evvelce bozgun, sefilin biri idi; senin saçını taklid edeliberi tüyünü bir parça düzdü.

12

Çıkdı şâhum çağırur aydur kamu uşşâkına
Dağlun biçâreler çün kaldı divân irteye

13

Olımaz kıl kadarı nâfe saçundan ayru
Meğer ol zülfi siyâh ile kesildi göbeği

14

Aklımı gamzen aldı dil ü cânı hatt u hâl
İklîm-ı hüsn içinde alan alanun gibi

15

Gözüm iğneyle dikersem dike bakdun dırler
Benem ey dost rakibün hele gözi dikenî

Aşağıdaki beyitler Âşık Çelebi'nin seçmelerinden
olup, tezkiresinden alındı.

16

Şöyle oldum ki ecel yasduğına baş koyanı
Sanuram uyhusı gelmiş memleket sultanıdur

17

Aşkum selefden artuk olursa aceb mîdür
Bezmi şarâba sonra gelen katı mest olur

18

Nice benzetdün ey sofî cinânı kûy-ı cânâna
Yatacak yer gerekmez mi be miskin ölecek cânâ

12

Sultanım çıktı, bütün âşıklarına çağırıp «Ey zavallılar, dağılın, divân yarına kaldı, ertelendi» diyor.

13

Nâfe saçından kıl kadar ayrılmaz; sanki göbeği o kara zülûfle kesildi.

14

Aklımı gamzen aldı, gönlümü ve canımı da ayva tüyle-
rin ve benlerin; güzellik ülkesinde sanki alan alanındır,
herkes bulduğunu yağma ediyor.

15

Gözümü iğne ile diksem de «Dik dik ne bakıyorsun?»
derler, sanki o rakibin gözüntün dikenini benim.

16

İstirab beni o hâle getirdi ki, ecel yastığına baş koya-
rı uykusu gelmiş yatan memleket sultanı sanıyorum.

17

Aşkım benden önceki âşıklarınkinden fazla olduysa ne-
den şaşılıyor? İçki meclisine sonra gelen daha çok sar-
hoş olur.

18

Ey sofı, cenneti sevgilinin mahallesine nasıl, ne cesâ-
retle benzetiyorsun? Be miskin, ölecek insana yatacak
yer lâzım değil mi?

*Âşık sevgilinin mahallesine hiçbir zaman ulaşamamıştır;
eğer cennet de onun gibi ise zavallının cennete gitmek ümi-
di de kalmamıştır, ıstırabı öldükten sonra da devam ede-
cektir.*

19

**Dâr-ı dünyâ bir misâfir-hânedür kim her gelen
Âh şâhum yazdı gitdi safha-i divârına**

Aşağıdaki beyitler Lâtîfî'nin seçmelerinden olup,
tezkiresinden alındı.

20

**Ey perî âyinede kim görse tasvîrün senün
Âsumân oldı sanur Îsâ gibi yirün senün**

21

**Ben üzümün suyn severem sofi dânesin
Zirâ kimi kızını sever kimi anasın**

22

**Gördün çü kadd-i dilberî ey bâğbân-ı lûtf
Var sen de bir bunun gibi serv-i revân asar**

23

**Acır isen gel Necâtî derdîmende acı kim
Ne leb-i dilber nasîb oldı ne halvâ-yı rakîb**

19

Dünyâ evi öyle bir misâfirhânedir ki, her gelen duvarına «Âh şâhım!» yazıp gitmiştir.

Sılaya dönenler veyâ gurbete çıkanlar kaldıkları otel veya hanların duvarına içlerindeki sıkıntıyı «âh şâhım» ve benzeri sözler yazarak açığa vururlar. Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları adlı şiirinde de Maraşlı Şeyhoğlu Satılmış adlı birinin bunu yaptığı görülür. Şâir burada dünyâda kimsenin huzur içinde yaşamadığını anlatıyor.

20

Ey peri gibi güzel sevgili, kim senin aynadaki tasvirini görse İsâ Peygamber gibi yerinin gökte olduğunu sanır.

Burada aynı zamanda resim anlamına da gelen «tasvir» kelimesiyle kiliselerdeki İsâ resimlerine işaret edilmektedir.

21

Ben üzümün suyunu severim, sofı da tânesini; çünkü kimi kızını sever, kimi de anasını...

Şaraba «üzüm kızı» mânâsına gelen Arapça «bintü'l-ineb» ve Farsça «Duhter-i rez» de derler

22

Ey letâfet bahçesinin bahçıvanı, işte sevgilinin boyunu gördün; var sen de bunun gibi bir yürüyen servi yetişir, eğer yapabilirsen!

23

Acıyacaksan gel de derdli Necâtî'ye acı ki, ne sevgilinin dudağı nasib oldu; ne de rakibin helvası.

Burada ölenlerin ruhu için helva dağıtılmasına işaret vardır. Şâir, «Ne sevgilinin tatlı dudağını öpebildim, ne de ona kavuşmama engel olan rakibin öldüğünü görebildim» demektedir.

1

Niçün yabanda kala Kâ'be gibi her mahcûb
Piyâle gibi el üzre tutula hergüstâh

2

Yaşımı görüp terahhum idesin dirdüm veli
Ağladuğum bu ki gün görünse ahter gizlenür

3

Güneşe didüm ki niçün kimse bakmaz yüzüne
Didi bu şol bir güzeller şâhınun yasağıdır

4

Tâlib-i germiyyet-i ışk olduğum ayb eylemen
Kim fakîr olan sevinür her kaçan kim yaz olur

5

Aldı sofinün karârın gösterüp yüzün rakîb
San ki şeytân hastaya su gösterüp imân alır

6

Ol mâh-ı dil-fürûza şebîh olduğu için
Bakdukça mihr yüzine gözüm dola gelür

- 1 Her utangaç kişi niçin Kâbe gibi yabanlarda kalsın da, her utanmaz kadeh gibi el üze tutulsun?

«Mahcûb» kelimesi aslında «örtülü» mânâsına gelir. Kâbe'nin üzerinde de örtü vardır. Mahcûb kişinin Kâbe ile münâsebeti örtü cihetiyledir. Kâbe kutsal bir varlık olduğu hâlde kadeh, içinde haram olan şarap bulunduğu için Kâbe ile tezâd meydana getirmektedir.

- 2 Gözyaşımı görünce bana acırsın diye umuyordum; güneş görününce yıldızlar gizlenir, bundan dolayı ağlıyorum.

Şâir burada güneşe benzettiği sevgilisini görünce yıldız gibi olan gözyaşlarının duracağını, kendisinin ağlamadığını gören sevgilisinin artık acımayacağını düşünerek ağladığını söylemektedir.

- 3 Güneşe «Niçin kimse senin yüzüne bakmaz?» dedim, «Güzeller pâdişâhı olan biri yasaklamıştır da ondan» dedi.

- 4 Aşk ateşinin sıcaklığını isteyişimi ayıplamayın, çünkü yaz gelince fakir kimseler sevinir.

- 5 Rakîb, hastaya su gösterip imânını alan şeytan gibi yüzünü gösterip sofunun rahat ve huzûrunu aldı.

Bilindiği gibi fazla ateşli bir hastalıktan yatan hastalar çok susuzluk duyarlar. Bir inanışa göre de, şeytan son nefesini vermek üzere bulunan hastaya su teklif ederek karşılığında imânını istemiş.

- 6 Gönül aydınlatan o ay yüzlüye benzediği için, güneşin yüzüne baktıkça gözüme yaş dolmaktadır.

Bilindiği gibi güneşe bakanın gözüne yaş dolar. Şâir güneş gibi parlak yüzlü olan sevgilisini hatırlattığı için güneş her bakışta gözünün yaşla dolduğunu söylemektedir.

7

Lutf gülzârında kaddün müntehâdur şöyle kim
Sidre ayağ üzre duruben ana ikrâm ider

8

Düşmezdi râh-ı ışka gönül görmese yüzün
Gün doğmayınca yolda misâfir hatar sezer

9

İzâr u ârızı devrinde kon beni öleyin
Bahâr günleri gönll kimün sefer dilemez
Ne âşık ola ki didâra olmaya müştâk
Cihânda var mı ki bîmâr ola seher dilemez

10

Ahşamın gel dünle gel itme rakîbünden hazer
Gice gezdün diyebilmez mâh-ı tâbâna ases

11

Saç ile ruhların örter bilür kim ol açar anı
Yoğ ise perde-i şebde kaçan olur nihân âteş

- 7 Letâfet bahçesinde senin boyun o derecededir ki Sidre ağacı doğrulup ona ikrâmda bulunur.

«Müntehâ» kelimesi bir şeyin varabildiği veya yükselebildiği en son yer mânâsına gelir. Sidre ise lügutta Arabistan kirazı ve bir de yedinci kat gökte bulunan bir makâm anlamındadır. Bu gökte bulunan ağacın adına da Sidre veya Sidretü'l-müntehâ denilir. Şâir «müntehâ» kelimesi üzerinde oynayarak, sevgilinin boyunun olması gerektiği kadar yüksek olduğunu söylerken, «yüksekliğin son derecesi» mânâsını da düşündürerek, onun yedinci kat gökte olan Sidre'den de yüksek olduğunu ve Sidre'nin ona ikramda bulunacak kadar boyuna saygı duyduğunu söylüyor.

- 8 Gönül yüzüntü görmeseydi aşk yoluna koyulmazdı, çünkü insan gün doğmadan yola çıkmaz, tehlike vardır diye sakınır.

- 9 Bırakın beni yanağının devrinde öleyim, kimin gönlü bahar günlerinde sefer dilemez?

«Devr» kelimesiyle yanağın yuvarlaklığından hareketle bu kelimenin «mevsim, zaman» mânâsı da kasdedilmiştir. Bu beyitten, o devirde insanların uzun ve soğuk kış mevsiminden sonra baharda uzun yolculuklara çıktıklarını öğreniyoruz. Yüz, kırmızılığı yönünden, gül mevsimi olan bahara benzetilmektedir.

Hangi âşık vardır ki sevgilinin yüzünü görmeyi şiddetle arzulamasın; Dünyâda hasta olup da sabaha çıkmayı dilemeyen var mıdır?

- 10 İster akşamleyin gel ister geceleyin, tayandan sakınma; kolcular dolunaya gece gezdin diyemezler.

Bu beyitte o devirde uygulanan devamlı gece sokağa çıkma yasağına işaret edilmektedir.

- 11 Saç ile yanaklarını örter, bilir ki onu saçları açar; gecenin perdesinde ateş nasıl gizlenir?

Sevgilinin yüzünü saçlarıyla örtmesi, yüzünü gizlemek istediğinden değil, onun güzelliğini ve parlaklığını daha iyi göstermek dileğindendir. Yoksa o güzel, ateşin gecenin perdesiyle gizlenemeyeceğini, aksine onu daha parlak göstereceğini bilir.

12

Dilberâ vuslat güninde eyleme bûsen dirîğ
Dostum bayram olıcak bâdeye olmaz yasağ

13

İşkunı ağıyardan sakladuğum ayb eyleme
Yağî kâfirden gerekdür dini pinhân eylemek

14

Halka halka dâm kurdum kodum ortasında ben
Tâ kim ol şehbâz-ı hüsn ola şıkârı çeşmümün

15

Ser-i kûyunda belüm iki büküp inledüğüm
Bu ki gülzâra şeref virmeğe dolab gerek

16

Birdür ey derviş ecel çengâline bâ y u gedâ
Kim berâberdür suya döymekde şekkerle nemek

17

Böyle ben mecnûn olunca gitdi akl u gıtdı cân
Uslanınca bir kişi anca ziyân itmek gerek

18

Kûyuna varup rakîb ölmek dilermiş dostum
Ne donuz kurbân olur ne cennete girer eşek

19

Mescide koymadılar meykedededen sürdiler âh
Ne halâle yarar olduk ne harâma nidelüm

- 12 Ey güzel, kavuşma gününde öpüşünü bizden esirgeme; bayram olunca şaraba yasak olmaz dostum.
- 13 Aşkını gayrılardan sakladığımı ayıplama, düşman kâfirden dini gizlemek gerektir.
- 14 Halka halka tuzak kurdum, ortasına tane koydum, ki o güzel doğan gözümün avı olsun.

Buradaki «ben» kelimesi «siyah» leke ve «ben» mânâsında olmakla beraber «tuzak» kelimesinden dolayı «dâne» karışılığını vermeyi uygun buldum. Siyah gözbebeği «ben»e ve etrafındaki halkalar tuzağa benzetilmiştir.

- 15 Mahallende belimi iki büküp inliyorum, çünkü çiçek bahçesini taze ve güzel kılmak için dolap gerektir.
- Bahçe sulayıp bakmakla değer kazanır. Şâir bükülmüş be- liyle kendisini su dolabına benzetmektedir.*

- 16 Ecel doğanın pençesine dilenci ve zengin birdir, çünkü suya dayanmakta tuz ve şeker eşittir.
- Ecel geldiğinde bu zengindir, bu fakirdir diye seçim yapıp birini öne, diğerini sona komaz. Tuz ve şeker de aynı şekilde erirler, suda erimekte birinin diğerinden farkı yoktur.*

- 17 Ben böyle divâne oluncaya kadar akıl ve can gitti; kişi akıllanuncaya dek o kadar ziyân etmelidir.
- Şâir burada aşk uğrunda deli olmanın gerçek akıllılık olduğunu, bir şâirin:*

*Beşer âmed-şüd-i sininle değil
Girdibâd-ı şu'un içinde büyür*

«İnsan yılların gelip geçmesiyle, yani yaşlanarak değil, hadiselerin anafiorları içinde büyür» beyiti uyarınca, insanların birçok kayıplar ve kazançlar sonucu elde edilen tecrübe ile akıllanacağı yargısından hareket etmektedir.

- 18 Sevgilim, rakib mahallene varıp ölmek dilermiş; ne domuzdan kurban olur, ne de eşek cennete girer.
- Yâni onun senin mahallende ölmesi mümkün değildir.*
- 19 Yazık, bizi mescide koymadılar, meyhâneden taşra sürdüler, ne helâle yarar olduk ne harama, nidelim şimdi!?

20

Tan namazı bâtil olur matla'-ı horşidden
Zühhd esâsı bozılır câm-ı şarâb-ı nâbdan

21

Neyler yolunda hecr harâmisi vaslunun
Emn ile şart itdi Hicâzun Hudâ yohn

22

Zülf-i anber-bâr ile yâr ister örte ruhların
Hiç ola mı şem'-i rûşen perde-i şebde nihân

23

Beni öldürme ki Ferhâda felek kıyduğına
Döğünür tolduruban taş ile tağlar eteğın

24

Şehsuvârâ âdet oldur hâk ile oynar yetim
Yollar üzre oynasun ko eşk-i galtân oynasun

25

Meykede def'i kapanmasun ölür mahmûrlar
Hayra girsün muhtesib şerr işi te'hîr eylesün

- 20 Tan namazı güneşin doğuşuyla bozulur, sofuluğun temeli de saf şarabın kadehiyle.

Bilindiği gibi sabah namazını güneşin doğuşundan önce kılmak gerekir. Güneş doğarken kılınan namaz, namazdan sayılmaz. Burada içi şarapla dolu kadeh renginden dolayı kırmızı renkli sabah güneşine benzetilmiştir.

- 21 Ayrılık uğrusunun seninle kavuşmanın yolunda ne işi var? Tanrı Hicaz'ın yolunun emniyet altında bulunmasını şart kıldı.

Bakara Süresi'nin 196. âyetinde «Emin olduğunuz vakit ise kim hacca kadar umre ile faydalanmak (sevâba girmek) isterse kolayına gelen bir kurbanı kesmek vâcib olur» şeklinde «emn» kelimesi geçmektedir ki, bu hastalık, düşman ve benzeri sebepleri ifade etmektedir. Şâir burada, yolda ayrılık uğrusu bulundukça yolun emniyetli sayılamayacağı ve dolayısıyla sevgilinin Hicâz'a benzettiği mahallesine varamayacağını söylüyor.

- 22 Anber kokulu siyah saç ile sevgili yanaklarını örtmek istiyor, hiç parlak mum alevi gece örtüsünün arkasından gizlenebilir mi?

- 23 Beni öldürme ki, felek Ferhâd'a kıydığı için, dağlar eteğini taş ile doldurup döğünmektedir.

- 24 Ey ünlü binici gibi olan sevgili, ötedenberi alışlagelmiştir ki yetim toprak ile oynar; bırak yuvarlanan göz yaşım yollar üzre oynasın, dursun.

Eilindiği gibi «yetim» kelimesi aynı zamanda «tek» mânâsına da gelir. Tek tek düşen gözyaşları bu bakımdan yetim diye adlandırılmaktadır. Sevgilinin gelip geçtiği yollara döken damla damla gözyaşları, yollarda toz toprak arasında oynamaya bırakılmış öksüz çocuğa benzetiliyor.

- 25 Meyhâne bütün bütün kapanmasın, yoksa sarhoşlar ölür; kolcuya söyleyin, kötü işi geciktirsin.

Bir hadis ile hayırlı işleri işlemekte acele dılması gerektiği buyurulmuştur. Bunun tersi de kötü veya uğursuz işlerin geciktirilmesidir.

26

Nass ile vâcib oldu meyûn hürmeti bize
Zâhidlerün elinde ise hürmet itmesün

27

Sofî yarın ilte mi alup elümi cennete
Çok gören cânâneler işliğini bana bu gün

28

Yürî sen and içe gör biz mey-i nâb ey sofi
Sana peymânı komışlar bize peymânedekin

29

Getürdiler tabibi kim bile derdüm kıla derman
El urup nabzuma didi gam-ı ışk-ı fülândur bu

30

Harc eyleme ki habbeye değmez gözüm yaşı
Şimdi güzeller avlanur oldu nukûd ile

31

Şöyle çok ol sanemün hüsnî temâşâcıları
Yır bulımaz çıkar ay ile güneş damlara

32

Secde idüp ayruğa getürdüm yüzüme kır
Gözyaşı neler çekdi neler anı yuyınca

33

Ölümlüstyüz leblerünün bize ne perhîz
Oruç mı tutalum beğüm andan sefer üzre

- 26 Şarabın haram oluşu Kur'an ve hadis buyruklarıyla bildirilmiştir; eğer sofuların elindeyse buna hürmet etmesinler.

«Hörmet» kelimesi hem «haram kılmak» hem de yasaklamak anlamlarındadır. Şâir bu kelime ile tevriye yapmakta, yâni bir anlamını belirtirken diğer anlamı da kasdetmektedir. Böylece beyitte «Şaraba hürmet etmek nass ile buyrulmuştur, sofular da bu buyruğa uymak zorundadırlar» anlamı da belirtilmektedir.

- 27 Ey sofu, bugün bana güzeller eşğinde bulunmayı yasaklayanlar yarın elimden tutup beni cennete mi götürecekler?

Kimin cennete gideceği belli değildir. Şâir bu gerçekten hareketle, sevgilisinin cennete benzettiği kapısında bulunup bulunmamasının kendisinin cennete gideceğini kesin olarak sağlayamayacağını, öyleyse bu dünyada bundan mahrum olmasının saçma olduğunu söylüyor.

- 28 Ey sofu, yürü sen and iç biz de saf şarap; sana and içmeyi bırakmışlar, bize de kadehin içindekini.

«Peymân» kelimesi «yemin, söz, and» ve «peymâne» de kadeh anlamına gelir.

- 29 Derdimi bilip iyileştirsün diye doktoru getirdiler, nabzımı eline alır almaz «Bu filanın aşkının derdidir» dedi.

- 30 Ey gözüm, boşuna döküp saçma ki yaşın bir tâne değerinde bile değildir; şimdi güzeller para ile avlanır oldu, gözyaşına kim değer verir?

- 31 O put gibi güzele bakmak isteyenler o kadar çok ki, ay ile güneş yer bulamayıp damlara çıkarlar.

- 32 O sevgiliden gayrı olanların önünde yere kapanıp yüzümü kirlettim; gözyaşım onu yuyuncaya kadar neler çekti, neler...

- 33 Biz dudaklarının hasretiyle ölmek üzereyiz; ne diye perhiz etmemizi salık veriyorsun; yola düşmüşüz biz, onlardan oruç tutup öpmeyelim mi?

Yolculuğa çıkmış olanlar oruç tutmaya mecbur değildirler. Şâir dudaklar yüzünden ölüm yolculuğuna çıkmıştır. Öte yandan ağır hastalar da oruç tutamazlar.

34

Dilde ışkun konmaz idi dide giryân olmasa
Hâne-i dervîşe şâh inmezdi bârân olmasa

35

Gördüđi hûbı Necâtî koynına sokmak diler
Bulduğını nitekim öksüzce oğlan koynına

36

Dâr-ı dünyâ bir misâfirhânedür kim her gelen
Âh şâhum yazdı gitti safha-i dîvârına

37

Sofi cemâl-i yâra ne yüzle baka bilür
Almaz eline çünkü kerih-manzar âyine

38

Yüzüne benzerem dirmiş acebdür hâleti şem'ün
Baş ortaya koyup söyler ne gelürse zebânına

39

Tutam ki tevbe idem gice gündüz içmemeğe
Giceyi gündüze katup gelür bahârı gör e

40

Katı korkardum cemâlün göreler düşde diyu
Şükr kim uyhu uyutmaz âh u efgân kimseye

41

Sim ü zer destümde yok kim harc ideydüm sayd için
Şimdi hûblar sayd olurlar akçası vâfirlere

- 34 Göz ağlamasa aşkın gönüle gelmezdi; yağmur yağmasa pâdişâh dervişin evine inmezdi.
- 35 Bulduğunu koynuna sokan öksüz oğlan gibi Necâtî gördüğü güzeli koynuna sokmak diliyor.
- 36 Dünyâ evi bir misâfirhânedir ki, her gelen duvarına «âh şâhim» yazıp gitmiştir.
- 37 Sofu sevgilinin yüzüne ne yüzle bakabilir? Çirkin götü-nüşlü olanlar eline ayna almaz.
- 38 Şu mumun ne şaşılacak halleri var; senin yüzüne ben-zediğini iddia ediyormuş. Başını ortaya koyup ölümü göze almış, diline ne gelirse söylüyor.

Mum meclislerde orta yere konulur ve tepesinden yanar. Sevgilinin yüzüne benzeyen mumun parlak alevidir.

- 39 Tutup gece gündüz içmemeğe and içtim diyelim, gece-yi gündüze katıp gelen bahara baksana, bunda tövbe nasıl tutulur?

Uzun kış gecelerinden sonra, evlerde kapanıp kalanlar ge-cenin gündüze eşit olduğu 21 Mart (Nevrûz) ile başlayan ba-har mevsiminin gelişiyile kırlara, bağa bahçeye çıkıp eğlen-meye başlarlar.

- 40 Yüzünü düşte görürler diye çok korkardım; şükrolsun ki âh ve feryâd sesleri kimseye uyku uyutmuyor.
- 41 Elimde altun gümüş yok ki avlanmak için harcayay-dım; şimdi güzeller akçası çok olanlara, zenginlere av lanıyorlar.

42

Ey güneş yüzlü sanem âh yalunuzlukdan
Ki belâ giceleri sâye de gelmez yanuma

43

Tecridlerüz neyleyiserdür bize eflâk
Tokuz cebeli soyamaya bir yalın acı

44

Zülf olmasa yüzünde gelmez kemâle noksân
Olmaz fitile muhtâc ey mâh gün çerâğı

45

Dalaşur diyu beni yâra yavuzlama rakib
Ki iyi olmaz inen kapuda itün yavaşı

46

Şâire lâf-ı riyâyı satamazsın zâhid
Ki yalanı bilür elbette ki yalan ehli

47

Bülbül ol denlü letâyif söyledi kim şâh-ı gül
Müflis oldı bezm-i gülşende soyunı soyunı

48

Öldüğüme kayırmazam ey kaşları kemân
Gamzen okına ben gidicek kim diker nişân

49

Aceb zamâneye kalduk gelünüz ağlaşalum
Zelildür hüner ü fazl ile mükerrerem olan

- 42 Ey güneş yüzlü sevgili, bu yalnızlıktan nasıl yakınmayayım ki sıkıntılı ve üzüntü dolu gecelerde gölge bile yanıma gelmiyor.
- 43 Biz dünyâdan el etek çekmişleriz, bize felekler ne yapabilir? Dokuz dağ uğrusu bir çıplak aç kişiyi soyamaz.

Eskiden beri belâların ve iyiliklerin, yıldızların etkisiyle, gökten geldiğine inanılır. Burada «dokuz dağ uğrusu» ile eski gökbilimine göre dokuz kat olarak tasavvur edilen gökyüzü kastedilmektedir.

- 44 Saçın olmasa da yüzünün güzelliği eksilmez; ey ayyüzlü sevgili, güneşin fitile ihtiyacı yoktur.
- 45 Dalaşır diye beni sevgiliye kötöleme ey rakib, kapı köpeğinin yavaşı pek de iyi olmaz.
- 46 Şâire iki yüzlü sözü satamazsın ey kuru sofu; çünkü yalancılar yalanı iyi bilirler.
- 47 Bülbül o kadar çok güzel hikâye söyledi ki gül dalı çiçek bahçesi meclisinde üstündekileri vere vere iflâs etti.

Eskiden «latayif-hân» veya «meddâh» adında toplantılarda derneklerde güzel hikâyeler, fıkralar anlatarak geçimlerini sağlayan kişiler vardı. Anlatılan fıkraları beğenenler meddâha bağışlarda bulunurlardı. Bu beyitte o geleneğe işâret edilmektedir.

- 48 Ey yay kaşlı, ben öldüğüme kayırmıyorum, fakat ben gidince yan bakışının oklarına kim nişan diyecek.
- 49 Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki geliniz ağlayıp şikâyetle bulunalım, çünkü bir zamanlar hüneri ve fazileti dolayısıyla el üstünde tutulup hürmet görenler şimdi horlanıp kakılmaktadır.

50

Ah kim iki adem ortasıdur bâğ-ı vücûd
Bir harâb-âbâda geldük subh birdür şâm iki

51

Câm-ı zerrîn ü mey-i yâkût-rengi neylesün
Şol gedâlar kim şafak bâde güneş peymânedür

52

Tâlib-i cânâneyi dünyâ ve ukbâ eylemez
Kûy-ı yârun yolu birdür menzil ü ârâm iki

53

Hidâyet nûrına mâni' değüldür câm-ı yâkûti
Ki sırça hâyil-i ferr-i zıyâ-yı âfitâb olmaz

54

Gönül kâkülleründen oldı gamgîn
Garib âdem gibi akşâma karşı

55

Gelüp ahşamlayam dimişdi ol mâh
Sitâremde dirîğâ ahşam olmaz

56

Yüzün göster de kanum dök nice zerd ü nizâr itmek
Çün olmaz ey kemân-ebrû hilâli id-i kurbanun

- 50 Varlık bahçesi iki yokluğun ortasındadır; öyle bir yı-kıntılığa geldik ki, sabahı bir, akşamı ikidir.
- 51 Kırmızı şafakta sarı güneşi şarap ve kadeh gibi gören-ler, altun kadehle yâkut renkli şarabı ne yapsınlar?
- 52 Sevgiliyi isteyenleri dünyâ ve ahret eyleyemez; sevgili-ye giden yol birdir, konup dinlenme yeri iki.

Burada öz olarak Tanrı aşkına kapılmış olanların dünyâya ve ahrete değer verip bağlanmayacakları düşüncesi belir-tilmektedir.

- 53 Yâkut renkli kadeh Tanrı'ya giden yolu gösteren ışığı engellemez; çünkü sırça güneş ışığının parlaklığını per-deleyemez.
- 54 Gönül, akşama karşı bunlanan garib adam gibi kâkül-lerinden yaslandı.
- 55 O ay yüzülü sevgili «Gelip seninle akşamlayayım» de-miştî, yazık ki benim tâlih yıldızında akşam olmuyor.

Burada eski yıldız bilimine göre, her insanın bir yıldızın etkisi altında bulunduğu inancı hatırlanmalıdır.

- 56 Yüzünü göster de kanımı dök, ne diye tenimi sarartıp zayıflatarak belimi büküyorsun? Ey yay kaşlı, kurban bayramının ayı olmaz.

Burada yüzün bâzan aya benzetildiği ve «id» kelimesinin ay mânâsında olduğu hatırlanmalıdır. Ayrıca benzi sarı ve za-yıflıktan bükülmüş âşık ramazan bayramını haber veren yeni aya benzetilmektedir ki, kurban bayramının kutlulan-ması için yeni ayın görölmesi gerekli değildir.

57

Gözüm yaşın ayağundan sen ırmağ istedün ammâ
Neler ider sana ey serv bu gözyaşı durudur

58

Dâim aka mı gözyaşı böyle yüzüm üzre
Devlet güneşi doğmaya mı yılduzum üzre

59

Bir veche unuduldi Necâtî ki kimsene
Mihnet-serâsı kapusın açmaz meğer ki bâd

- 57 Gözümün yaşını sen ayağından uzaklaştırmak, ayağına kapanıp gözyaşı dökmeme engel olmak istiyorsun; bu duru gözyaşı sana neler eder bilmiyorsun.

Burada «duru» kelimesi aynı zamanda «yavaş, durgun, sâkin» mânâlarında kullanılmış olup «Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork» atasözü hatırlatılmaktadır.

- 58 Gözümün yaşı böyle durmadan yüzümün üstünde akan mı? Tâlihimin uğursuz yıldızının üstüne bahtiyârlık güneşi doğmayacak mı?

Eski yıldız bilimine göre bâzı yıldızlar uğurlu bâzıları uğursuz olarak telâkki edilirdi. Güneş uğurlu sayılan yıldızlardandır.

- 59 Necâti öylesine unutuldu ki, acılar çekerek oturduğu evinin kapısını rüzgârdan başka kimse açmaz.

{ kutupyıldızı kitaplığı }
997

- ① YUNUS EMRE DİVANI
- ② HUZUR
- ③ 18. YÜZYIL TÜRKİYESİNDE ÖRF VE ADETLER
- ④ EŞREFOĞLU DİVANI
- ⑤ ORUÇ BEĞ TARİHİ
- ⑥ BOZGUN
- ⑦ MEVLANA
- ⑧ EMİR SULTAN
- ⑨ BUHRANLARIMIZ
- ⑩ TÜRKLERİN MANEVİ GÜCÜ
- ⑪ BİR ZAMANLAR İSTANBUL
- ⑫ TÜRKİYE MEKTUPLARI